Anul XXI
nr.3-4
(235-236)
martie
- aprilie
2015

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

Norman Manea la Universitatea de Stat din Chişinău

Secvenţe de la întâlnirea cu studenţii şi profesorii

Norman Manea pe treptele Facultăţii de Litere a Universităţii de Stat din Chişinău

- **Maria Şleahtiţchi, „Romanul generaţiei 80” - cronică de Mircea V. Ciobanu**
- **Andrei Oişteanu: „Religie, politică şi mit. Texte despre Mircea Eliade şi Ioan Petru Culianu”- comentariu de Alexandru-Florin Platon**
- **„O apologie a singurătăţii” de Alex Cosmescu**
- **„Fata de la marginea vieţii” de Mircea Cărtărescu**
- **Marcel Gherman: „Mireasa centaurului: incursiune în proza fantastică” (II)**
- **Vladimir Bulat despre dialogul tradiţiilor**
- **Literatura germană contemporană: Günter Grass şi W.G. Sebald**

Festivalul Internaţional
Primăvara Europeană a Poeţilor
Ediţia a V-a. Chişinău, 6-9 mai 2015
Supliment „Contrafort”

9 771857 160117 > 15034 >

De-ale vieţii, „De-ale vieţuitoarelor”

de
Maria Şleahtiţchi

Amestecul. A privi în amestecul de viaţă şi cărţi este cum ai privi într-o apă tulbure străpunsă arareori de razele soarelui. Pare o muncă ingrată, dar înţelepţii latini spuneau că scrisul are calitatea (dar şi riscul) de a rămâne, de a haşura cu albul impresiilor şi atitudinilor paginile întunecate ale timpului. Gestul poate părea la fel de gratuit, dar, recitit şi resemnificat de alte împrejurări, s-ar putea să prindă sensul cel adevărat. Azi, privind lumea şi prezentul ei, îţi vine să exclami: Ce mi-s cărţile când viaţa-i plină de fantasme, iluzii şi fantasmagorii? Scena zilei este invadată de precupeţi, care propun imagini – negociate la preţ bun –, construcţii virtuale ce nu au adesea nimic în comun cu realitatea. Suntem o populaţie hrănită de la tv şi din ieslea net-ului cu gogoşi, braşoave şi truculeţe, ambalate în libertatea de expresie, mânuită abil din culisele politicului. Ne hrănim cu fabricatele forma(deforma)torilor de opinie, ale tehnicienilor de PR. Noua meserie este chiar la mare căutare. Într-un timp record, aproape peste noapte, o armată de bloggeri şi postaci, pe bani buni, fac sau desfac imaginea oricui vrea sacul cu bani al comanditarului. Aceştia îşi slujesc deontologic nu meseria, ci banul. Şi totuşi, câte ceva se schimbă în formele de manipulare a cititorilor de site-uri şi reţele de socializare: au început să se răărească postările idolatre sau lătrătoare (după caz, conform comenzilor) ale anonimilor sau porecliştilor. Lumea s-a plictisit de ei. Marfa asta nu mai are căutare, precum nu mai sunt întrebaţi comentatorii politici cu discursurile lor sforăitoare. Cine îi mai crede, după ce s-au angajat de bunăvoie la corvoada manipulării? Mulţi dintre ei venind din societatea civilă (vai! coruptă şi ea, sărmana, cochetă şi ea, că „mai nu vrea, mai se lasă”), comentând pentru pomană – ici un post în guvern, colo o funcţie de moderator tv – pe bani buni, legitimaţii, legitimând panorama prezentului. Şi pe 27 aprilie, în aerul sărbătorii naţionale, peste deziluziile moldovenilor, peste găurile negre din sistemul bancar, peste transhumanţa politicului din locurile aride şi pustiite de arşiţa vanităţii spre alte promisiuni mănoase (ah! cum nu poate trăi omul fără idoli), s-au arborat cei douăzeci şi cinci de ani ai tricolorului. Drapelele fâlfâie cât mai sus, fâlfâie cât mai multe, fâlfâie cât mai mari! Fâlfâie peste regretele şi aşteptările naive ale romanticilor de acum un pătrar de veac, peste sate părăsite şi familii care şi-au irosit viaţa pe drumuri, peste deznădejdea recentă a celor rămaşi fără bani, fără încredere, fără visuri. Mesajele factorilor europeni sunt pline de încurajare – pe ce s-o fi bizuind? Europenii ne iubesc în continuare, nu ne lasă, au făcut şi ei ca şi noi investiţii emoţionale. Deşi ne mai dau din deget, ne mai bat obrazul, vinurile de la Cricova îşi fac efectul. De bună seamă, avem vinuri bune – un elixir făcător de minuni pentru sporirea credibilităţii şi atragerea fluxurilor de bani în RM. De mâine – altă bucurie: intrăm în campanie electorală pentru alegeri locale. Surlele şi ţambalele sunt pregătite, dar cine le va mai asculta, cine va intra în horă, pe cine vor mai „învârti” la vatra jocului politic şi cum? Cu toate acestea, viaţa se mişcă-nainte pe spirala timpului şi din amestecul sumbru de întrebări fără răspuns răsar câteva certitudini pline de lumină: se nasc copii şi se scrie poezie. Avem şanse!

De-ale vieţuitoarelor este titlul volumului de poezie al Aureliei Borzin, publicat, în 2014, la Editura bucureşteană Vinea. Poezia română dintre Prut şi Nistru trăieşte un adevărat reviriment artistic. Se scrie bine. E o poezie competitivă, ce poate face cinste oricărei antologii de poezie europeană contemporană. Autoarea debuta cu volumul *Nesomn pentru demenţi* (Prut Internaţional, 2003), după care au urmat încă două cărţi: *Pansamente* (Cartier, 2007) şi *Chişinăul ca o tabletă de ciocolată* (Vinea, 2010). Eul liric al celui de-al patrulea volum trăieşte experienţe inedite, de aceea stările acestui personaj par nespecifice oarecum modului de a înţelege tradiţional natura poeziei. Cartea *De-ale vieţuitoarelor* este plină de lumină, de bucuria dragostei, de miracolul iubirii şi al procreării. Se spune, de obicei, şi le-am spus şi eu studenţilor, că poezia se scrie din suferinţă. Cartea Aureliei Borzin mi-a combătut afirmaţia. Ea combate ceea ce se considera întru câtva „regulă a poeziei”. Poeta construieşte prin tematica femininului o adevărată poetică a înmuguririi erotice şi expansiunii conjugale, tema fiind desfăşurată în câteva ipostaze esenţiale: cea a maternităţii, a virilităţii, a cuplului, a naşterii şi a împlinirii. Totodată, dincolo de aceste noduri tematice, proprii poeziei erotice în general, găsim aici inventarea unei noi poetici – *poetica stihialului uman*. Aurelia Borzin se întoarce spre începuturi, spre miracolul şi frumuseţea condiţiei primare a omului – cea de vieţuitoare, aşezată printre celelalte fiinţe în chiar miezul a ceea ce numim şi ce este de fapt viaţa. Forţele stihiale dând sens vitalităţii umane, scot în evidenţă frumuseţea instinctului, a trupului, a structurii somatice şi a reflexelor fiziologice. Poeta îşi scrie cartea precum ar respira: firesc, dezinhibat. Unii ar putea spune că scrisul ei conţine un grad de exhibiţie. Cert este însă că autoarei nu-i scapă discursul de sub control, totul fiind convertit – chiar dacă nota confesivă, diaristică marchează stilistica textelor – în conceptul elevat al poeziei de atmosferă. Manifestarea stihialului constituie nucleul poetic central, care iradiază într-o reţea de semne distribuite într-o construcţie lirică plină de frumuseţi. Stihia laptelui matern, bunăoară, se dezlănţuie şi pune stăpânire peste tot. Deşi poeta nu a abandonat definitiv instrumentele poeticii contemporane, ea a fracturat clişeele, întemeindu-şi discursul liric pe o „poetică răsturnată”. Biblioteca, cea care a servit liricii postmoderniste drept matrice conceptuală şi sursă a jocurilor intertextuale, devine aici pretext al aventurii erotice şi, ulterior, al „pactului” conjugal. Poezia se întoarce spre viaţă. Cum spuneam, Aurelia Borzin a reaşezat fiinţa umană în şirul vieţuitoarelor, inventând o poetică a naturii primare îndrăgostite, a naturii care procreează şi a naturii care perpetuează raţiunea de a fi a vieţii.

28 aprilie 2015

■

Dublu triumf românesc la Festivalul de la Linz

Un film din ROMÂNIA („Autoportretul unei fete cuminţi”, regie Ana Lungu) şi altul din Republica MOLDOVA („Ce lume minunată”, regie Anatol Durbală) au triumfat la „Crossing Europe Film Festival-Best Fiction Film 2015”.

„Autoportretul unei fete cuminţi” a câştigat, ex-aequo, alături de „Varvari” („Barbarii”), coproducţie (Serbia, Muntenegru, Slovenia), regie Ivan Ikic, trofeul celui mai bun film de ficţiune, în valoare de 10 000 de euro.

Filmul basarabean „Ce lume minunată”, despre care am scris în revista *Contrafort,* nr.9-10/2015 (http://bit.ly/1JUJFBF), a obţinut Premiul publicului, în valoare de 1 000 de euro.

Din declaraţiile laureaţilor pentru postul de radio „Europa Liberă”.

Ana Lungu: „Filmul („Autoportretul unei fete cuminţi”) este într-un fel o poveste de maturizare întârziată; personajul principal, Cristiana, are peste 30 de ani, studiază pentru un doctorat în inginerie seismică şi îşi petrece timpul, pe lângă studiu, în discuţiile cu prietenii, în întâlnirile cu un bărbat cu care are o relaţie amoroasă şi viaţa de zi cu zi alături de familie, prieteni ş.a.m.d. Mi-am propus mai degrabă să prezint un personaj, nu am urmărit o poveste în sensul clasic dramaturgic. Mai degrabă am vrut să prezint momente, să surprind felii de viaţă din viaţa acestui personaj...”.

Anatol Durbală: „Pentru mine, ca autor de scenariu şi ca regizor, acest film („Ce lume minunată”) nu este doar despre 7 aprilie. Eu consider că fiara din noi, care s-a dezlănţuit în unii dintre tineri şi în unii poliţişti nu este o fiară apărută, hrănită şi dezlănţuită doar în acea noapte. Eu cred că lucrurile sunt mult mai profunde şi această fiară este acumulată în noi de secole, în oamenii care trăiesc pe această bucăţică de pământ. Acest 7 aprilie a fost doar o circumstanţă dramatică în care caracterele s-au manifestat, şi-au spus cuvântul”.

Directorul Festivalului, Christine Dollhofer, a declarat că evenimentul a adunat o audienţă record, de aproape 22 000 de vizitatori. Următoarea ediţie a Festivalului Crossing Europe Film Festival Linz va avea loc între 21-26 aprilie 2016.

(Contrafort)

■

Acest număr este realizat în cadrul proiectului *„Susţinerea şi promovarea literaturii originale din Republica Moldova în revista „Contrafort” pe parcursul anului 2015”*, finanţat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria „Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon: 022 237541) şi la sediul redacţiei.

Contrafort

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chişinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chişinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 50517

Primarii, „plămânii orașului” și Aleea Clasicilor

Campania electorală pentru postul de primar general al Chișinăului a aliniat o galerie de candidați care reprezintă diversitatea locuitorilor urbei și a opțiunilor lor politice. Personaje

de **Vasile Gârneț**

vechi, rutinate, care au tot defilat pe scena politică și a administrației publice în ultimii ani, precum și oameni noi, susținuți de partide sau pe cont propriu, care promit să facă din Chișinău „o capitală cu adevărat europeană”.

Primarul în exercițiu, Dorin Chirtoacă, simbolul schimbării din 2007 și bun patriot în declarații (dar cel mai credibil patriotism pentru un primar e un oraș exemplar), încearcă să câștige un al treilea mandat. Nu-i va fi ușor. Chișinăul nu s-a schimbat mult în bine pe durata mandatelor sale. Demolările clădirilor istorice, distrugerea spațiilor verzi, proliferarea construcțiilor neautorizate – niște apendice monstruoase, de mahala, la blocurile de tip sovietic – au continuat. A fost compromisă și ideea mansardelor, menită să cosmetizeze aspectul vechi, hidos, sovietic al clădirilor din Chișinău. Fără a se fi făcut studii serioase privind structura de rezistență a blocurilor, licența de a construi mansarde a fost dată unor firme impostoare, care urmăreau câștigul și nu le păsa de dezastrul și tragediile pe care le pot provoca prin amatorismul lor (vezi incendiul de la Botanica).

Librăria Cărturești - Carusel

Transportul public, pentru cineva care încearcă să se deplaseze prin oraș la ore de vârf, e greu de suportat. Comedia microbuzelor care și-au schimbat aproape în fiecare lună traseele prin oraș, microbuze rablagite, unele dintre ele absolut improprii pentru transportul de pasageri, este o altă pată pe chipul urbei.

Am stăruit mai mult asupra primarului în exercițiu, pentru că ceilalți candidați, cu unele excepții, sunt promisiuni și mai devastatoare pentru viitorul Chișinăului. Zinaida Greceanîi, înscrisă acum în cursa pentru primărie sub un alt steag, cel al socialiștilor prieteni cu Moscova, nu ne poate promite decât nesfârșite sărbători „maslenița”, concerte de ziua victoriei sovietice, în care să avem grijă să nu-i smulgă vântul peruca lui Iosif Kobzon – mereu tânăr și prezent pretutindeni în fostele colonii sovietice –, și, probabil, contracte preferințiale pentru firmele din Federația Rusă. Reportajul video cu Zinaida Greceanîi, accesibil pentru oricine vrea să se informeze, în care aceasta amenință că va pune mitraliera pe cei ce demonstrează împotriva regimului comunist (atunci „Zina-Carabina” era în tabăra lui Voronin), ar trebui să-i taie orice intenție de a ne mai administra destinele, de data aceasta din postura de primar. Sunt fapte, ar trebui să existe o grilă a unor asemenea fapte și pentru basarabeni, pe care, dacă le faci, te compromiți definitiv.

Candidatul PCRM, Vasile Chirtoca, este multimilionar, a prosperat pe timpul guvernării comuniste, dar și din afacerile profitabile cu statul de după 2009 (firmele sale furnizează mașini pentru Parlament, Președinție, Curtea de Conturi, Procuratura Generală, Serviciul Vamal, Ministerul Muncii și alte instituții). Vasile Chirtoca intră în campanie cu mulți bani, iar candidatura din partea comuniștilor reprezintă, afirmă unii comentatori, și un business-proiect menit să redreseze situația financiară a partidului condus de generalul Voronin. Voronin care, așa cum bine știm, s-a angajat cu forțe proaspete într-o nouă campanie de integrare europeană a Moldovei, după ce le-a compromis pe celelalte. Alegătorii din Chișinău ar trebui să-și amintească de scandalul „Škoda”, de acum un deceniu, în care au fost implicate firmele lui Vasile Chirtoca. Atunci a fost intimidată redacția ziarului „Timpul”, iar reporterul Alina Anghel a fost agresată în stradă, lovită cu ranga pentru că publicase articole de investigație privind tranzacțiile ilegale cu bani publici dintre Cancelaria de Stat și Compania „Daac-Hermes”, proprietar Chirtoca.

Candidatura lui Oazu Nantoi, din partea PPEM-ului, și cea a lui Oleg Brega, un independent care speră să câștige măcar un mandat de consilier, pentru că la funcția de primar, afirmă chiar el, nu prea are șanse, sunt niște nume care vor capta, cu siguranță, atenția. Nantoi are drept argument prestația sa publică, civică, expertiza personală și un anume fel de a formula care se reține. Brega și-a câștigat simpatia printre tineri în mod special prin nonconformismul său și prin curajul, îndărătnicia de a nu renunța niciodată.

În lista candidaților pentru primărie apare și Serafim Urechean (propus de PLDM), actualul președinte al Curții de Conturi, cu o experiență în administrația Chișinăului între 1994 și 2005. I se vor găsi, probabil, păcate mai vechi și mai noi, dar într-o cursă cu destui candidați slabi, improvizați, Urechean își are șansele lui, după cum afirmă mulți comentatori. Sloganul său, „Chișinăul are nevoie de gospodar, orașul trebuie depolitizat”, poate să prindă, mai ales că mulți vor ca lupta pentru primărie să se dea pe programe și echipe competente, nu pe sloganuri politice și geopolitice. Din ce a spus Urechean la lansarea candidaturii sale, am reținut următorul pasaj: „Am intenția de a face ordine și în situația privind terenurile din parcuri transmise în proprietate privată. Voi apăra principial plămânii orașului”.

Despre „plămânii orașului” chiar merită să discutăm cu toții, pentru că e vorba de sănătatea noastră, de aerul pe care-l respirăm și de imaginea, aproape clișeizată, de „oraș verde” a Chișinăului. Defrișarea parcurilor continuă. De la mici gherete și cavouri monumentale pentru cei bogați (vă amintiți scandalul legat de scuarul-parc din fața clădirii Kentford), mandatul Chirtoacă lasă în plină derulare și un scandal care vizează Grădina publică „Ștefan cel Mare” și, implicit, Aleea Clasicilor Români. Este aproape incredibil că s-a ajuns să se discute despre construirea unui hotel impozant în locul fostei cafenele „Guguță”. Ideea în sine mi se pare criminală, iar trecerea „cu cântec” a acestui local în proprietatea diferitor persoane relevă corupția din acest sector al primăriei, pe lângă atribuirea arbitrară de terenuri și autorizații de construcții. Doar reacția publică, vocală, a unor ONG-uri și a unor grupuri de cetățeni a obligat primăria să inițieze o serie de consultări publice pe acest subiect. O primă rundă de dezbateri a avut loc pe 27 februarie a.c., dezbateri pe care reprezentanți ai societății civile le-au numit „un circ prost organizat” - http://bit.ly/1GP7b2W -, la care n-au participat responsabili din primărie, nici reprezentanții companiei care vrea să construiască hotelul. A evoluat însă Victor Gurău, consilier municipal din partea comuniștilor. Acesta a apărat legalitatea construcției hotelului, o investiție de 50 de milioane de Euro, care va crea locuri de muncă... O altă dezbatere publică urmează să se desfășoare pe 17 mai a.c.

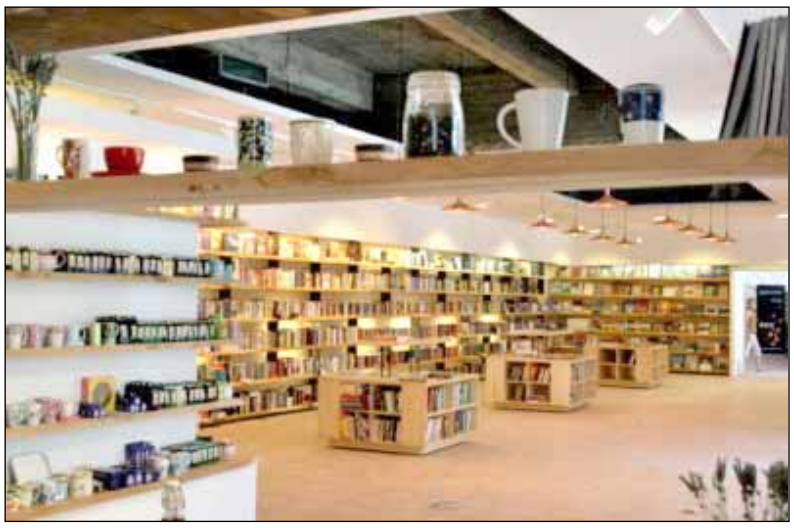

Librăria Cărturești - Verona

E nevoie de o mobilizare exemplară a cetățenilor, de o campanie de presă susținută, cu implicarea diferitor organizații și asociații profesionale de prestigiu, cum este și Uniunea Scriitorilor din Moldova, care are o datorie morală față de Aleea Clasicilor Români din Chișinău. Construcția acestui hotel în inima orașului, în Grădina publică „Ștefan cel Mare”, nu trebuie permisă. Altfel, cel mai vechi și mai vizitat parc din Moldova va fi sluțit în chip monstruos, iar un loc liniștit, de reculegere și reflecție lirică pe Aleea Clasicilor va fi transformat într-o sursă de poluare fonică și de gaze de eșapament. Insistența cu care este promovată ideea construirii unui hotel în locul cafenelei „Guguță” demonstrează că este vorba de o nouă afacere mănoasă pentru cineva care sfidează pe toată lumea.

Avem deja în imediata apropiere a Grădinii publice „Ștefan cel Mare” câteva hoteluri, despre care nu se poate spune că sunt foarte aglomerate. Tot în preajmă există un hotel în construcție (un monstru de beton!) care „strivește” *Casa Herța* – muzeu și monument de arhitectură. Acest șantier („moștenire” de la primarul Serafim Urechean) reprezintă o încălcare flagrantă a codului arhitectural. Să ne amintim și de uriașul hotel „Național”, în plin centrul orașului, abandonat – un exemplu al afacerilor dubioase și al contractelor falsificate. De ce nu este recondiționat hotelul „Național”, dar se insistă să se intre cu buldozerul pe Aleea Clasicilor?...

În locul cafenelei „Guguță” ar merita să se construiască o librărie modernă, de tipul „Cărtureștilor” de la București (dar poate fi preluat și un alt model, de pildă din Franța sau din Germania), o librărie amenajată cu gust, cu spații pentru lectură și lansări de carte (să nu mai facem lansările la subsol!), cu cafenele literare, cu o sală multimedia... O librărie care va fi cu certitudine un punct de atracție pentru viața culturală a Chișinăului și pentru oaspeții capitalei noastre.

Un asemenea proiect aș vrea să văd în programul candidaților la primărie. Ar fi o dovadă că sunt atenți la doleanțele și reacțiile publicului din Chișinău, că le pasă de moștenirea noastră culturală și că nu vor să intre în istorie cu faima unui primar care a desfigurat Aleea Clasicilor Români din Chișinău. ■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ștefan cel Mare, nr.126, Chișinău.
Tel.: 022 21 42 03.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: 022 24 10 00.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Romanul unei generaţii

Maria Şleahtiţchi publică la Editura Cartier un studiu (numit, cu modestie, *eseu*) vizând o epocă (mai precis: o generaţie) şi un gen literar, fie şi unul proteic: romanul. Cartea merită întâmpinată cu interes, romanul fiind – orice ar spune relativiştii – dovada maturităţii

de
Mircea V. Ciobanu

unei literaturi. Ultima carte-sinteză de acest gen a fost *Romanul moldovenesc contemporan* (un fel de „Romanul generaţiei ’60”) a redutabilului critic Vasile Coroban, tipărită tocmai în 1968 (!). Adevărat, nici romane nu am prea avut (mă refer la literatura română din Basarabia), generaţia intermediară, cea a şaptezeciştilor basarabeni, fiind una de poeţi. Ce-i drept, între timp, şaizeciştii şi-au completat substanţial palmaresul romanesc, dar asta e o altă poveste.

Structura studiului-eseului e construită pe o scară coborâtoare: câteva informaţii despre romanul optzecist est-european, apoi despre cel (pan)românesc, în fine, o analiză a romanului optzeciştilor din Basarabia. Nu e un echilibru absolut aici, nici o grilă comună. Este analizat (doar) câte un roman scris de polonezul Andzej Stasiuk şi de ucraineanul Iuri Andruhovici, apoi autoarea vorbeşte despre (toate) romanele lui Gheorghe Crăciun şi ale lui Mircea Cărtărescu.

Începând cu pagina 123, cercetătoarea ne propune harta completă a romanului basarabean optzecist. Prin această listă exhaustivă a basarabenilor, autoarea subliniază că a avut în vizorul său analitic opera prozatorilor *interriverani*. În acest caz, titlul corect al studiului ar fi trebuit să fie: *Romanul optzeciştilor basarabeni*. Secvenţele despre duetele Stasiuk-Andruhovici şi Crăciun-Cărtărescu sunt doar două preludii.

Exegeza Mariei Şleahtiţchi e o construcţie rotundă, depăşind faza culegerilor de cronici şi eseuri. Sintezele tematice sunt dovada maturităţii criticului, procesând în cazul nostru o radiografie de ansamblu a unui fenomen complex. Aici perspectiva integratoare e dublă, vizând o generaţie şi un gen, iar subtitlul cărţii încadrează tema de ansamblu în ramele unei proiecţii metodice precise: construcţia şi reprezentarea. Sau: scriitura şi ideologia. Autoarea propune o analiză tipologică, nu una axiologică. O lucrare de cercetător, nu de critic literar. Cartea e şi un exerciţiu comparatist, estetica optzecistă fiind una cosmopolită.

Pentru comparaţie, autoarea face o incursiune în textele polonezului, bine cunoscut în România şi Republica Moldova, Andrzej Stasiuk (textul e intitulat „Cronograful lumilor distopice”) şi ale ucraineanului Iuri Andruhovici („Carnavalescul şi panorama utopiilor”). Sunt vizualizate două paradigme diferite, una construită pe document, alta pe parabolă. Dacă romanul lui Stasiuk este forţat cumva să intre în albia postmodernismului, atunci *Moscoviada* lui Andruhovici se pretează perfect unei analize din perspectivă postmodernistă, oricât s-ar împotrivi autorul. Palimpsest – cum spune *beaumonde*-ul critic – după *Moscova-Petuşki* al lui Erofeev, cu reminiscenţe fantasmagorice din Bulgakov, roman carnavalesc şi distopic, *Moscoviada* surprinde, atât prin subiect (prin reprezentare), cât şi prin scriitură (construcţie), anturajul şi stilistica anilor ’80-’90.

Maria Şleahtiţchi a avut în vizor şi alte modele ale generaţiei (în primul rând, pe Andreï Makine). Există însă în spaţiul est-european (inclusiv în cel rusesc) şi alte paradigme (cum e parodia şi desacralizarea/ demitizarea) sau nume (Pelevin, Sorokin ş.a.), după mine, absolut necesare pentru reflectarea fenomenului optzecist-postmodernist în literatura Europei de Est.

În cazul prozatorilor români s-ar fi putut extinde lista, bineînţeles. Cei doi autori incluşi în carte, adevărate vârfuri de lance ale prozei optzeciste, sunt prezentaţi de o manieră aproape exemplară, dar fără anturajul şi asistenţa celorlalţi prozatori ai generaţiei (cu excepţia invocării textualistului Gheorghe Iova). Lipseşte paradigma ludică, ironică şi parodică. Lipsesc Mircea Nedelciu şi Ioan Groşan. Lipsesc Adriana Babeţi, Ştefan Agopian, Alexandru Vlad, Petru Cimpoieşu, Bedros Horasangian, Daniel Vighi, Nichita Danilov, Cristian Teodorescu...

În ceea ce ţine de analiza propriu-zisă a contextului literar şi istoric, de paradigme şi teorii (referinţele sunt dispuse pe un palier larg, incluzând numele grele ale teoriei postmodernismului universal), de romanele puse în discuţie, de construcţia acestora, de imaginar, de perspectivele narative, intertextualitate, rescriere şi de întregul tacâm al paradigmei postmoderne, avem una dintre cele mai aplicate analize ale romanului la noi şi singura deocamdată care contabilizează toată producţia optzecismului basarabean în materie de roman.

În primul rând, e o analiză punctuală, pedantă. Istoria începe cu romanul lui Vasile Gârneţ *Martorul* („borna temporală şi paradigmatică de unde începe vârsta optzecismului romanesc basarabean”) şi cu *Schimbarea din strajă* al lui Vitalie Ciobanu („autorul unei construcţii epice cu mai multe niveluri”). Ambele cu ezitările şi cu ambiguităţile începutului, dar şi cu noutatea indiscutabilă: proză inteligentă, citadină, livrescă, intertextuală, reciclare postmodernă, realizarea explicită a actului scrisului.

Următorul, în ordine crono-logică, este fenomenul Nicolae Popa. Autorul, poet remarcabil şi prozator redutabil, fără a se plia foarte precis pe paradigma postmodernă, atinge performanţa unui al doilea roman şi rescrierea primului (ediţie „revăzută şi cristalizată”). Un textualism explicit în debutul *Cubului de zahăr* („un roman de tranziţie, un roman între două vârste”), apoi introspecţia, textualismul şi intertextualitatea, îmbinarea fabulei polițiste şi a celei erotice cu una magic-mitologică în *Avionul mirosea a peşte*. Dacă nu urmând punctual trendul postmodern, apoi cu siguranţă contribuind la modernizarea prozei autohtone.

Urmează doi „grei” ai romanului optzecist basarabean: Emilian Galaicu-Păun (*Gesturi*; apoi *Ţesut viu. 10X10* – ultimul, un hypertext-palimpsest, deja în două ediţii, cea de a doua, bineînţeles, „revăzută” şi – se putea altfel? – „*remake*-tată”) şi Ghenadie Postolache, „cel mai prolific romancier optzecist” basarabean (*Rondul*, *Cavaleri şi paharnici*, *Şapte mii*, *Ore particulare de fotosinteză*, *Elegia unui picaj* – autoarei i-a scăpat *Foc grecesc*). Prezentarea e asistată de analiza detaliată a construcţiilor romaneşti. Dacă M.Ş. ar fi apelat la numai doi autori (pentru echilibru, comparativ cu compartimentele anterioare), i-ar fi ales, probabil, pe aceştia.

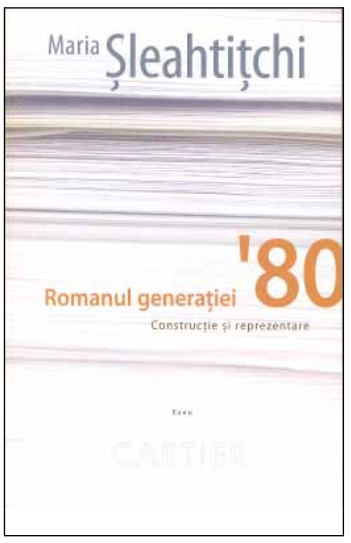

Dar dacă tot s-a mers pe lista exhaustivă şi pe ideea de paradigmă postmodernă, eu aş fi adăugat aici – fie şi cu parantezele explicative de rigoare – *Erotokritikon*-ul lui Nicolae Leahu. Un fel de parafrază postmodernistă radicală, un imn fragmentarismului totalizator, înglobând aici un joc cu literatura lumii. O aventură iresponsabilă a intertextului desfăşat până la autoanulare. Şi apropo, dacă tot era în temă reeditarea ca fenomen, cartea a cunoscut două ediţii, una la Iaşi, alta la Chişinău. Revăzută şi adăugită, bineînţeles.

Următorii autori scanaţi cu lupa exegetei sunt Anatol Moraru cu *Turnătorul de medalii* („un roman insolit şi unic în felul său pentru literatura din Basarabia”), Constantin Cheianu cu *Sex & Perestroika* („cartea lui C. Cheianu împinge praxisul romanesc spre publicistică şi memorii”) şi Val Butnaru cu *Cartea nomazilor din B.*, în care „istoria se scurge dintr-o cupă a vremii în alta, din prezent în trecut, din trecut în prezent şi astfel, rotindu-se de câteva ori, se perpetuează calvarul de câteva veacuri al basarabenilor”. Trei paradigme diferite, de la un text ludic şi ironic, la altul grotesc şi satiric, în fine, al treilea, parabolic-grotesc-satiric. M.Ş. îi aminteşte în final pe autorii optzeciştii întârziaţi, ca Dumitru Dan Maxim sau Mihaela Perciun. E pomenit şi plutonul imediat următor, al nouăzeciştilor, o generaţie de romancieri.

Cartea e un deliciu aparte şi ca scriitură, deşi discursul academic nu-i solicita în mod obligatoriu această calitate. Iată un *portret al scriiturii* lui Emilian Galaicu-Păun, *construcţie şi reprezentare*, deopotrivă: „Livrescul, sursa culturologică, biblioteca, cu nenumăratele ei rafturi, sunt mai mult decât fundal şi recuzită. Ele devin substanţă a literarităţii, un fel de personaj cu mii de feţe, care se plimbă regal în spaţiile cărţilor sale. Este un fel de iluminare a bibliotecii în catedrala verbului şi a limbajului artistic. Prin urmare, scriitura lui respiră prin porii textelor, mai mari-mai mici, prin porii cărţilor devenite personaje ale unei altei, imense cărţi”. Am reţinut acest pasaj şi pentru că vorbim de un fenomen relativ recent: topirea intertextului postmodernist în *hypertext* post-postmodern.

Şi încă un citat amplu, într-un alt context: „Gheorghe Crăciun rescrie poemul eminescian (e vorba de romanul *Frumoasa fără corp* – mvc) în palimpsest pe falia sensului profund, filosofic al textului. Scriitura, femeia cu trupul de literă devine acea himeră după care se ia mereu scriitorul. Ea este însăşi ispita care îl sălăşluieşte. El, cel care o creează din trupul său, din visele şi proiectele sale, din pulsaţiile fiziologice, din efortul fizic de a scrie şirul de litere, şi cuvinte, şi propoziţii, şi fraze, cel care năzuieşte mereu să-i dea corp, nu are nicicând certitudinea că i l-a dat.” Am vrut să redau aici – încă o dată – senzaţia de permanent joc şi de împletire permanentă a corpului literei cu corpul personajului şi chiar al autorului (nu doar al naratorului).

Prin cele două eseuri (cca 70 de pagini de carte) despre romanele lui Gheorghe Crăciun şi Mircea Cărtărescu, Maria Şleahtiţchi (alături de Vitalie Ciobanu) se plasează printre exegeţii cei mai rafinaţi ai romanului optzecist în literatura română. Nu mai vorbesc de capitolul dedicat optzeciştilor basarabeni, aici autoarea nu are – cel puţin deocamdată – concurenţi.

Maria Şleahtiţchi, ***Romanul generaţiei ’80. Construcţie şi reprezentare.*** Editura Cartier, 2015, 248 p.

■

Radu Mareş, **Sindromul Robinson.** Premiul revistei *Observator cultural*, ediţia 2015, secţiunea „Proză”. Iaşi, 2014

Intimitatea unei femei este perturbată de un turist care caută găzduire şi care ajunge să descopere pe parcurs lucruri incredibile. Un bărbat se izolează într-un loc uitat de lume pentru a scăpa de agitaţia citadină, dar primeşte o „vizită” cu totul stranie. Doi prieteni discută despre moarte, în special despre sinucidere şi execuţii. Un pseudocuplu încearcă să se adapteze vremurilor după absolvirea facultăţii, însă efortul de integrare într-o societate bolnavă are efecte neaşteptate, traseul celor doi luând o turnură tulburătoare. Cele patru proze din *Sindromul Robinson* se completează una pe alta, dezvăluind consecinţele pe care le pot avea încălcarea intimităţii, însingurarea, curiozitatea faţă de moarte sau dorinţa de a fi acceptat de ceilalţi.

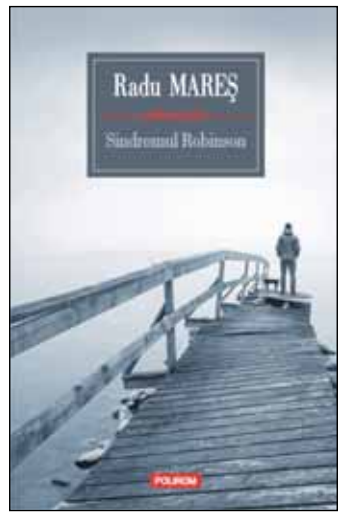

Poezie şi film în Grădina Te Iubesc

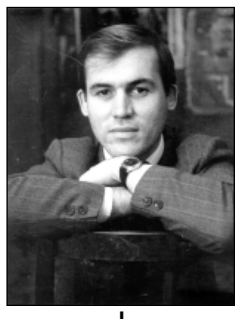

de
Grigore Chiper

Terenul pe care se situează poezia Luminiţei Dumbrăveanu din noul său volum de versuri, **În Grădina *Te Iubesc***, apărut după o pauză mai îndelungată, este tradiţia: Eminescu, Vieru, sonurile populare. Aceşti trei piloni se regăsesc în poemul omonim titlului cărţii. Eminescu este imaginat drept proiecţia unui *axis mundi* al unei lumi în care domneşte sau ar trebui să domnească iubirea. Eminescu şi iubirea adună în jurul lor, ca nişte magneţi, elementele naturale şi simbolice ale plaiului mioritic. Dacă Eminescu simbolizează tradiţia noastră culturală şi poetică, iubirea constituie componenta spirituală superioară a umanităţii. TEI-ul (ortografiat obligatoriu cu majuscule) reprezintă o punte de legătură firească între Eminescu şi Vieru, moştenitorul de drept al tradiţiei eminesciene pe plaiurile basarabene: „cine n-are TEI pe lume/ dorul n-are cui îl spune”.

Pe lângă acest passe-partout avem celelalte texte, în care se renunţă la rime, măsură şi ritm în favoarea unei exprimări mai libere a ideilor şi trăirilor lirice. Poeta mai păstrează fire prin care poemul titular iradiază spre poemele ulterioare. Este vorba despre patriotismul şi tradiţionalismul funciare, de care se ataşează motivul religios-cristic. Astfel, Grădina te Iubesc derivă logic din Grădina Ghetsimani. Eul poetic utilizează pluralul caracteristic temelor majore care necesită o implicare afectivă.

Poemele L. D. construiesc un univers individual compus din noţiuni reale şi simbolice, concrete şi abstracte, intime şi de interes comun, naturale şi culturale. În grădina unei idealităţi absolute – ea cuprinde deseori portrete din tărâmul umbrelor – fiinţa mamei, la care poeta revine în repetate rânduri, ocupă un loc privilegiat. În primul rând, cartea are un motto, o dedicaţie în negativ mamei, în care mărturiseşte că nu este gata să exprime întreaga durere după dispariţia prematură a făpturii dragi. Apoi urmează în primul poem, *Dor de mama „în metru antic”,* adevărata dedicaţie, expusă pe mai multe paliere:

– coordonata existenţială, abia schiţată, neexteriorizată până la capăt: „ştiu că ştii ce mi s-a întâmplat”, „în ce plasă a suferinţelor mă zbat” ş. a.;

– coordonata cinematografică, în care evenimentele legate de eul poetic şi de mamă sunt redate sub forma unui film, apelându-se totodată şi la un vocabular adiacent: ecran, regizorii dramei, filmul destinului meu, Lumière, Fellini, Ioviţă, Loteanu, studioul cinemagic ş.a. (altminteri, volumul are o tentă filmică, redată în titluri de poeme construite cu rădăcina evidenţiată grafic CLIP: cineCLIP, dramă sau discoveryCLIP, dar şi altele asemănătoare);

– coordonata finală, când după 10 ani de căutări şi agitaţie poeta se regăseşte în poezie alături de Eminescu învăţând-o să pătrundă în tainele Odei în metru antic şi alături de credinţa în Hristos.

Astfel, noţiunea-cheie „Te iubesc” capătă în volum semnificaţii multiple. Pe de altă parte, aceste semnificaţii se amplifică şi se nuanţează de la text la text.

Volumul e împărţit în trei cicluri, dar Iubirea, ca temă transmisibilă, se conţine în toate.

Iubirea de care se face uz nu poate fi etalată decât prin contrast. E mijlocul cel mai eficient de punere în scenă. În poezia *poporul ales al arhanghelului Eminescu* gura de rai a Moldovei este spaţiul binecuvântat de Dumnezeu, întrucât l-a dat pe marele Poet. Dar arborele lui Aurel David, invocat în text drept omagiul suprem adus Luceafărului poeziei române, este imaginat totodată ca arborele cunoaşterii binelui şi răului din care s-au înfruptat binecunoscutele fiinţe din Edenul biblic. Viziunea are un caracter mitic, coborând până spre origini: „culegem – ce (n-)am semănat”. Poemul se încheie cu o diatribă reproducând limbajul evangheliilor: „Adevărat, adevărat vă zic:/ vai vouă, fariseilor, asasini de Hristos şi poeţi,/ iubitori de arginţi şi putere”.

Multe dintre poeziile L. D. poartă amprenta anului 1989, când chemările la „luptă împotriva inerţiei” erau rostite direct şi cu voce tare. Pe scena politică şi socială a timpului traversat acum, astfel de poeme au şanse să reintre în actualitate. Doar că discursul poetei, care încearcă să răspundă imperativului necesar, e mai complicat şi mai anxios. Ea face apel frecvent la sentinţă, adagiu, simbol istoric sau parabolă. Trecutul istoric ocupă un loc important în economia volumului dată fiind viziunea paseistă a autoarei. Poeta proclamă iubirea drept principiu călăuzitor, materializat în fapte şi atitudini regăsite în trecut. Dar atunci când se pronunţă asupra componentelor axei temporale, niciuna nu i se pare fără cusur: „trecutul, bietul de el (e) falsificat – trucat – ciordit”, „cel mai sigur este viitorul”, iar „prezentul este… un fel de flash sau flagrant deliciu/ la nunta naivilor” (*serial tragicomedie: viitor sigur cu tank.ru*). Concluzia asupra virtuţii în general nu se lasă aşteptată: „a face bine/ fără ştirea memoriei”, „a crede fără ştirea memoriei” (*vocea sufletului vrednic*). *A iubi* însă le înglobează pe toate, situându-se evanghelic deasupra tuturor.

Poezia L. D. e plină, am văzut, de corelaţii. Nu putem vorbi despre religie fără a face trimitere la Hristos şi, prin El, la perioada istorică respectivă, pusă în relief de arta plastică şi cinematografică. Poeta construieşte un mit poetic apelând la istoria noastră, în speţă la spaţiul dacic, ridicat la rangul de spaţiu mirifico-poetic suprem. Dacia felix apare ca modalitate eficientă de a coborî pe scara timpului în căutarea de repere. Dacia e una dintre piesele importante de istoricizare şi poetizare a discursului său literar.

Iubirea, tristeţea, floralul, istoria – motivele revin în carte, adunând noi faţete şi nuanţe. Grafica lui Teodor Buzu le esenţializează de o manieră când concretă, când abstractă.

Creuzetul memoriei

Poemul cu care ar fi trebuit să înceapă noul volum de versuri al Svetlanei Corobceanu e chiar cel care a dat titlul cărţii: *Rozariu*. Poemul debutează cu o scenă prozaică de familie: spălatul vaselor – de la care se împrăştie, ca cioburile unui vas de sticlă sau ceramică spart, firele unor amintiri, când vasul era încă întreg, tata era în viaţă, ies la iveală planuri mai îndepărtate, legate psihanalitic de activitatea curentă a ziaristei S. C.: „între mâinile lui copil găseam sprijin când dintre ele alunecau ziarele/ el – în spatele cortinei de hârtie, copilul – la pândă/ sfredelindu-le cu privirea de jos în sus căutând în interiorul/ ninsorii de puncte negre, cu pălmuţele desfăcute pe locul/ unde fulgi negri n-ajungeau a se topi/ între copil şi bărbat citindu-le în priviri ochii femeii”. Specificul poeziei S.C. constă în acest creuzet alcătuit din fragmente de memorie, scene de realitate banală şi dorinţe refulate – toate topite în ordine şi proporţie diferite.

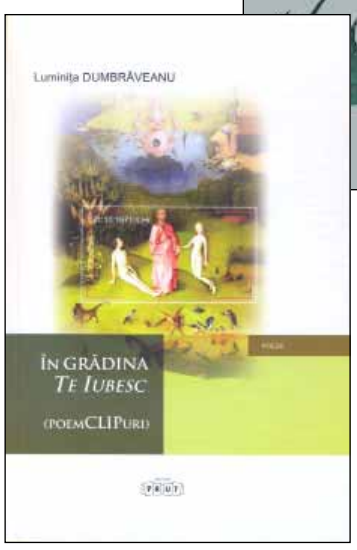

Poemele ei sunt mai lungi, căci au nevoie de spaţiu pentru desfolierea figurinelor acestor păpuşi ruseşti. *Rozariu* are un topos propriu, alcătuit din câteva episoade mai degrabă întrepătrunse după tehnica clarobscurului: eroina surprinsă la spălatul vaselor într-o seară oarecare, amintirile ca nişte „flori tăiate din rozariul bunicii”, „satul acesta”, tata citindu-şi ziarele şi din nou chiuveta, dar de data asta cu farfuria făcută ţăndări „în cinci părţi”. Prin câteva detalii fine, poeta întreţese un univers, în care procesului de spălare a vaselor îi revine rolul de a lega şi a dezlega oameni, fapte, obiecte ambientale şi naturale. Bunica, tata, mama şi eul scriptural transcend cadrul floral şi metaforic spre a accede într-un loc unde toate întâlnirile sunt posibile. Memoria este cea care încropeşte dialogul imposibil.

În *Drumuri în vitrină* asistăm la punerea în funcţiune a aceluiaşi procedeu de a vorbi despre lucruri uitate sau dispărute în amestec cu scene de viaţă trăită, de viaţă de familie sau pur şi simplu de cuplu. Poemul e o dramă care respectă toate restricţiile genului: e povestea unui personaj cu nume subteran, mina, sau poate chiar a sinelui expediat într-un personaj. Poemul redă câteva tipare ale obişnuinţei, dar şi tăcerea ca un fel de reglator. Îngemănarea de tăcere şi linişte generează gânduri multiple, de multe ori tulburi, încărcate de o tensiune inexplicabilă. Până la urmă, aflăm sursa acestor îngrijorări, pe care poeta le tot amână cu iscusinţă regizorală: „visându-se că e pionier”, „mina nu se vrea pe sine în amintiri nici visată”.

Una dintre tehnicile aplicate este de a prezenta la început un cadru amplu, iar apoi de a situa înăuntru/în afară un privitor. Bunăoară, în *La circ* martorul recunoaşte că este cineva în „al treisprezecelea an de vaită printre spectatori”, iar în *Scuarul zeilor* e ea, „impresionantă apariţie redusă la dimensiunile banale”.

Astfel, memoria eroului poetic e plină de capcane şi traume. Trecutul sovietic pare a fi cauza unui prezent zugrăvit în trăsături anoste. E un univers lipsit de bucurii, schiţat, fără ostentaţie, în mai multe texte. Chiar dacă poemele sunt despre altcineva, plăgile istoriei sunt miza (ascunsă) a cărţii. Ele se arată ca nişte insule-epave după retragerea apelor întunecate. Să exemplificăm, nu înainte de a spune că poeta preferă să vorbească despre istorie fără a utiliza tonul direct, emfatic: „sunt destui şi dintr-aceştia/ pe adevărul lor/ se înalţă sate, oraşe/ lumea însă pleacă, la început – mai puţini/ apoi tot mai mulţi şi mai mulţi” (*spaţiu incert*), „când-va în rssm nu ştiam nimic despre voi, ţara despre care un/ coleg spunea că e un magazin din capitală (…) mi-ar fi/ plăcut să merg pe străzile voastre, să ascult cum vorbesc/ trecătorii, să le fac să vorbească pe vânzătoare, nu ştiam nimic,/ învăţam a vorbi, spuneam mamă şi tată în limba lor” (*din lumea lor*).

Dar cele mai multe poeme reprezintă o saga: rudele, prietenii, apropiaţii capătă semnificaţia unor arhetipuri ancestrale, a căror valoare – dezvăluie autoarea – a descoperit-o mai târziu. Poate e şi motivul că practică în temei un lirism impersonal. Chiar şi persoana I este atribuită frecvent unor personaje pe care le invocă şi le animă punându-le să se mărturisească. Numeroase poeme poartă denumirea unor protagonişti ca în poemele lui Arghezi din *Flori de mucigai*: Bestia, Groparul, Şarpele, Mamele, Martin cel frumos ş.a.

Există în poezia S.C. mai multe obsesii şi motive recurente, dintre care se remarcă cel al uşii: obiect de acces într-un interior, dar şi simbol polivalent: cale de acces şi de evadare, speranţă, intrare în sau ieşire din necunoscut etc. În poemele de la începutul cărţii laitmotivul uşii aproape că se repetă în fiecare poem, iar uneori de două ori (ca în *siberie*).

Poezia S.C. are un puternic filon blagian, recognoscibil în adresările spaţioase, tipic blagian-expresioniste: „Ah, pământule, sau şi voi, stânci”, „niciodată n-ai fost sferic, pământule”, în simbolurile copacului, tăcerii sau luminii: „mi-ai trimis tulpinile de copac”, „lumina tăcerii/ o strig, o aprind”, „iarba vălurind/ se povesteşte pe sine/ în lumină”. Uneori versul ia forma de adagiu: „Alex, tăcerea e un drum lung de la marginea pădurii” (*golul*).

Moartea e un personaj corolar al cărţii, aşa cum crucea este elementul central al rozariului. „Moartea e un copac ale cărei mâini se mai agaţă de viaţă”, spune într-un poem (*Ochiul din palmă*). În acest context, S.C. prinde cu clamele poeziei satul basarabean într-un moment de incertitudine şi cotitură: „peste sat/ din senin/ s-a abătut un vânt năprasnic” (*Martin cel frumos*).

Luminiţa Dumbrăveanu, ***În Grădina te iubesc***, Ed. Prut, Chişinău, 2014;

Svetlana Corobceanu, ***Rozariu***, Ed. ARC, Chişinău, 2014

▣

Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu la o nouă lectură

Aidoma unor cărți mai vechi ale lui Andrei Oișteanu (*Mythos și logos*, de pildă, de care m-am ocupat tot în această pagină), nici aceea de față nu este, la prima vedere, tocmai ușor de prezentat. Alcătuită din texte foarte diverse (studii savante, articole de revistă, luări de cuvînt ocazionale, prefețe, postfețe – multe publicate și republicate în română sau în limbi străine), ea poate fi comentată din mai multe unghiuri, toate la fel de legitime. Acest lucru se observă, de altfel,

de

Alexandru-Florin Platon

și din dosarul de presă inserat de editură la finele volumului. Unii ar putea judeca această inițiativă ca fiind ușor narcisistă. Ea nu este însă lipsită de un oarecare interes, întrucît scoate în relief accentele diferite din interpretările (toate favorabile) primei ediții a cărții.

Puțin prea compozită, cartea nu este, însă, incoerentă. Ceea ce leagă textele din volum sînt referirile la Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu și, în al doilea rînd, cîteva teme de istoria religiilor, care integrează, de asemenea, contribuția celor două personalități. Primul segment al cărții este dedicat lui Mircea Eliade. Al doilea reunește mai multe studii și un interviu din 1984 cu Ioan Petru Culianu. Al treilea (și ultimul) cuprinde texte în care Eliade și Culianu, deși nu sînt personajele principale, sînt totuși prezenți, fiind evocați în două studii – unul despre dualismul religios în Europa de Sud-Est, celălalt privitor la istoria istoriei religiilor în România – și într-o dezbatere din 2002 organizată de Grupul pentru Dialog Social despre ceea ce i-a apropiat, dar i-a și separat pe cei doi savanți. Să mai spun, în încheierea acestor precizări tehnice, că, spre deosebire de ediția precedentă, aceea actuală este amplu ilustrată, adusă la zi și îmbogățită cu – dacă nu mă înșel – două sau trei texte inedite, care diversifică evantaiul și așa larg al contribuțiilor din volum.

Cititorului tînăr de astăzi îi poate părea oarecum stranie o asemenea concentrare bio-bibliografică pe două personalități, e drept, ieșite din comun. Nu trebuie uitat, însă, că, în 2007, la prima ediție, cartea lui Andrei Oișteanu încheia un ciclu zbuciumat, lung de peste un deceniu, marcat de o dezbatere cultural-ideologică în epicentrul căreia se aflaseră chiar cei doi. Declanșată de binecunoscutul eseu al lui Norman Manea (*Felix culpa*), cunoscut, foarte repede, la noi, și amplificată de publicarea (în 1996) *Jurnalului* lui Mihail Sebastian, această dispută a (re)deschis complicatul dosar al angajamentelor politice de tinerețe ale lui Eliade și generației sale, dar s-a lărgit și în alte direcții, cum ar fi – ca să nu dau decît două exemple – Holocaustul și raportul fascism-comunism, aparent colaterale problemei inițiale, dar, în realitate, strîns legate de ea nu numai pentru că, *volens nolens*, implicau delicata chestiune a opțiunilor naționaliste și de extremă dreapta ale unor personalități (și ce personalități!) ale culturii române interbelice, dar și fiindcă puneau într-o penumbră deloc favorabilă însăși epoca respectivă, ridicată în anii ’90 la înălțimea unui model. Cîți își mai amintesc, astăzi, de aceste lucruri? Faimoasa carte a Alexandrei Laignel-Lavastine (*Eliade, Cioran, Ionesco où l’oubli du fascisme*, Paris, P. U. F., 2002), tradusă în scurt timp (2004) și la noi, a întețit și mai mult polemica, peste care apariția *Omului recent* al lui Horia Roman Patapievici a turnat, așa-zicînd, gaz peste foc (deși cartea nu avea nici o legătură cu Eliade, Cioran, Ionesco și nici cu fascismul și antisemitismul din România interbelică: ea a fost pretextul pentru o nedemnă reglare de conturi cu autorul ei). Frumoasa biografie a lui Eliade, publicată de istoricul Florin Țurcanu, mai întîi în Franța (2003), apoi și în România (2006), a pus lucrurile la punct, echilibrînd balanța, dar disputa a mai continuat cîțiva ani, pînă ce, treptat, s-a stins. Și stinsă rămîne! Mai trebuie spus că apriga polemică din România în jurul lui Eliade, Cioran, Noica și a generației lor nu era – nici nu se putea altfel! – o excepție. Ea nu făcea decît să amplifice o mare dezbatere europeană despre ideologiile totalitare ale secolului XX și efectele lor genocidare, care începuse să fie cunoscută și la noi prin cărțile lui François Furet, Alain Besançon, Ernst Nolte ș.a.m.d. Peste tot în Europa memoriile colective, ieșite la suprafață după prăbușirea regimurilor comuniste, treceau, atunci, printr-o amplă reconfigurare. Astăzi, acest proces pare încheiat.

Ioan Petru Culianu nu putea scăpa, nici el, acestui „maëlstrom” intelectual. În primul rînd, pentru că fusese elevul lui Eliade și oarecum la curent cu ceea ce se spunea în Israel și Europa, în anii de dinainte de 1989, despre angajamentele de tinerețe ale maestrului său. De altfel, ecoul acestor zvonuri se face simțit în biografia pe care Culianu i-a consacrat-o lui Eliade (tradusă la Nemira în 1995, exact în perioada critică schițată mai sus), deși autorul – care, la data redactării, nu avea cum să cunoască realitatea – își disculpă „eroul” pe temeiul a ceea ce acesta îi scrisese el însuși, răspunzînd întrebărilor lui. În al doilea rînd, sfîrșitul tragic al lui Culianu și publicistica prin care tînărul savant începuse să fie cunoscut în România imediat după revoluția din 1989 au contribuit, de asemenea, la „aspirarea” lui în polemicile din acei ani. Începutul tipăririi (mai întîi la Editura Nemira, apoi la Polirom) a operelor sale complete a dezvăluit publicului din România profilul intelectual al unui adevărat savant, prematur oprit din drumul unei prestigioase cariere de un sfîrșit tragic și – pînă astăzi – neelucidat.

Cineva nefamiliar cu atmosfera din acei ani o poate intui în paginile cărții lui Andrei Oișteanu. Cum spuneam și la început, aceasta poate fi citită în mai multe „chei”. Una este aceea a unor explorări în istoria religiilor, care – cum, de asemenea, aminteam – au ca pretext unele contribuții ale lui Eliade și Culianu puse în contextul fie al evoluției acestei discipline, în ansamblu, fie al unor aspecte ale ei (dualismul religios și călătoriile extatice). Comentariile la opera științifică a lui Eliade și Culianu ni-l arată pe Andrei Oișteanu nu numai ca pe un perfect cunoscător al scrierilor celor doi, dar și capabil să pună această operă în contextul disciplinei ilustrată de toți trei, corelînd-o cu temele și problemele fundamentale ale acesteia.

O altă „cheie” de lectură ar putea fi aceea a formării intelectuale. Corespondența lui Andrei Oișteanu cu Eliade și Culianu, care face obiectul unor capitole distincte, este elocventă nu numai pentru aspirația autorului de a se apropia de singurele modele românești care existau înainte de 1989 în acest domeniu al științei (desemnat în România acelor ani printr-un nume benign: „istoria folclorului”), dar, nu mai puțin, și pentru încăpățînarea lui A. Oișteanu de a se comporta normal într-o lume anormală, desfășurînd un schimb epistolar ce risca, inevitabil, să trezească suspiciunea autorităților. Savuros este, din acest punct de vedere, capitolul în care autorul povestește, cu umor, încercarea de racolare prin care Securitatea a încercat să-l transforme într-un „agent de influență” pe lîngă Mircea Eliade, promițîndu-i ceea ce oricine în acei ani, mai ales în situația lui, nu putea decît să viseze fără șansa unei împliniri: o bursă de cercetare la Chicago.

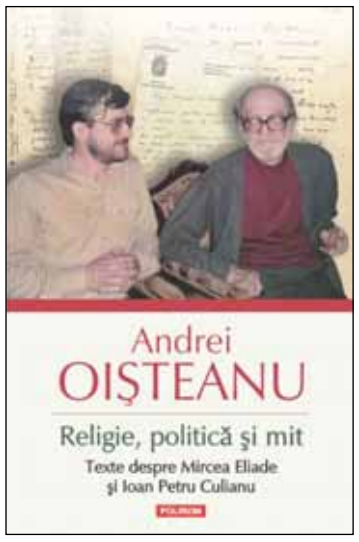

Dar, ceea ce, personal, mi se pare cel mai demn de reținut din volumul pe care îl discut este caracterul echilibrat al modului în care judecă autorul aspectele delicate din biografia lui Eliade și, în general, opțiunile ideologice ale generației interbelice. Spunînd totdeauna ceea ce trebuia spus, Andrei Oișteanu a știut să păstreze în acei ani dreapta măsură a interpretării între atitudini (și interese) polarizate, rămînînd consecvent cu acest principiu al moderației și echilibrului chiar și în momentele cele mai fierbinți ale polemicilor din perioada respectivă. Nu pot afla o ilustrare mai potrivită a acestei atitudini decît citîndu-l pe autorul însuși, care se referă, însă, la un alt subiect. Prezentînd biografia lui Mircea Eliade scrisă de Florin Țurcanu, autorul face următoarea observație despre demersul istoricului bucureștean: „...În vacarmul confruntării dintre *maximaliști* și *minimaliști* [adică dintre cei care exagerau culpa lui Eliade și cei care preferau să o minimalizeze – nota mea], toată lumea are de pierdut, deși toată lumea pare să aibă dreptate. Pînă la urmă cred că este o problemă de stilistică, de metodă, de mod de abordare a unei probleme complexe. ...Pe lîngă alte virtuți, cred că acestea sînt marile merite ale cărții lui Florin Țurcanu: este o abordare detașată, non-pasională, liberă de prejudecăți și de teze prestabilite, fiind o lucrare echilibrată și obiectivă, care reușește să evite capcanele uzuale și locurile comune” (p. 44). Este o apreciere care i se potrivește perfect și lui Andrei Oișteanu în atitudinile lui publice din acești ani.

Andrei Oișteanu, ***Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu***. Ediția a II-a, revăzută, adăugită și ilustrată, Polirom, 2014

▣

Seria de autor Gheorghe Crăciun la Editura Cartea Românească

Seria de autor dedicată scriitorului Gheorghe Crăciun reunește atât lucrări de proză, eseistică, publicistică, teorie și critică literară deja consacrate, cât și volume inedite, rămase în manuscris în arhiva sa. Seria este deschisă de romanul de debut, *Acte originale/Copii legalizate (variațiuni pe o temă în contralumină)*, și de volumul *Mecanica fluidului*. Acestora li se vor adăuga romanele *Compunere cu paralele inegale*, *Frumoasa fără corp* și *Pupa russa*, o ediție revizuită a volumelor de publicistică *Cu garda deschisă* și *Reducerea la scară*, cărțile de eseuri deja publicate, *În căutarea referinței* și *Teatru de operațiuni*, precum și alte lucrări inedite (*Lentila sferică*, *Operații pe cărți deschise*, *Mono-stereo*). Vor fi incluse în seria de autor lucrările sale de teorie și critică literară *Aisbergul poeziei moderne*, „una dintre cele mai solide și înnoitoare cărți scrise la noi în ultimele decenii”, în opinia criticului și teoreticianului literar Mircea Martin, și *Doi într-o carte (fără a-l mai socoti pe autorul ei). Fragmente cu Radu Petrescu și Mircea Nedelciu*. Seria va fi completată de *Trupul știe mai mult. Fals jurnal la* Pupa russa *(1993-2000)*, de volume de poezie și proză inedite, precum și de corespondența și interviurile lui Gheorghe Crăciun.

Gheorghe Crăciun, ***Mecanica fluidului.*** Ediție îngrijită de Carmen Mușat și Oana Crăciun. Prefață de Carmen Mușat. Eseu. București, Cartea Românească, 2014

„Jurnalul este suprema invenție a unei vieți. El cuprinde fapte cântărite în funcție de imaginea preexistentă a celui care scrie. Omul nu se poate dezice de sine. Nu cred că există zile în care să poți scrie *nimic* și să treci mai departe. E și acesta un mod de a simula o viață care are și golurile ei absolute. Zile cu adevărat de nimic nu există. Nimicul acesta e un produs al momentului, al unei stări de spirit. Jurnalul e o imagine a spiritului tău raportat la real. Dar el nu înregistrează realul, ci rezonanța lui în conștiință. O rezonanță indirectă, literaturizată. Pentru că imediat ce vrei să o notezi, ai și deformat-o. Jurnalul, un produs al fanteziei tale autobiografice, al felului în care ai vrea să fii, ar trebui să te perceapă ceilalți. Ființa ta intimă îți scapă oricum. Și asta începând de la faptul că limba ta în care încerci să-ți aproximezi interioritatea nu este invenția ta.” *(Gheorghe Crăciun)*

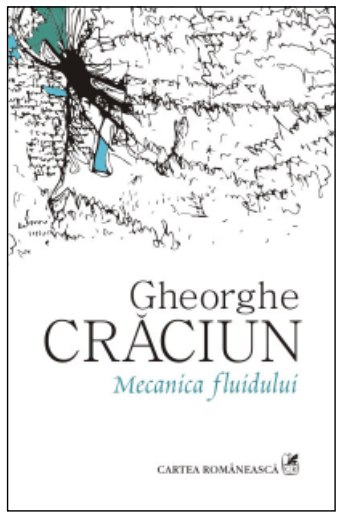

Literatură de chihlimbar

Întâlnirea cu un autor consacrat, a cărui valoare nu poate fi contestată, decât de dragul unei hermeneutici abuzive şi înadins răzvrătite, te aşază într-o poziţie riscantă, pe nisipuri mişcătoare.

de
Alexandru Tabac

Ce poţi spune tu, umil comentator, despre un text sau altul? Ai mai degrabă impresia că orice cuvânt al tău e de prisos, că orice remarcă nu va face decât să ştirbească din perfecţiunea prozelor şi să pălească jenant într-un ungher al conştiinţei. Să scrii un comentariu la o astfel de carte înseamnă să te laşi traversat de ezitări absconse, să ai chipul congestionat chiar şi atunci când eşti ascuns într-o singurătate protectoare sau în obscurul nevăzut al camerei. Şi lumea se complică, şi lucrurile se precipită, şi ţi se face ruşine de ceea ce eşti şi de ceea ce gândeşti.

A fost o relectură, mi-am dat seama după a doua proză, n-am putut identifica trei texte (sper, totuşi, că nu din ignoranţă). Autorul ne livrează o compoziţie sublimă, o remodelare „textuală”, căci, nu-i aşa?, o carte se scrie din alte cărţi! *De ce iubim femeile, Enciclopedia zmeilor, Frumoasele străine, Ochiul căprui al dragostei noastre* şi *Nostalgia (Ruletistul)* au dat prin selecţie şi reconstrucţie o carte nouă, proaspătă şi senzuală – *Fata de la marginea vieţii*. Douăzeci şi trei de proze scurte sfârşesc prin a se transforma într-o mixtură literară de excepţie. Nu e o constatare exagerată şi nici apologie deşartă! Literatura pe care o scrie Mircea Cărtărescu, în ciuda unui postmodernism evident, poartă efigia creatorului romantic, un vizionar răvăşit de lumile amalgamate care-i invadează existenţa (sau invers). Literatura nu poate încăpea într-o definiţie searbădă, nu poate fi prinsă în insectarul unui concept mortificat, dar totuşi nu pot uita zicerea frumoasă din *ZEN – literatura – o experienţă a creierului*, lăsând pe dinafară arhicunoscuta şi istovita – *literatura, arta cuvântului*.

Mă număr printre cei care consideră *De ce iubim femeile* un volum foarte bun, nu cred că autorului ar trebui să-i fie ruşine, aşa cum deseori sugera în *Jurnal (ZEN)*, sau să-l considere arondat unui gen minor. Puse alături de alte proze, textele din *De ce iubim femeile* îşi menţin prospeţimea, rămân literatură, demonstrează că fricile autorului au fost nejustificate. Am citit Mica trilogie disparat, înainte ca ea să capete această formă, în trei volume, şi am considerat că proza scurtă poate facilita şi intermedia apropierea de Marea trilogie. E o cale de acces, o invitaţie la lectură, de nerefuzat.

Fata de la marginea vieţii e un festin literar, îţi transmite bucuria receptării, trăieşti plăcerea lecturii, simţi freamătul unei emoţii rar întâlnite, te copleşeşte. Iar volumul e atât de unitar (şi eterogen) încât vom citi cartea ca pe un roman, cu personaje fastuoase în mizeria şi opulenţa lor, cu lumi multidimensionale, „ruminaţii” scriitoriceşti, dilatări şi contractări spaţio-temporale, descrieri minuţios elaborate.

Nu voi povesti conţinutul celor douăzeci şi trei de proze ce dau corp acestui volum, mi se pare indecent şi neavenit, ci mă voi rezuma la câteva observaţii critice. Literatura lui Mircea Cărtărescu nu poate fi redusă la o interpretare, sau la câteva interpretări, e o operă deschisă, care-şi generează la nesfârşit sensurile, relectura mi-a întărit fundamental această percepţie. Se adresează atât cititorului naiv (care s-ar mulţumi cu frumuseţea limbajului şi cu povestea de suprafaţă), cât (mai ales) celui avizat (conştient de convenţia literară şi de avatarurile ficţiunii), deşi şi cel din urmă poate cădea în capcana unor mistificări literare voite. (Voi reveni.)

Recunoaştem doar ceea ce cunoaştem – un joc al imaginaţiei şi al schimbării perspectivelor, autoficţiune, incursiuni metatextuale, biografia ca pretext literar, reflecţii grave asupra relaţiei scriitor–literatură, dialog narator–cititor, rescrierea ficţională a unor mituri, condiţia poetului, intertextualitate „abundentă”, parabolă şi alegorie, inserţii auctoriale (ieşiri la suprafaţă), reevaluarea potenţelor creatoare, literatură pentru literatură, iată câteva posibile teme de meditaţie.

Ca cititor ai senzaţia că textul e scris în timp ce tu îl citeşti, intervenţiile autorului vin la tot pasul, deschizând nebănuite oportunităţi hermeneutice, se înfăptuieşte o uimitoare apropiere senzorială. Să aibă ceva în comun *Ruletistul* şi *Cronica unei morţi anunţate? –„De când îl ştiu şi până a murit (de revolver, dar nu de glonţ) a arătat la fel”*. Scriitorul alunecă şi se refugiază în viziuni onirice, în fantasme exorbitante, se agaţă de povestire şi de personaje pentru a deveni el însuşi un personaj. În *Ruletistul* Mircea Cărtărescu atinge desăvârşirea, nimic nu i se poate reproşa, un text şlefuit precum un diamant. Lumea zmeilor vine cu „poveşti răsturnate” şi cu descifrări îmbibate în tristeţe şi nostalgie, destinul celui „însemnat” aspiră suferinţa celor din jur şi o amestecă cu propria durere. Viaţa ca o călătorie, ca o achiziţie de experienţe unice şi singulare. Prin recursul la poveste scriitorul răspunde într-un mod diferit actualităţii imediate.

Literatura sa are o mare capacitate de „înfăţişare vizuală”, mitul poetului Ovidiu transgresează epoci, contopindu-se cu trupul şi mintea poetului MC, personajul Zarazei e mai viu decât oricând, de-acum încolo *Zaraza* nu va mai fi cunoscută doar prin melodia interpretată de Cristian Vasile, ci şi prin această legendă imaginară, destinul scriitorului se leagă ombilical de istoriile pe care le (re)compune. În acest text chiar şi convenţiile literare sunt developate cu o tandră ironie. Nu ştiu să fi scris cineva despre insula Ada-Kaleh cu atâta emoţie, să-i fi reconstituit istoria din adâncuri (şi nu-i o metaforă) cu un gest de pictor impresionist. Lucrurile dispărute sunt mai atrăgătoare, asemenea unui zbor frânt, nematerializat, rămân din ele parfumul indelebil, esenţa şi regretul că li s-a anulat devenirea, dar puse într-o carte parcă mai pot fi salvate. Oare ăsta să fie rolul literaturii? Să salveze ceea ce nimeni nu mai poate salva. Compensare prin literatură!

În alte texte (*Cu urechile pe spate, Diavolul de hârtie*) îşi fac loc remuşcările, confesiunile incomode, păcatele adolescentine, rupturile mute şi concluzia dureroasă – *„omul e fundamental rău”*. În *Bucureştiul meu, Seara care cade, Nabokov la Braşov,* deşi apar elemente biografice, construcţia şi miezul prozelor te duc cu gândul la pure exerciţii de ficţiune. Autorul pleacă de la un fapt real, care apoi se constituie într-un declanşator, urmează jocul imaginaţiei şi ambiguizarea voită. Autorul ni se înfăţişează drept un personaj care se defineşte prin scris, trăieşte prin scris, scrisul ca un soi de fatalitate. Există la Mircea Cărtărescu o oarecare doză de autoflagelare, de autoumilinţă, urmate apoi de erupţii orgolioase – *„Odată, mă gândeam zâmbind autocompătimitor: lui Joyce i s-a dat Dublinul, lui Borges Buenos Aires, lui Durrell Alexandria, dar mie [...]”*.

În *Cartea magică a tinereţii mele* autorul recurge la discrete trucuri narative, neagă realitatea şi construieşte alta, la fel de reală, prin mistificare. *Impudica moarte* e o carte care nu există în realitate, e doar un pretext pentru un construct ficţional inedit. În *Jurnal cu Darwin* răbufneşte ditamai intertextul – Sábato (Fernando Vidal Olmos), Borges (o jurnalistă din Tlön), iar Nichita Stănescu şi Marcel Proust îmbrăţişează în text cu totul alte profesii. Sub ochii noştri are loc falsificarea istoriei, „compromiterea” ei literară, asemenea poveştilor radiofonice spuse de Pedro Camacho. Ceea ce e fascinant la MC ţine de imensa calitate de a numi nenumitul, de a găsi cuvântul potrivit şi de a încarna („încuvânta”) o stare liminală, o emoţie incertă. Uneori autorul se amuză pe seama cititorului, cum ar fi în *Irish Cream*, episodul cu oiţa şi fanteziile erotice. Textele sale spun mai mult decât lasă să se vadă, au un fel de circularitate, povestea se deschide şi se-nchide, cercul s-a închis, perfecţiunea nu poate fi străpunsă.

Iar odată încheiată lectura nu-ţi rămâne decât să te întrebi: ce e cu această carte stranie şi unică? Poate că răspunsul la întrebare se află pitit chiar în dubla semnificaţie a subtitlului – *povestiri alese*. L-am văzut pe Mircea Cărtărescu la Târgul de carte Gaudeamus, în 2011, l-am privit câteva secunde şi m-am retras, secvenţă în care a şi dispărut, nu avea cum să dispară atât de repede, m-am rotit printre standuri, dar nu l-am mai regăsit. L-am privit cu admiraţie şi poate cu acea privire „uleioasă” pe care o detestă atât de mult. Am găsit ulterior şi o explicaţie savantă – MC se adresează generaţiilor viitoare, deci era firească negăsirea.

Cărţile autorului sunt produsul unei neţărmurite iubiri pentru literatură, pentru autorii care au fost îndrăgostiţi de ea (literatura) şi nu au trădat-o niciodată. Iar în final am mai fixat o posibilă definiţie – literatura e *„un schelet pe care să-mi pot sprijini fantasmele şi nostalgia”*.

Mircea Cărtărescu, ***Fata de la marginea vieţii***, Ed. Humanitas, 2014, 296 p.

■

Jurnalul unei Ţestoase

iubirea trebuie să aibă forţa şi disperarea vulpii de la pol

lui Ion Barbu

erau odată într-o după-amiază de august trei chinezi la podul Cantemir
de peste Bahlui. doi băieţi şi o fată.
cu siguranţă muncitori pe şantierul
de construcţii de sub Palatul cul-

de
Mariana Codruţ

turii, locuind în cartierul făcut din prelată albastră cu ferestruică lîngă prelată albastră cu ferestruică peste prelată albastră cu ferestruică. înăuntru, la 40 de grade fierbînd, trupuri tinere,
tricouri şi salopete cu miros iute, ciorapi jilavi, praf de ciment.
prea mult pentru stomacul verii...

dar nu văzusem fete pe şantier! deci ea venise din China să-şi viziteze fratele. ori iubitul?

toţi trei culegeau frunzele unei buruieni. îi observasem mereu la timpul ăsta, ieşind printre dalele trotuarului, corolele grase, verzi şi lucitoare
pe lujere roşietice, dar n-o cunoşteam. eu nu m-am aplecat niciodată
s-o culeg. chinezoaica ciripea întruna, căutînd cu ochii numai la unul
din băieţi. iubitul! clar, e iubitul! am vrut să citesc mai bine faţa celor doi iubiţi, dar n-am putut – reflexul soarelui în vitrina magazinului de scule Bosch de peste stradă m-a orbit, topindu-le expresiile. doar un cercel negru, atîrnat pe un lănţişor la gîtul femeii, mă privea franc: o aşchie ascuţită.

apoi, după ce am mai făcut doi paşi, am văzut gura chinezoaicei, abia mişcîndu-se. părea o prună uşor despicată de dulceaţa proprie sub talpa verii. şi-am înţeles: pentru a ajunge la băiat, iubirea fetei a trebuit să aibă forţa şi disperarea vulpii de la pol, cînd sare pe labele din faţă să spargă zăpada îngheţată sub care se furişează un şoarece...

■

Pentru că omul e atât de neştiutor, dar mai ales - hazliu sau poate - iresponsabil...

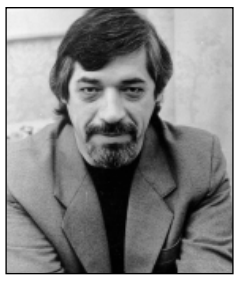

de
Leo Butnaru

Dacă ţi-ar fi dat şi ţie să vezi îmbulzeala, coada aproape interminabilă, în câteva rânduri, în câteva cozi, pe unde – paralele, pe unde – intersectate, „amestecate”, care şi creează impresia de îmbulzeală; îmbulzeala-cozile de la unicul ghişeu al ultimului consulat sau al ultimei ambasade „străine” căreia îi este dat să se adreseze unui muritor – cu toate că, trebuie să precizăm chiar din – aproape – capul locului, dacă nu chiar din capul acestei prime fraze pe care o desfăşurăm aici, – să precizăm că aceşti muritori, deja morţi de-a binelea, se consideră... nemuritori... Pentru că omul e atât de neştiutor, dar mai ales – hazliu sau poate – iresponsabil, încât poate spune orice, spre exemplu: nemurire.... Nemurire care ar putea să-l vizeze, să-l „doteze” chiar pe el, pe omul atât de naiv, atât de neştiutor...

Da, cei din multele cozi şi generala învălmăşeală-îmbulzeală la unicul ghişeu al ultimului consulat sau ultimei ambasade „străine” de la care mai pot obţine o viză, un bilet de trecere se consideră... nemuritori (viu, şi în moarte, nepotolitul orgoliu omenesc!) şi de acolo, de unde se înghesuie, îşi dau coate, vor să obţină actul de acces în Câmpiile Elizee ale eternilor; pe Champs-Élysées ale Parisului ceresc, spre care li se pare, unora, au urcat chiar pe Turnul Eiffel al gloriei lor binemeritate şi necondiţionate: ei merită bilet de acces în Cimitirul Eternitatea al Nepieritorilor! Iar statistica post-mortem a pretendenţilor la nemurire e cât se poate de necruţătoare: din aceste cozi, din această îmbulzeală la ultimul ghişeu al consulatului sau ambasadei unde se poate lua „viza” pentru Elizee trece unul din două-trei milioane... Chiar muritori sadea, nemuritorii nu sunt totuşi niciodată foarte mulţi.

Iar această privelişte dezolantă confirmă că bietul om nu are linişte nici după moarte, blestemat să rătăcească veşnic în căutarea accesului spre ultimul şi unicul ghişeu, reţinându-se cu greu să nu înjure vârtos – cum ţi-ai permite aşa ceva la porţile Câmpiilor Elizee?! –, însă nu renunţă, nu renunţă, nici în moarte, mânat de neogoitul său orgoliu de măreţie personală, de glorie şi celebritate care trebuie, trebuie, trebuie să-i asigure nemurirea! Fie doar şi părerea de aşa ceva – nemurire, dar să i-o asigure şi gata! De ţi se creează impresia că tocmai în moarte, după moarte omul poate atinge extrema condiţie de caricatură, de grotesc, de ridicol care, implicit, pare a fi o bătaie de joc faţă de cei rămaşi încă vii, acolo, pe Pământ, unde le oficiază „nemuritorilor” parastase, unde le cântă „Gloria!” şi „Aleluia”, unde... Eh, dar câte alte moduri şi genuri de complicităţi se întâmplă între orgoliile celor vii şi ale celor morţi deja, dar despre care se crede că le-ar putea fi menită nemurirea... Pentru că, spuneam, omul e atât de naiv, e atât de neştiutor, dar mai ales – hazliu... De aia şi frizează caricatura, grotescul, dacă se poate spune aşa, dar sigur – frizează ridicolul...

Iar când cel atestat din două-trei milioane obţine biletul de acces, trecând – Dincolo, dânsul este condus, un timp legat strâns la ochi (ca nu care cumva să-i sară ei, ochii, din orbite de excesul bucuriei în melanj cu uriaşul orgoliu personal satisfăcut!); este condus într-o sală uriaşă, iar când i se scoate legătoarea de pe ochi, proaspătul nemuritor îl vede pe Majestatea Sa Supremul stând pe tron... Pe unul din cele două tronuri stând, trebuie să precizăm. Unul din Mahării Jilţurilor – aşa îmi vine mie să numesc, metaforic, tronul; unul din Mahării Jilţurilor e clădit pur şi simplu din cranii omeneşti, în special ale celor care nu au făcut faţă rigorilor examenului de nemuritor; al doilea Jilţ-Mahăr e închipuit din cărţi – o stivă uriaşă de tomuri care, însă, nu ştie nimeni dacă ar fi autentice sau butaforice. În mare, ele sunt toate cam de dimensiunea „Istoriei literaturii române” a lui George Călinescu, căreia la acest capitol – al volumului... volumului! – nu-i cedează aproape cu nimic „Istoriile...” lui Ştefănescu şi Manolescu (folosesc ordinea cronologică a apariţiei cărţilor respective şi nu ordinea alfabetică, care, bineînţeles, ar fi inversat locurile autorilor). S-ar putea crede că, pe oricare din cele două Mahăre ale Jeţurilor s-ar afla Majestatea Sa Supremul Administrator, Supraveghetor al mărunţilor nemuritori sosiţi de pe planetuţa Pământ, el mai că sprijină cu creştetul său Tronul Domnului Dumnezeu. Dar numai – *mai că*, în realitate piramida de tigve şi, cealaltă, de cărţi, nu ating Empireul.

După un sumar şi foarte formal salut de bun venit adresat noului învestit cu nemurirea, Majestatea Sa îi înmânează statutul în baza căruia fiecare din cei ajunşi aici trebuie să-şi coordoneze îndeletnicirile, mişcările, manierele. Pentru că, e de înţeles, Majestatea Sa are suficienţi supravieţuitori necruţători care aşteaptă. Aşteaptă eroarea, greşeala celor internaţi în acest azil al fericiţilor nemuritori. Şi aici echilibrul se menţine doar în absenţa greşelilor, absolut altfel decât pe Pământ, unde echilibrul este înţeles ca paritate între lumină şi întuneric, perfect şi imperfect, faptă bună şi eroare etc.

Însă cei distraţi din fire, mai ales poeţii, citesc foarte superficial acest cod de conduită, astfel că, cel mai des, chiar dânşii sunt cei care clachează... După care sunt expulzaţi de supraveghetori...

Iar astea toate – foarte puţine, îmi dau seama... – nu sunt decât mărturiile „pe viu” ale unui muritor, unui mort deja. Însă am zis „muritor” în sensul antonimic cu – „nemuritor”. Spun, scriu aici doar ceea ce am reuşit să văd, dar mai mult să înţeleg prin deducţii logice şi, în egală măsură, alogice, în timpul scurt, foarte scurt, cam de... minus zece minute, sau ore, sau zile... – minus, zic, pentru că trecerea din viaţă, chiar şi în nemurirea trans-tombală, e o scădere, e un deficit de toate, *TOT* însemnând, totuşi, viaţa propriu-zisă şi nu starea de moarte a... nemuritorilor; – ceea ce am reuşit să văd, să înţeleg acolo, în scurtissimul timp-minus cât mi-a fost dat (lăsat) să mă aflu şi eu Dincolo de ghişeul ultim şi unic, pe tărâmul orgolioşilor nemuritori. Lăsatul mi-a fost îngăduit doar până în clipa când neastâmpăratul demon al adevărului m-a împins să spun, să scriu ceea ce am învederat chiar în a doua frază a textului prezent, că – omul e atât de neştiutor, dar mai ales – hazliu sau poate – iresponsabil, încât poate spune orice, spre exemplu: ...nemurire...

■

Leo Butnaru traducător

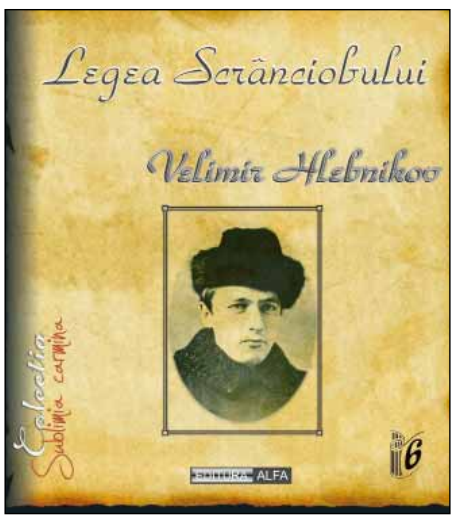

Velimir Hlebnikov, **Legea scrânciobului** (poeme). Traducere, prefaţă, tabel cronologic şi note: Leo Butnaru. Iaşi, Ed. Alfa, 2014, 446 p.

Anna Ahmatova, **Mătănii** (poeme). Traducere, prefaţă, tabel cronologic şi note: Leo Butnaru. Bucureşti, Ed. Tracus Arte, 2015, 270 p.

Revista „Sud-Est cultural” nr. 1-2/2015

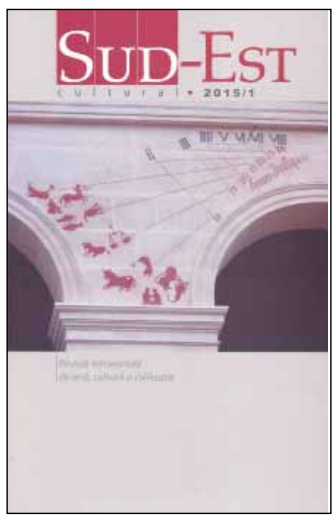

Revistele de cultură basarabene au intrat în sezonul aniversărilor. Nr. 1-2/2015 al revistei *Sud-Est cultural* consemnează 25 de ani de la apariţie – un sfert de veac ce coincide, iată, cu întreaga istorie post-sovietică a Basarabiei, imitându-i meandrele. Valentina Tăzlăuanu, redactorul-şef al revistei, evocă în editorialul acestui număr momentul lansării în 1990, cu sprijinul Ministerului Culturii de la Chişinău: *„De fapt, avantajele iniţiale (o finanţare modică, un sediu pentru redacţie, presupusul sprijin al uniunilor de creaţie) aveau să se pulverizeze în scurt timp, lăsându-ne faţă în faţă cu regula economică aspră a capitalismului moldovenesc incipient şi a „independenţei” presei. Cu alte cuvinte, pe cont propriu. Dacă nu ne venea în ajutor Fundaţia Culturală Română, actualul ICR, şi, pentru anumite proiecte, Fundaţia Soros Moldova sau Fundaţia Culturală Europeană, astăzi aceste note aniversare ar suna cât se poate de nostalgic, dar fără mare relevanţă.”*

Aniversările recente ale revistelor noastre (*Contrafort* – 20 de ani, *Sud-Est cultural* – 25 şi *Semn* – 20), de altfel, nu au avut nimic fast. Abia am reuşit să le asigurăm apariţia (mai puţin colegii de la *Semn*, din păcate). Nu am putut organiza nişte evenimente, aşa cum fac revistele din România – cu personalităţi de prestigiu, cu public, cu mediatizare, cu premii. Nu sunt bani pentru aşa ceva. Cuvântul „cultură” le provoacă un rictus de dispreţ îmbuibaţilor tranziţiei moldoveneşti, de aceea se ţin cât mai departe de ea...

Eugen Lungu îi face un portret criticului literar Ion Ciocanu la 75 de ani (vorbind între altele şi despre aventura luptei acestuia cu cenzura), tot Eugen Lungu analizează volumul *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române* de Mihai Zamfir. Mircea V. Ciobanu comentează cărţile unor critici şi eseişti români care i-au reţinut atenţia în ultimul timp: Nicolae Manolescu, Eugen Negrici, Mircea A. Diaconu, Vitalie Ciobanu, Maria Şleahtiţchi şi Laszlo Alexandru. O interesantă radiografie a cărţilor lui Patrick Modiano (Laureat Nobel - 2014) semnează Lucia Ţurcanu. Versuri de Liliana Armaşu, o piesă nouă de Constantin Cheianu. Alţi autori: Vasile Romanciuc, Leo Butnaru, Irina Nechit, Daniela Khalil-Butucioc, Larisa Turea, Rodica Iuncu...

Nina Corcinschi îşi continuă dialogul cu Andrei Ţurcanu despre literatura basarabeană postbelică (un proiect mai amplu, numit „Cartea din mâna lui Hamlet”). Secvenţa din *Sud-Est cultural* e consacrată „rezistenţei” antisovietice a intelectualilor basarabeni (ghilimelele sunt de rigoare). Iată un fragment relevant: *„Acest primitivism obositor, cultivat cu ostentaţie, nu-i altceva decât o comodă şi „armonioasă” coabitare (putem spune chiar colaborare) a scriitorilor cu sistemul sau, mai pe şleau spus, un semn limpede de laşitate de creaţie. Sub acest aspect, curajul majorităţii autorilor basarabeni este derizoriu, iar „martirajul” lor – o ficţiune post-decembristă (din care unii au profitat din plin) pentru export dincolo de Prut.”* Intervievatul nu face doar o analiză fenomenologică, ci se referă la persoane concrete: N. Costenco, Gr. Vieru, A. Busuioc ş.a. Se pare că Andrei Ţurcanu şi-a propus să spargă mai multe „statui” ale literelor basarabene cu preconizatul său volum dialogic. Vom vedea cât de departe vor sări cioburile.

Vitalie CIOBANU

■

Norman Manea la Universitatea de Stat din Chișinău

Secvențe de la întâlnirea cu studenții și profesorii, 10 octombrie 2014

„Scriitorul nu are de îmbrăcat nicio uniformă”

Vitalie Ciobanu: **Domnule Norman Manea, cum v-aţi raportat la acest spaţiu, la Chișinău, la Basarabia în general, dincolo de referinţele pe care le-aţi făcut în volumul memorialistic „Întoarcerea huliganului”, care v-a făcut celebru în întreaga lume?**

Norman Manea: Vă mulţumesc că aţi venit la această întâlnire. E reconfortant să văd o sală plină de tineri. Venirea mea la Chișinău este mult întârziată, am afirmat şi ieri acest lucru la bibliotecă [„Onisifor Ghibu” – secvenţe de la această întâlnire am publicat în nr. 11-12/2015 al *Contrafortului*, n.n.]. Şi cărţile mele au ajuns aici târziu şi doar parţial. Sper ca acest început să fie fast şi să ne vedem măcar prin lectură, dacă nu prin prezenţă, sper să devin unul de-al dumneavoastră. Dacă va fi aşa, voi fi foarte recunoscător. Oraşul m-a primit frumos, am găsit soare, parcuri, atmosfera pare foarte ospitalieră. Iar prezenţa aici, în această sală, o adevărată „grădină juvenilă”, e cu atât mai încurajatoare pentru mine. Basarabia e un ţinut vechi al României, care a trecut şi ea prin frământări şi complicaţii, dar aparţine, şi nu doar lingvistic, României. Sper că şi aici, şi înţeleg că aşa este, se dezvoltă o literatură interesantă şi o cultură care e sincronizată cu ceea ce se întâmplă astăzi în lume. Eu nu am pregătit o prelegere academică pentru întâlnirea de astăzi. Cred că sunteţi sătui de prelegeri, le auziţi la ore, dar sunt pregătit pentru un dialog cu Dvs. cât mai deschis, cât mai provocator, cât mai inconfortabil. Deci, orice fel de întrebări aveţi, nu vă sfiiţi să mi le puneţi, chiar dacă vi se pare că sunt puţin impertinente. Vă încurajez să fiţi cât mai impertinenţi, cât mai critici, cât mai acuţi. Suntem într-o aulă universitară şi Universitatea a fost întotdeauna un loc al dezbaterilor libere. A fost, dar n-a rămas, pentru că şi Universitatea a trecut prin perioade dificile, opresive, istorice şi sociale. Subiectul acestei întâlniri era „Scriitorul şi totalitarismul”. Putem vorbi despre asta. Ar fi să vorbim întâi despre scriitor, apoi despre totalitarism şi apoi despre relaţia dintre ele...

Norman Manea alături de Siliviu Lupescu, Vitalie Ciobanu şi Maria Şleahtiţchi

S-a spus aici (*remarca lui Silviu Lupescu*) că eu n-o să vă sfătuiesc să deveniţi scriitori. N-o să vă sfătuiesc, pentru că nu cred în sfaturi, şi că orice v-aş sfătui tot o să faceţi de capul vostru, şi bine o să faceţi, pentru că aşa procedează tinerii. Profesia de scriitor e legată mai mult decât altă profesie de o *vocaţie*. Ca să devii doctor, inginer, avocat e probabil suficient să fii un student bun, să înveţi ce ai de învăţat şi după aceea să aplici cu pricepere ceea ce ai învăţat. În cazul artei, al scrisului, lucrurile nu sunt aşa de simple. Iar eu am făcut tot ce-am putut să evit să devin scriitor şi, cum se vede, n-am reuşit. Am fost mulţi ani inginer, în toate treptele şi ramificaţiile ingineriei, şi până la urmă tot acolo am ajuns. „Acolo” înseamnă şi aici, adică în faţa unei săli de potenţiali cititori, cărora eu aş fi dispus să le răspund la orice întrebări.

Scrisul este o vocaţie, cum am spus, şi atunci când este o îndeletnicire este una solitară. Stai singur în cameră, în faţa unei foi albe, o foaie albă care este imaginea libertăţii absolute, e o potenţialitate, nu este încă nimic, şi începe să devină ceva după primele cuvinte pe care le aşterni acolo. Dar înainte de a le aşterne, eşti absolut liber. Şi bine ar fi să fii şi după aceea total liber. Arta, creativitatea, este forma reală, genuină şi absolută a libertăţii.

S-a vorbit aici, în deschiderea acestei întâlniri, despre „uniformă”, şi atunci când vorbim despre totalitarism cu atât mai mult avem motive să ne referim la uniformă. Scriitorul nu are de îmbrăcat nicio uniformă. El, cum am spus, e singur în camera sa, unde poate să fie într-un tricou, într-o pijama sau chiar în pielea goală. El nu are uniformă şi nu trebuie s-o îmbrace/s-o adopte în niciun fel. În lupta politică a momentului, în confruntarea dintre partide, dintre propuneri şi ideologii, el, cred eu, trebuie să rămână un observator lucid şi să-şi facă auzită părerea, o părere, opinie critică şi independentă. Scriitorul nu trebuie să devină propagandistul uneia sau altei idei, chiar dacă îşi are convingerile lui – şi trebuie să le aibă –, chiar dacă în cabina de vot, unde este din nou singur, cu o foaie de hârtie în faţă, îşi exprimă opţiunile în mod liber.

Sistemul totalitar a oferit în mod excepţional scriitorului şi artistului privilegii şi pedepse exagerate. De aici au venit foarte multe compromisuri, complicităţi, pentru că e bine să reţineţi că nici scriitorul nu este un înger, este un om cu defecte şi calităţi. Fiind om, este imperfect, însă prin creaţia sa, cred eu, oferă semenilor săi tot ce are mai bun în el.

Atunci când am luat atitudine, mai ales împotriva unor compromisuri politice, morale făcute de unii scriitori, am avut în vedere tocmai această idee, de a respinge uniforma de orice fel. Deşi este moral să aibă o poziţie fermă şi clară, cred că scriitorul nu trebuie să fie niciodată un procuror. În scrisul său, el trebuie să privească cu acelaşi interes, şi chiar cu aceeaşi înţelegere, spre victimă şi spre opresor. Vă amintiţi de „Crimă şi pedeapsă” a lui Dostoievski, vă amintiţi că acolo criminalul, cel care omoară o bătrână nevinovată, devine până la urmă un personaj foarte apropiat de cititor, pentru că scriitorul intră cu interes şi chiar cu solidaritate în universul lui sufletesc şi, treptat, ne face să înţelegem de ce el, Raskolnikov, a făcut acea faptă ilegitimă şi criminală.

Dacă trecem de la acest individ bizar, care este scriitorul, la mediul din jurul său, la societatea în care trăieşte, o să vedeţi că raporturile între el şi societate nu sunt întotdeauna fericite, aş spune că rareori sunt fericite. Nu e nevoie neapărat pentru asta de un sistem totalitar. Eminescu, care este geniul naţional al României şi al limbii române, ştiţi prea bine cât s-a chinuit şi prin ce serpentine ale suferinţei a trecut. Şi nu era un regim totalitar pe vremea sa. Regimul totalitar însă radicalizează şi duce la extreme premisele acestui raport deloc avantajos pentru scriitor.

Ce este un regim totalitar? Este un regim în care libertatea de expresie, libertatea de existenţă este drastic limitată, când nu este cu totul eliminată. Să privim spre sistemele totalitare pe care le ştim din contemporaneitate: dictatura ideologică sau rasistă a nazismului; dictatura, să-i zicem aşa, aparent progresistă a comunismului, care se revendică din revoluţia franceză, pervertind profund idealul umanist la care apelează demagogic; dictatura religioasă de tip islamic de astăzi sau de orice alt tip, care de asemenea vine cu o concepţie a supremaţiei – „rasa mea este cea mai bună, ideologia mea este cea mai bună, religia mea este cea mai bună”. Şi nu numai că este cea mai bună, dar eu o voi impune tuturor, fie că vreţi, fie că nu vreţi. Acesta este primul pas spre o tiranie, şi formele tiraniei sunt foarte variate, dar până la urmă ele obturează total şansele omului, şansele creative, şansele de opţiune. Eu, deşi m-am ocupat de nişte tragedii colective, cum au fost Holocaustul şi Comunismul, dar şi Exilul, care şi el este o tragedie colectivă, veche şi nouă, de fapt m-am concentrat întotdeauna asupra individului. Individul este pentru mine reperul fundamental, şi nu colectivitatea. Individul, aşa cum este el, căruia cred că avem motive să-i încredinţăm întrebările şi speranţele noastre, cu condiţia ca el să se poată exprima liber şi să-şi poată revendica un loc în societate, alături de semenii săi.

N-aş vrea să mă lungesc. Aş fi bucuros, am spus şi la început, să-mi puneţi întrebări, chiar întrebări inconfortabile. Este ceea ce le spun şi studenţilor mei. Simţiţi-vă liberi, am promisiunea profesorilor voştri că nu vă vor sancţiona, chiar dacă sunteţi/veţi fi nepoliticoşi şi excesiv de violenţi. Aceasta este invitaţia mea şi sper că intraţi în acest dialog cu toată încrederea.

„Mi-aş dori ca scriitor să nu pierdeţi contactul cu acest dar extraordinar care este cartea. Cartea vă situează brusc în centrul lumii”

Vitalie Ciobanu: **Care a fost relaţia Dvs., domnule Norman Manea, cu cenzura? I-aţi văzut pe aceşti funcţionari ai cenzurii, aţi purtat vreun dialog cu ei? Le-aţi simţit felul în care reacţionează?**

Norman Manea: Revenim de fapt la definiţia totalitarismului. Ce însemna totalitarismul? Dvs. sunteţi o generaţie posttotalitară, postcomunistă. Ceea ce caracteriza totalitarismul, probabil aţi auzit de la bunici, de la părinţi, este această putere totală, de aici vine totalitarismul. Nu exista proprietate privată, decât în cazuri cu totul speciale, toate serviciile, toate salariile erau date de stat. Deci, statul te angaja, statul te plătea, statul te concedia, statul te aresta. În zona culturii cenzura avea acest rol de a supraveghea şi de a potenţa o suspiciune generalizată. Toată lumea suspecta pe toată lumea, nu se ştia care dintre prietenii tăi transmit anumite informaţii organelor respective şi aşa mai departe. Faptul că proprietatea privată nu prea mai exista – şi aici e deosebirea faţă de dictaturile de dreapta, care nu erau nici ele deloc simpatice – adăuga ceva esenţial la această colecţie de abuzuri. Erai total dependent de statul care te angaja şi, eventual, te plătea. Cenzura era absolută. Dacă dădeai un anunţ la ziar că ai de vândut o canapea veche, chiar şi acest text trecea pe la cenzură, pentru că se bănuia că ascunzi cine ştie ce cod în acea vechitură.

M-aţi întrebat dacă am întâlnit vreodată un cenzor. Nu, pentru că noi, scriitorii, n-am avut niciodată acces la cenzură. Cei care lucrau în redacţii, cei care erau editori, ei aveau contacte cu cenzorii, care, firește, le impuneau diverse schimbări în texte, cărţi. Orice text scris trecea prin cenzură. Texte tehnice, care nu aveau nimic cu ideologia, treceau prin filtrul cenzurii. Editorii, redactorii aveau unele contacte cu ei, iar noi, autorii, niciodată. Iar rapoartele cenzorului nu erau semnate, purtau, eventual, nişte iniţiale. Doar redactorii ştiau cine era autorul acelui comentariu. Acesta era sistemul, foarte tainic şi ubicuu, omniprezent în toate situaţiile. Aş spune însă o vorbă despre scriitorul meu cândva preferat, Camil Petrescu, despre

→

care s-a pomenit aici. Camil Petrescu nu a fost membru de partid, iar răspunsul pe care el l-a dat în 1946, când i s-a propus să devină membru de partid, este absolut memorabil. El a spus: „Nu pot, pentru că sunt deja membrul unui partid”. Care partid? – a fost întrebat. „Un partid cu un singur membru”. Acesta a fost răspunsul lui atunci, perfect onorabil pentru un artist şi pentru un scriitor, dar nici el nu s-a putut feri de presiunile care s-au exercitat asupra lui. Şedinţa aceea de partid, legată de piesa „Caragiale în vremea lui”, era o şedinţă cu un scriitor ne-membru de partid care, în mod normal, nu era obligat să se supună tuturor directivelor partidului. Ok, voi cu membrii voştri decideţi şi faceţi ce vreţi, eu sunt din afară. Nu conta, firește, pentru că editurile erau aservite ideologic şi nu se putea altfel.

În legătură cu volumul *Despre Clovni:Dictatorul şi artistul* aş spune de asemenea două vorbe. S-ar putea să vă intereseze cartea. Ea porneşte de la o viziune asupra circului, pe care o găsiţi în orice istorie sau enciclopedie a circului, şi care se focalizează asupra a două tipuri de clovni: clovnul alb, care dă scatoalce. Vă amintiţi scene în care un clovn, îmbrăcat de obicei foarte elegant, îl cotonogeşte pe celălalt clovn, un nenorocit, care se dă peste cap, se schimonoseşte şi celelalte. Deci, clovnul alb pe post de stăpân şi asupritor, şi August-prostul, cel care încasează. Acest cuplu a dominat circul dintotdeauna, eu am scris un eseu pe această idee, inspirat de un foarte interesant text al lui Federico Fellini, care, cum ştiţi, are şi un film despre clovni. Şi în acel eseu am vorbit despre dictator, ca un clovn alb, şi despre artist, ca un păgubit, ca un păgubos, care este August-prostul. S-ar putea să vă intereseze această metaforă, care e mereu valabilă, nu numai sub dictatura ideologică sau rasială, sau religioasă, pentru că scriitorul e obidit în toate aceste dictaturi, dar şi în dictatura banului, despre care s-a vorbit aici.

Scriitorul e solitar, el e dependent, iar ceea ce face el nu este în mod evident util. El nu este un dentist, care e foarte necesar când ai dureri de dinţi. Dentistul oferă o muncă extrem de importantă şi utilă. Nu este nici potcovar, n-o să-ţi meargă bine calul dacă nu l-ai potcovit bine. Dau aceste exemple, cu profesiuni practice, utile, şi cu o profesiune spirituală, cea de scriitor, care este mai puţin utilă, pentru că n-aş vrea să spun, tocmai eu, că e inutilă. Dar utilitatea acestei profesiuni este mai puţin evidentă, mai puţin imediată şi instantanee, şi necesită un anumit proces, mai lung, de receptare şi de înţelegere.

Unde o să vă situaţi Dvs., spre ce o să mergeţi, nu ştiu. În cabinetul dentar, la potcovar sau la masa de scris, asta viaţa o să decidă. Ceea ce mi-aş dori ca scriitor este să nu pierdeţi contactul cu această ofertă, cu acest dar extraordinar care este cartea. Cartea vă situează brusc în centrul lumii. Că trăiţi aici, la Chişinău, sau la Bălţi, Sucheava, Dolhasca sau New York, cartea dintr-odată vă oferă un contact instantaneu cu mari valori, cu mari voci, şi cu potenţiali prieteni, mai importanţi uneori decât prietenii cu care vă beţi dimineaţa cafeaua cu lapte. Asta e ceea ce vă poate spune un bătrân care întinereşte aici în prezenţa Dvs.

Întrebare din public: **Care este viziunea Dvs. asupra libertăţii? Cum vedeţi relaţia dintre democraţie şi libertate?**

Norman Manea: Libertatea nu se poate afirma într-un sistem totalitar sau autocratic, pentru că nu poate depăşi uneori limitările care sunt impuse chiar prin lege. Dar libertatea este esenţială în a ne menţine sănătatea spirituală şi în a ajuta, cât putem, la progresul colectiv. Vă amintiţi probabil de mari descoperitori, care au avut de înfruntat chiar inchiziţia, pentru că ei au venit cu noi idei, care contraziceau dogma. Libertatea nu se supune dogmei şi este esenţială pentru a menţine omenescul din noi. Ea, libertatea, nu ne asigură perfecţiunea, dar ne asigură o modalitate de a ne perfecţiona.

Norman Manea alături de profesoara Mariana Jitari şi de Victor Ambroci, directorul Liceului „Spiru Haret” din Chişinău

„Aveam de calculat pentru facultate grinzi de beton armat şi aveam de citit Proust şi Blaga, care nu erau tipăriţi”

Întrebare din public: **Care este motivaţia şi ce vă inspiră în creaţie, în meseria de scriitor?**

Norman Manea: E o întrebare grea. Aşa cum am spus, eu am încercat să fug de literatură. Când am terminat liceul eram un elev bun şi la matematică, şi pe vremea aceea era aproape o ruşine să te duci la filologie. Corigentul clasei noastre, de exemplu, s-a dus la filologie. Eram la un liceu sever, bucovinean, „habsburgic” îi spun eu, cu profesori de tradiţie austriacă, foarte rigidă. Un liceu de băieţi, şi a merge la politehnică pe atunci era şi un semn de virilitate, dacă putem spune aşa. Se gândea în felul următor: noi nu mergem cu fetele la filologie, la toate chestiile acestea minunate, dar prea delicate pentru noi. Eu am căzut în capcana aceasta, a acestei gândiri. Eram un elev cu diplomă, deci puteam să intru la orice facultate fără examen, aşa era legea atunci. Şi m-am dus şi eu unde mi s-a părut mai spectaculos. Ca să înţelegeţi cam ce au fost cei cinci ani de studii ai mei la Bucureşti, aş povesti că anul trecut, când am fost la Bucureşti, m-am întâlnit cu foşti colegi de facultate. Şi de la ei am aflat, ştiam într-un fel, dar nu eram foarte sigur, că noi am intrat în anul întâi 126 de persoane. Şi am terminat - Facultatea de Construcţii Hidrotehnice la Institutul de Construcţii din Bucureşti - doar 18. Asta spune ceva. A fost un studiu foarte greu, intens, atunci mi-am făcut rost de ochelari. Şi tot în anii aceia am fost disputat de pasiunea mea pentru literatură. La Bucureşti, pe vremea aceea, existau câteva biblioteci foarte mari şi cea mai bună era Biblioteca Institutului Cultural de Relaţii cu Străinătatea. Acolo am descoperit cărţi minunate ale autorilor români interzişi sau ale autorilor străini care nu erau accesibili. Aveam de calculat pentru facultate grinzi de beton armat şi aveam de citit Proust şi Blaga, care nu erau tipăriţi. M-am împărţit între acestea, am încercat să fug, cum spun, de vocaţie. Ceea ce mă face să scriu, probabil că la fel li se întâmplă şi colegilor mei scriitori, este că haosul cotidianului nu mi se pare suficient. Încerci să găseşti ceva dincolo de acest cotidian – un înţeles, o altă lume, o altă propunere, o altă, dacă vreţi, himeră. Nu mi se pare că existenţa strict cotidiană îmi este suficientă. Dacă aş fi fost religios, şi regret că nu sunt, poate că religia mi-ar fi oferit o altă iluzie şi mi-ar fi fost destul. Nu sunt religios şi pentru mine literatura a rămas ca un fel de religie.

„Librăriile şi bibliotecile au de toate în rafturile lor. Vă place un anume gen de literatură, îl găsiţi. Staţi cu cei care vă plac”

Vitalie Ciobanu: **Niciodată n-o să insistăm prea mult asupra importanţei stilului unui autor, a scriiturii, a felului în care se face înţeles, în care transmite publicului, adică unor persoane fundamental diferite, ceea ce vede şi simte el. Stilul domnului Norman Manea este extrem de limpede. Şi în literatura propriu-zisă, în proză – deşi metafora nu-i este străină, deşi jocurile de limbaj îl atrag în aceeaşi măsură. Dar limpezimea se vede foarte bine în eseistică. Mie îmi impune foarte mult genul acesta de scriitură, în care ai suficient vocabular şi poţi exprima lucruri profunde într-un limbaj inteligibil, printr-o frazare coerentă şi asimilabilă pentru un public neiniţiat. Este şcoala prin care trebuie să treacă orice aspirant la gloria literară. Domnule Norman Manea, credeţi că structura profesională a scriitorului, în cazul în care el vine dintr-un mediu non-filologic, influenţează cumva scrisul, stilul său? Mă gândesc la Augustin Buzura, care a făcut studii de medicină, la Cehov, medic şi el – pot fi invocate şi alte nume. Credeţi că formaţia Dvs., aţi trecut printr-o facultate tehnică, v-a influenţat felul în care v-aţi gândit arhitectura literară?**

Norman Manea: Cred că studiul tehnic, mai ales studiul matematic, care a dominat primii ani de facultate, mi-a disciplinat într-un anumit fel gândirea. Practica inginerească m-a pus în contact, în anii de şantier, cu oameni pe care altfel nu i-aş fi cunoscut şi consider aceasta un mare avantaj. Aţi menţionat doi scriitori medici, şi sunt destul de mulţi în literatură, şi eu am să menţionez doi ingineri. Inginerii sunt mai puţini, dar sunt foarte importanţi. Dostoievski a fost inginer de drumuri şi poduri, o specialitate aproape înrudită cu ceea ce am studiat

Patrick Modiano - Premiul Nobel pentru Literatură - 2014, la Editura Polirom

Iarba nopţilor. Traducere din limba franceză de Elena-Brândușa Steiciuc. Iaşi, 2015

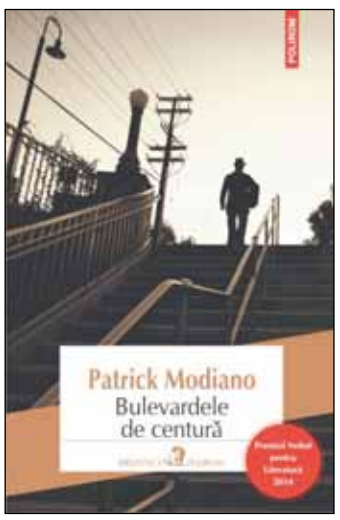

Bulevardele de centură. Ediţie revizuită. Traducere din limba franceză de Livia Storescu. Iaşi, 2014

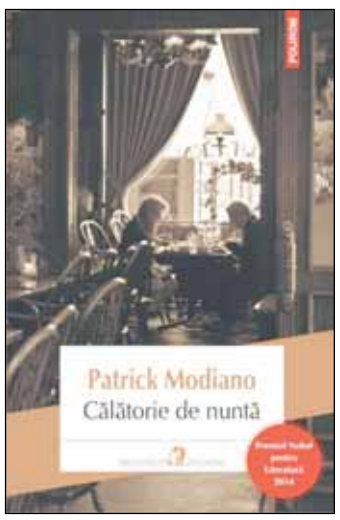

Călătorie de nuntă. Traducere din limba franceză de Elena-Brândușa Steiciuc. Iaşi, 2014

eu. La institutul nostru exista şi o facultate de drumuri şi poduri. Iar marele scriitor austriac Robert Musil a fost şi el inginer şi s-a ocupat, întâmplător sau nu, de mecanica fluidelor. Deci, am pomenit aceste nume doar pentru ca să vă distraţi. Eseul este prin definiţie o piesă analitică, pentru că porneşte dintr-un punct şi ajunge într-un alt punct printr-o demonstraţie care ar trebui să fie riguroasă. Asta nu înseamnă că eseul nu adăposteşte, nu găzduieşte metafore, speculaţii lingvistice şi aşa mai departe. Dar într-un eseu traseul este clar şi scopul este clar. Pentru acest motiv, în primii ani ai aflării mele în America, după ce am absorbit şocurile iniţiale, foarte derutante, am revenit mai întâi la eseu, pentru că avea această structură logică pe care mă puteam concentra. Literatura şi arta nu trebuie să fie logice, repet acest lucru, vă rog să nu-l uitaţi. Nu zic că neapărat trebuie să fie haotice, dar trebuie să fie cum este viaţa însăşi – imprevizibilă, autentică... Mă bucur că eseurile mele vi se par limpezi. Proza este mai codificată, e considerată mai complicată. Şi de câte ori mi s-a reproşat (şi mi s-a reproşat de multe ori, pe dreptate sau nu, nu ştiu), am spus respectivilor că librăriile şi bibliotecile au de toate în rafturile lor. Vă place un anume gen de literatură, îl găsiţi. Staţi cu cei care vă plac. Vă plac şi cărţile mele, staţi cu mine, şi eu am să mă bucur că staţi cu mine. Acesta este marele avantaj al artei, că oferă o plurivalenţă de creativitate şi de realizări care depind de temperamentul artistic al autorului şi care sunt, şi trebuie să fie, obligatoriu *diferite*. Dacă autorul nu-şi are o voce proprie, specifică, el a ieşit din domeniu. Aici este vorba de personalitatea artistică, de originalitate – şi nu o originalitate cu orice preţ.

Maria Şleahtiţchi: **Cu cine v-a plăcut „să staţi" Dvs. ca cititor, în contextul a ceea ce aţi afirmat?**

Norman Manea: Am fost un cititor foarte avid, cum se întâmplă probabil cu toţi scriitorii. Ca cititor am trecut prin toate etapele de instruire şi de „îndrăgostire", dacă pot să folosesc termenul acesta, care e foarte propriu pentru tinerii din această sală. Am evocat întâlnirea mea la nouă ani cu scrierile lui Ion Creangă şi cu tot ce a însemnat limbajul lui de dincolo de realitate, limbajul de basm, inventiv şi superb. Am trecut, apoi, şi eu prin faza eminesciană. Eram un elev care ştia cele mai multe versuri din Eminescu din liceul nostru. În anii de liceu, spre sfârşit, am citit foarte multă literatură rusă, care atunci era foarte bine tradusă şi era în colecţii accesibile ca preţ. Erau cărţi de găsit peste tot în librării şi biblioteci.

Vitalie Ciobanu: **Cum rezolvaţi Dvs. dificultatea trecerii, şi dacă aveţi această dificultate, de la publicistică la scrisul prozei?**

Norman Manea: Publicistica este un alt mod de a scrie, un mod de a intra în cetate. Unii consideră publicistica o obligaţie de scriitor, de om al spiritului, alţii sunt forţaţi de propria lor existenţă să mai aibă un venit şi să aibă o prezenţă mai firească în faţa publicului cititor de ziare şi de ştiri. Eu nu scriu foarte des la gazetă. Volumul acesta, „Pe contur", cuprinde texte apărute în presa românească, sunt texte de literatură, mai rar texte politice. Textele politice se bazează, ca şi politica, pe o simplificare inevitabilă, care să permită discuţia pe o anumită temă. Or, literatura este împotriva simplificării şi nu este informaţie. Literatura este dincolo de informaţie. Deci, publicistica este o salahorie la care suntem, într-un fel sau altul, obligaţi, şi nu e singura. Nici medicina, nici ingineria pentru un scriitor total prins de literatură nu este un avantaj.

„O şcoală de literatură nu poate să te înveţe să scrii marea capodoperă"

Maria Şleahtiţchi: **Ştiu că printre cei care au venit la această întâlnire sunt tineri care scriu, care vor îmbrăţişa meseria de scriitor. Există în America, în Occident, dar şi în România, la Braşov de exemplu, masterate de scriere artistică. Ce părere aveţi despre aceste cursuri şi ce sfaturi le-aţi da tinerilor? Cu ce să înceapă?**

Norman Manea: În anii '50 în România s-a înfiinţat aşa-numita „şcoală de literatură". Au fost selectaţi tineri talentaţi, aduşi la Bucureşti într-o clădire foarte frumoasă, şi la şedinţa de inaugurare a şcolii, Sadoveanu a ţinut un discurs. S-a uitat în sală şi a spus: Măi băieţi, dacă din cei 4 000 de cursanţi care sunt aici unul dintre voi iese scriitor, este o mare performanţă şi reuşită a şcolii. Mă auzi, Nicolae? Nicolae era Labiş, şi el student acolo şi era un favorit al lui Sadoveanu şi nu numai al lui. Nicolae Labiş era foarte talentat, nu ştiu dacă avea nevoie de şcoala aceasta sau nu. Şcolile îţi dau în general nişte reguli, te disciplinează, şi nu sunt inutile. Dar să crezi că şcoala îţi poate da talent este o iluzie. De asta, toate aceste cursuri – şi sunt foarte multe în America – mi se par utile. În sensul că te învaţă cum să scrii o scrisoare de dragoste, mai veridică, mai relevantă. Dar nu pot să te înveţe să scrii marea capodoperă. Pentru că, ce se întâmplă? Şi în literatură, şi în scris există nişte reguli, există nişte experienţe acumulate prin clasici, prin moderni, şi e foarte important să le ştii. Şi după ce le ştii, este esenţial să le uiţi. Pentru că trebuie să devii tu însuţi. Asta e toată şmecheria, dacă există vreuna. Şi aici intervin aceste contradicţii. Scriitorii provin dintre cititori, dintre cititorii pasionaţi. Dar, treptat, trebuie să-ţi găseşti singur o voce, o frază, un mod de a aşeza cuvintele şi un mod de a te asculta pe tine însuţi. E tot ce pot să spun. Eu cred în vorba lui Sadoveanu.

Fotografii de Bogdan Moroşan

Întrebare din public: **Maestre, vreau să ştiu dacă tinerii cărora le sunteţi profesor vă cunosc cărţile. Ce fel de cititori sunt tinerii studenţi din America?**

Norman Manea: Cititorii, ca şi scriitori şi oamenii în general, sunt diferiţi: au gusturi diferite, au opţiuni diferite. Nu poţi să fixezi, să standardizezi un anumit tip de cititor pe care să-l aplici la orice fel de carte, la orice fel de literatură. Opţiunile sunt libere, într-o piaţă a cărţii care este imensă şi care este tot timpul sufocată de noi producţii. Studenţii citesc atât cât au timp să citească, în general sunt foarte ocupaţi de şcoală. Iar ceea ce se învaţă în şcoală, nu vreau să spun că trebuie uitat imediat, dar are o anumită amprentă didactică. Încerci să explici, ca profesor, un mecanism al frumuseţii, ceea ce este greu. Vă spun că mie, după fiecare semestru, ca să mă pot reapuca de scris, îmi trebuie o perioadă de totală uitare. Pentru că ceea ce am făcut în clasă cu studenţii a fost să găsesc un sistem logic şi pedagogic în care să explic o carte, o povestire. Frumuseţea e uneori între interstiţiile acestor reguli. Asta nu înseamnă că nu îndemn la lectură şi, cum spun, scriitorii se nasc din cititori.

La Colegiul nostru există un perete întreg în bibliotecă cu apariţiile editoriale, vechi şi noi, ale profesorilor. Deci, profesorii îşi expun şi ei cărţile, şi dacă studentul e foarte furios pe tine are un motiv să se ducă şi să cumpere cartea şi să spună: uite ce tâmpit e acesta. Dacă e foarte îndrăgostit de tine, îţi cumpără cartea şi spune: ţi-am spus, e extraordinar!

Tipul de curs pe care îl ţin la Bard College cuprinde în fiecare săptămână discuţia unei noi cărţi. Învăţământul american, cum ştiţi, este colocvial, profesorul nu e ca aici, în Europa, un Papă cu arhangheli în spatele lui, asistenţi. În America, ţară care are o hibă, aş zice, contra elitismului de orice fel, şi asta provine din vechiul conflict cu Anglia, profesorul este într-un dialog cu studenţii, care îi spun pe numele mic. Pentru mine a fost un şoc teribil: venind din Imperiul Habsburgic, la noi, la liceu, elevii aveau o intrare, profesorii alta, cu reguli foarte stricte. Şi să vezi dintr-odată că în America aceste reguli nu există. În prima clasă pe care am avut-o la Bard College, în pauză, studenţii au venit să discute cu mine şi mi s-au adresat imediat „Norman". Vă spun, a fost un şoc. Acum nu mai sunt şocat, dimpotrivă, mi se pare foarte plăcut şi bine, şi mă gândesc la ce spune studentul, nu la felul în care mi se adresează. Deci, e un alt tip de societate, mai populară, mai trivială dacă vreţi, dar este în felul acesta. În clasa mea avem în fiecare săptămână o altă carte de discutat. Studenţii trebuie să citească, şi sistemul meu este că programez doi studenţi să prezinte un raport de lectură în clasă despre cartea respectivă. Unul vorbeşte despre cadrul social-politic sau epicul cărţii, celălalt vorbeşte despre valoarea estetică: stilul, structura narativă ş.a.m.d. Iar ceilalţi studenţi, care nu sunt obligaţi cu raportul, trebuie să-mi trimită o notă scrisă, cu două întrebări pe care ei consideră că trebuie să le discutăm în clasă despre carte şi să motiveze aceste întrebări. În felul acesta îi oblig să mă înjure că nu au timp de *party*-uri sau de alte lucruri, ci trebuie să citească, pentru că unchiul acesta din Est e altfel. Aceasta e relaţia pe care am imaginat-o/stabilit-o eu cu ei şi mi se pare un control mai periodic şi mai relevant decât doar un examen final. Un examen e uneori o loterie, îţi pică subiectul pe care se întâmplă să-l cunoşti. În felul cum procedez eu, îi notez pe fiecare în clasă, la ore, şi îmi dau seama la sfârşitul semestrului unde a fost fiecare.

„Într-o lume care vinde şi cumpără tot timpul ceva, e inevitabil, ca scriitor, să fii dependent de piaţă, de vânzări"

Vitalie Ciobanu:**Aş vrea să nu plecăm prea mult din America, pentru că e un spaţiu pe care-l simpatizăm şi încercăm să aflăm cât mai multe despre el. Cât de mult contează pentru un scriitor în America să se scrie cronici literare despre cărţile sale? Contează unde apar aceste cronici, în ce ziar şi revistă, contează cine le scrie? Asigură aceste cronici, recenzii, prezentări succesul, vandabilitatea cărţii? Editura ţine cont de ecourile din presă atunci când doreşte să înnoiască contractul cu un autor, să tipărească un nou tiraj?**

Norman Manea: Într-o lume care vinde şi cumpără tot timpul ceva, e inevitabil să fii dependent de piaţă, de vânzări. Nu prea există metode de a te opune acestei noi structuri a relaţiei dintre scriitor şi cititor. Firesc că toate acestea pe care le-aţi menţionat în întrebare au importanţa lor. Faptul că eşti recenzat de marile ziare, faptul că eşti un autor de mare tiraj sau nu. Există din fericire şi excepţii. Excepţiile confirmă, cred eu, unicitatea actului creator şi sunt singura speranţă a noastră, mică, tot mai mică.

Spre deosebire de situaţia cu care am fost noi obişnuiţi, generaţia noastră, că am avut 3-4 cronicari literari constanţi, care recenzau toate cărţile săptămână de săptămână, procesul e mult mai aleatoriu în America. De obicei, dacă eşti un autor din Est, cartea ta este dată la recenzat cuiva care cunoaşte cât de cât realitatea literară şi culturală din Est.

Întrebare din public: **Domnule Norman Manea, care este scriitorul Dvs. preferat din toate timpurile?**

Norman Manea: Scriitorul pe care, treptat, l-am simţit mai legat de mine, pentru că am mulţi scriitori pe care îi admir, am şi menţionat aici câţiva, este Kafka. Nu doar pentru scrisul lui, ci pentru că a reprezentat spiritul modernităţii într-un mod extrem de personal şi original. Am fost foarte ataşat, cum am spus, de Proust. Am avut şi alţi autori favoriţi, am citit cu nesaţ Faulkner, şi din literatura română am avut scriitori de care m-am ataşat. Până la urmă, ca preferinţă s-a structurat Kafka, pentru că trăim o vreme, vrem sau nu vrem, kafkiană. Astăzi nu prea mai trăim în universul lui Proust, al lui Joyce. Kafka este altceva şi ne regăsim în metafora şi în absurdul lui.

Pagini redactate de **Vasile GÂRNEŢ**
şi **Ruxanda DRUŢĂ**

▣

Primăvara Europeană a Poeților,
Chișinău, 2015. Ediția a V-a

Uniunea Scriitorilor din Moldova, Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” Chișinău, Institutul Cultural Român Bruxelles, Primăria Municipiului Chișinău

Program / 6 - 9 mai 2015

6 mai

10.00 Depunere de flori la bustul scriitorilor de pe Aleea Clasicilor Români.

11.00 **Deschiderea Festivalului Internațional *Primăvara Europeană a Poeților 2015*:** Arcadie Suceveanu, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Prezentarea invitaților: Jan Willem Bos (Olanda), Jan H. Mysjkin (Belgia), Laure Hinckel (Franța), Christian W. Schenk (Germania), Ognian Stamboliev (Bulgaria), Lilya Gazizova, Rais Thvatullin (Tatarstan), Robert Adam (ICR Bruxelles), Liviu Ioan Stoiciu, Doina Ioanid, Aurel Ștefanachi, Adi Cristi, Corneliu Antoniu, Ion Deaconescu, Nicolae Panaite (România), Ilie T. Zegrea (Cernăuți).

Simpozionul Internațional „Dialoguri europene: poeți și traducători”

Participă: Jan Willem Bos, Jan H. Mysjkin, Laure Hinckel, Christian W. Schenk, Valeriu Matei, Lilya Gazizova, Rais Thvatullin, Robert Adam, Liviu Ioan Stoiciu, Doina Ioanid, Aurel Ștefanachi, Adi Cristi, Corneliu Antoniu, Ion Deaconescu, Ilie T. Zegrea, Arcadie Suceveanu, Nicolae Dabija, Vladimir Beșleagă, Spiridon Vangheli, Ion Mărgineanu, Tatiana Ciocoi, Ludmila Zbanț, Elena Prus, Leo Butnaru, Miroslava Metleaeva, Emilian Galaicu-Păun, Ivan Pilchin ș.a.

Moderator: Robert Adam.

Lansări de carte:

Engel in het raam op het oosten. *Hedendaagse poëzie uit Roemenië*. Traducere în neerlandeză de Jan H. Mysjkin. Editura Poezie Centrum, Gent, 2010

Voor de prijs van mijn mond. *Hedendaagse poëzie uit Roemenië*. Traducere în neerlandeză de Jan H. Mysjkin. Editura Poezie Centrum, Gent, 2013

Een van bloed met besneeuwde blaadjes (Floare de sânge cu petale ninse). *Hedendaagse poëzie uit de Republiek Moldavië*. Poeme de Arcadie Suceveanu, Vasile Gârneț, Teo Chiriac, Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Irina Nechit, Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Diana Iepure și Aura Maru. Traducere în neerlandeză de Jan H. Misjkin și Jan Willem Bos. Editura Poezie Centrum, Gent, 2015

Lumina ultimei zile. Poezie flamandă contemporană. Poeme de Renaat Ramon, Claude van de Berge, Leonard Nolens, Stefan Hertmans, Miriam Van hee, Hilde Keteleer, Jan H. Mysjkin, Johan de Boose, Dirk van Bastelaere, Paul Bogaert, Michaël Vandebril, Els Moors, David Troch, Delphine Lecompte și Lies Van Gasse. Traducere în românește de Jan H. Mysjkin și Doina Ioanid. Editura Poezie Centrum, Gent, 2014

Poeți din Moldova. Antologie în limba tătară. Traducere de Lilya Gazizova și Rais Thvatullin. Lilya Gazizova. *Casablanca*. Editura Tipo Moldova, Iași, 2015. Daniel Corbu. *Generația poetică ’80 în literatura română*, Editura Princeps Multimedia, 2014

Moderatori: Teo Chiriac, vicepreședinte al USM, Jan Willem Bos.

Lansarea Editurii ALFA, Iaşi

Prezentarea colecției „Sublima carmina” cu participarea poetului și editorului Nicolae Panaite. Vladimir Maiakovski, *Vioara și ceva nervi*; Marina Țvetaeva, *Singură în noapte*; Velimir Hlebnikov, *Legea scrânciobului*. Traduceri de Leo Butnaru. Volume apărute la Editura Alfa, Iași.

Prezintă Leo Butnaru. *Sala cu Oglinzi a USM*

15.00 **Simpozionul „Lucian Blaga: poetul și filosoful” (120 de ani de la naștere)**. Sesiune de comunicări: Maria Șleahtițchi – „Elegiacul Lucian Blaga”; Anatol Moraru – „Lucian Blaga între „huma cerească” și drama cunoașterii raționale”; Maria Pilchin – „Lucian Blaga sau alteritatea ca exercițiu cultural”; Victoria Fonari – „Lucian Blaga în fața Sfinxului”. Moderator: Arcadie Suceveanu, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova. *Sala cu Oglinzi a USM*

17.30 Podium poetic. Recital susținut de participanții la Festival. Moderator: Grigore Chiper. *Terasa USM*

7 mai

11.00 „Desant poetic” în școli și facultăți:

Universitatea de Stat din Moldova (responsabil Arcadie Suceveanu); Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” (responsabil Nicolae Spătaru); Universitatea „Alecu Russo”, Bălți (responsabil Grigore Chiper); Biblioteca „Tudor Arghezi”. Participă elevii de la Liceul Teoretic „Sfinții Chiril și Metodiu” și studenții de la Universitatea Slavonă (responsabil Miroslava Metleaeva); Liceul Academiei de Științe a Moldovei (responsabil Dumitru Crudu)

14.00 **Colocviul „Ioan Alexandru sau imnele bucuriei”.** Sesiune de comunicări: Valeriu Matei – „Ioan Alexandru – poetul imnic și neoromantic”; Andrei Țurcanu – „Ioan Alexandru între sărbătorile primordiale”; Ana Bantoș – „Ioan Alexandru. Particularități ale redefinirii lirismului românesc postbelic”. Moderator: Ana Bantoș. *Sala cu Oglinzi a USM*

15.00 Lansări de carte:

Prezentarea colecției „Opera omnia” a Editurii TipoMoldova (Iași) cu participarea scriitorului și editorului Aurel Ștefanachi: Lilya Gazizova, *Ferestre spre grădină*; Vadim Bacinschi, *Poeme*; Mircea A. Diaconu, *Poezia română postbelică*; Nicolae Bacalbașa, *Greața, frica și fofilarea* (Colecția Publicistică); Gheorghe Bacalbașa, *Domiciliu obligatoriu* și *Instituția* (Colecția Romanul de azi).

Alte lansări: Ion Hadârcă, *Lira din acvariu*, Editura Cartier, 2014; Emanuel Alexandru, *Verde regal*, Editura ARC, 2014; Arcadie Suceveanu, *Ferestre stinse de îngeri*, Editura Prut, 2014; Adi Cristi, *Aproapele meu, Dumnezeu*. Editura 24:Ore, Iași, 2014; Maria Pilchin, *Poeme pentru Ivan Gogh*, Editura Paralela 45, Pitești, 2015; Svetlana Corobceanu, *Rozariu*. Editura ARC, Chișinău, 2014

Notă: *Autorii își vor prezenta succint cărțile și vor citi 1-2 poeme.*

17.30 Podium poetic. Recital susținut de participanții la Festival. Moderator: Teo Chiriac. *Sala cu Oglinzi a USM*

8 mai

11.00 Simpozionul „Poetul Valentin Roșca – amiaza lucrurilor” (90 de ani de la naștere). Sesiune de comunicări: Lucia Țurcanu – „Valentin Roșca – un poet artizan”; Ion Ciocanu – „Valentin Roșca – mereu ucenic, maestru al versului românesc”; Vitalie Răileanu – „Valentin Roșca – po(i)etica versului”.

Lansarea volumului „Amiaza lucrurilor” de Valentin Roșca (Colecția Primăvara Poeților), Editura ARC, Chișinău, 2015

Alte lansări: Revista *Contrafort*, nr. 3-4/2015, cuprinzând un supliment special consacrat Festivalului „Primăvara Europeană a Poeților – 2015”. Prezintă Vitalie Ciobanu (redactor-șef).

Cartea poeziei – 2014, Editura ARC, 2014; Ion Vatamanu, *Contur de meditație* (colecția Primăvara Poeților), Editura Arc, Chișinău, 2015; Ilie T. Zegrea, *Deschideți fereastra că ninge*, Editura Lumina, Chișinău, 2014; Silvia Caloianu, *Cântec în stația zoo,* Editura Vinea, București, 2014; Margareta Curtescu, *În piața Dante*, Editura Vinea, 2014

Notă: *Autorii își vor prezenta succint cărțile și vor citi 1-2 poeme.*

Moderatori: Arcadie Suceveanu, Vitalie Răileanu. *Biblioteca „Onisifor Ghibu”*

16.00 ***Decernarea premiilor Festivalului Internațional Primăvara Europeană a Poeților – 2015.*** *Sala cu Oglinzi a USM*

9 mai

08.00 Plecare la Soroca.

Jan H. Mysjkin

(Belgia)

Poet, eseist și traducător. Născut la 16 noiembrie 1955, la Bruxelles. A studiat regia de cinema la *Institut National Supérieur des Arts du Spectacle* de la Bruxelles, filozofia la Universitatea din Gand și Literatura Comparată la aceeași universitate. A publicat mai multe cărți de poezie (circa 10 plachete) și mai multe traduceri din franceză, neerlandeză și română. A tradus din poezia lui Lucian Blaga, Nichita Stănescu, Dinu Flămând, Paul Celan, Max Blecher, Constantin Abăluță, Doina Ioanid ș.a. Deține mai multe premii literare pentru traducere. În 2011 s-a învrednicit de Premiul Traducătorilor la Festivalul Internațional Poesis de la Satu Mare.

Este unul dintre autorii (împreună cu Jan Willem Bos) volumului *Een van bloed met besneeuwde blaadjes. Hedendaagse poëzie uit de Republiek Moldavië* (2015), cuprinzând poeme de Arcadie Suceveanu, Vasile Gârneț, Teo Chiriac, Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Irina Nechit, Emilian Galaicu-Păun, Dumitru Crudu, Diana Iepure și Aura Maru, traduse în neerlandeză.

Odihnă

Am observat de asemenea că o pagină
albă ar fi mai mult decât
suficientă pentru a da o idee completă
despre monotonia și golul
din existența mea actuală.
Mă odihnesc, mă odihnesc. Nu mă
plictisesc de-atâta odihnă.
Nu numai că nu mă plictisesc, dar sunt
uimit de rapiditatea cu
care viața mea inconștientă îmi
regăsește trecutul.

Vis delicat

Agitație mare. Bagajele formează
un nor de ceață portocalie, care
se-nroșește
în bătaia soarelui. Unele dintre ele sunt
de un ocru curat,
altele de-un albastru limpede, altele mov.
Multe dintre ele se limitează la alb.

* * *

Am văzut partea avantajoasă a părții
pitorești
din părțile acestea. Am cumpărat bastoane
din piele de hipopotam.
La masă începe conversația,
se-ntețește
și se prelungește.
Vorbim despre cobre-elefanți.
Tigri-crocodili.

Am cumpărat niște țigări
la fel de lungi ca bastoanele din piele
de hipopotam.

* * *

Delicat visez să mă iau la trântă cu cobra.
Șarpele este făcut din paie uscate.

O lecție de fotografiere

Este vorba despre uciderea malurilor
aride, a orizontului plat,
a apei mâloase, a căldurii toride.
Este vorba despre felul în care o să-mi
petrec această zi monotonă.
Leg o grămadă de conversații cu o
grămadă de oameni.
Asta nu se pune.
Pe la trei după-amiază, iau în vizor
niște berze și niște păsări marabu.
Nu, sunt niște stâlpi.
Nu, niște cabluri
ca niște șerpi enormi, nesfârșiți.
Sălbăticie foarte civilizată.
Privire înveninată.

Traducere
de ***Linda Maria Baros***

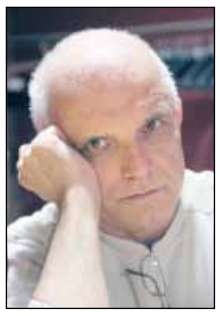

Liviu Ioan Stoiciu

(România)

Poet, prozator, eseist, autor dramatic, publicist. Născut în 19 februarie 1950 la Dumbrava Roşie/Piatra-Neamţ. A copilărit la Cantonul 248/Halta CFR Adjudu Vechi şi la Adjud (aici a terminat liceul teoretic în 1967). Din 1990 a venit la Bucureşti: redactor (şef şi adjunct) la revistele Uniunii Scriitorilor „Contrapunct” şi „Viaţa Românească”. A primit Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Ofiţer, 2010. Cărţi de versuri: *La fanion* (1980, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Inima de raze* (1982), *Când memoria va reveni* (1985), *O lume paralelă* (1989), *Poeme aristocrate* (1991, Premiul Uniunii Scriitorilor), *Singurătatea colectivă* (1996, Premiul Academiei Române), *Ruinele poemului* (1997), *Post-ospicii* (1997), *Poemul animal* (2000), *La plecare* (2003), *pam-param-pam/adjudu vechi* (2006), *Craterul Platon* (2008), *Pe prag/Vale-Deal* (2010), *Substanţe interzise* (2012). Antologie de versuri: *Cantonul 248* (2005), *Lanţul* (2012). Volume de memorialistică/eseu/publicistică: *Jurnalul unui martor* (1992), *Jurnal stoic din anul Revoluţiei,* urmat de *Contrajurnal* (2002) şi *Cartea zădărniciei (Convorbiri de sfârşit cu Al. Deşliu & „Inspiraţii” de început)* – 2008. Romane: *Femeia ascunsă* (1997), *Grijania* (1999), *Undeva, la Sud-Est* (2001), *Romanul-basm* (2002), *Vrăjmaş* (2014). Dramaturgie: *Teatrul uitat* (2005, Premiul Uniunii Scriitorilor).

O legătură de amor îngălbenită, boţită

O legătură de amor, vie, înfocată,
scrisă mărunt,
plină de picături întinse de cerneală albastră, pe
margini, cu tăieturi şi corecturi.

O legătură de amor – vine, din când
în când, zgâriind cu ghearele
tencuiala apartamentului, la etajul
doi, se aşază pe pervaz la fereastra
închisă a sufrageriei şi
mă priveşte, parşivă, tăcută, de afară. Eu…

Mă aşez de partea cealaltă a geamului
şi-i strig:
te sărut, legătură de amor, eşti
moştenită de la bunicul meu
dinspre mama, prin intensitate,
nu vrei să-ţi dai jos, de data asta, masca
veche de liliac?

O legătură de amor îngălbenită, boţită,
cu un scris pe ea
greu de descifrat,
dulce

şi amar la recitit: „că este
o altă ţară a noastră pe lumea cealaltă,
care cere de pomană”.

O legătură de amor vie, speriată de mine
de câte ori mă
arăt la gura
Muzeului Literaturii Române - în mâini cu
anafură şi vin sfinţit.

Nimănui nu-i pasă

îmi întârzii pe aici răsuflarea, nu ştiu
de unde am
venit, nici pentru ce: probabil, sunt
numai un martor al acestor vremuri.
Sunt atent la
ce mi se întâmplă, pot să mă
mărturisesc: dar nu văd în profunzime
şi nu cred că
merită risipa făcută cu mine, fiindcă nu
reţin nimic deosebit, am o memorie pe
care nu poţi
să pui bază. Experimentul cu prezenţa
mea, din anul 1950 până azi, pe
pământul României,
a eşuat, nu înţeleg rostul
continuării lui. Am ajuns demult într-un
unghi mort,
în care nu mai găsesc răspuns nici la
întrebări simple. Degeaba încerc să-mi
distrag
atenţia, să plec de acasă sau să mă
ascund în mine
însumi: peste tot, secundă de secundă,
mă urmăreşte
subconştientul, el are legătură directă
cu sursa de energie
universală. Mi-am pierdut singur urma…
Am

lăsat uşile să se trântească în
spatele meu, intrat în cine mai ştie ce
fierbinţeală
şi euforie. Am lăsat scris că trebuie
să fiu căutat în altă parte, pus la încercare,
în caz

că uit de mine – şi? Nimănui nu-i pasă.

A da de băut celor însetaţi

coborâte din trăsuri pline de praf,
întoarse
acasă pentru
a bea o cafea turcească aşa cum numai
un bărbat ştie să o facă, pe
malul
unei bălţi sărate – femei
dornice de învăţătura lucrurilor
pieritoare. Însetate. Coborâte câte
una, câte două, câte trei,
generaţii de femei după generaţii
urmărite de viermele
singurătăţii. „Ba urmărite de iubire”,
susţin
ele… Ele între ele, conversaţia

lâncezeşte: femei? O colcăială de
resentimente până la urmă, gata să te
scoată din minţi. Împărtăşind
amărăciunea: „Spusele lor?
Asemenea cu bălegarul”… Ele, care

determină tipul de particulă elementară…
Femei
uscate cu timpul, înlocuite de altele,
vaporizate,
condensate sub pământ sub formă de
sare,

întoarse vii pe această lume din când în
când, rar, coborâte
din trăsuri pline de praf pentru
a bea o cafea
turcească pe malul unei bălţi…

■

Christian W. Schenk

(Germania)

Poet, eseist şi traducător bilingv româno-german. Născut la 11 noiembrie 1951 în Braşov. Între 1971 şi 1976 a lucrat ca sezonier, operator cinematografic, muncitor ţesător, primitor-distribuitor. În 1976 Schenk a părăsit România, stabilindu-se definitiv în Germania. A absolvit în oraşul Koblenz tehnica dentară, iar apoi a urmat Facultatea de Medicină la Universitatea Johannes Gutenberg din oraşul Mainz. Şi-a luat doctoratul în 1985 cu lucrarea de disertaţie *Despre situaţia handicapaţilor la locul de muncă*. În prezent locuieşte în oraşul Boppard pe Rin. Schenk se străduieşte să propage culturile germană şi română, precum şi legăturile dintre acestea în spaţiile culturale Est-Vest. Un rol important în promovarea literaturii române în ţările de limbă germană l-a avut şi înfiinţarea Editurii Dionysos. Deţine numeroase premii şi menţiuni, dintre care reţinem în mod special Premiul Uniunii Scriitorilor din România, Premiul pentru opera şi activitatea culturală în spaţiul literar român şi german şi Diploma de onoare „Oxford” pentru traducerea operei eminesciene. Pentru meritele deosebite în ce priveşte legăturile culturale Est-Vest şi, în egală măsură, pentru opera sa, Schenk a primit în anul 2000 titlul de Cetăţean de Onoare al Oraşului Universitar Cluj-Napoca.

A publicat peste 15 cărţi de poezie în limbile germană şi română. A tradus mai mulţi poeţi români în germană: Mihai Eminescu, Marin Sorescu, Ştefan Augustin Doinaş, Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu, Gellu Dorian, Lucian Vasiliu, George Vulturescu, Grigore Vieru, Ion Vatamanu ş.a.

Unanimitate

Pentru cine stai pe stradă
Când pe stradă stau o mie
Ce se-ntreabă ca şi tine
Pentru cine stau pe loc?

Ce aştepţi trecând pe stradă
Când trecură alţi o mie
Şi-şi lăsară ca şi tine
Umbra în acelaşi loc?

Rupeţi hainele pe stradă
Când pe stradă cred o mie
Că-s la fel de goi ca tine
Şi că bat pasul pe loc!

Eu v-am iubit

Voi m-aţi uitat, prieteni, dar vă iert,
Vă iert că n-aţi ştiut cum vă voi plânge
Când orice gând spre voi mi-a fost deşert,
Când orice gând sta aripile a-şi frânge.

M-aţi aruncat în lume, nu vă cert
Că nu aţi vrut din resturi a mă strânge;
Voi m-aţi uitat, prieteni, dar vă iert,
Vă iert ca n-aţi ştiut cum vă voi plânge.

Acolo dus, acolo-n disperare
M-am ridicat cum sunt, din sfert în sfert
Şi v-am slăvit întregul drum pe care
Nu m-aţi hulit, dar m-aţi lăsat inert.

Voi m-aţi uitat, prieteni, dar vă iert!

Prima şi ultima dragoste

Bătăile tale de aripi cufundă copita în glia
iubitei uitate-n colajul fiinţei din amfore
goale.
Vântul mestecă frunze c-un pumn de
durere în palme.

Beat de lumina născută simt fruntea-mi
mângâiată de vântul clipei
– coamă, pupilă inocentă –
vâslindu-mi noaptea-n larguri.

Vorbe sugrumate-n aer cad în amfore
uitate;
mă trezesc gândind la tine
– jocul centrului fatal –

Tu eşti contopirea noastră,
eu sfârşesc scoică pe tine!

Iluzii

Tăcerea se destramă-n mii de treceri
plecate peste tâmple adormite
în somnul primului născut
din fulgere şi ploi neadăpate.

Plecarea e-o părere nesfârşită
din alte mii de vise potcovite
cu aripile îngerilor muţi.

Ei pribegesc prin flori
prin frunze
prin petale,
miresmele-i îndeamnă
spre apus.

Doar norii cad pe vârfuri de tăcere
strivind
mireasma trandafirilor plecaţi
în pribegia ultimei iluzii
visate-n zori de zi de somnul
bobocului grădinii somnambule.

■

Jan Willem Bos

(Olanda)

Traducător, translator, scriitor, lexicograf şi ziarist. Născut în 1954. A studiat limba şi literatura română la Universitatea din Amsterdam şi Literatura Comparată la Universitatea din Illinois (SUA). Între 1982 şi 1984 a fost lector de neerlandeză la Universitatea din Bucureşti. A tradus aproximativ 25 de volume (proză, poezie, teatru) din română şi încă peste 10 din engleză. A tradus trilogia *Orbitor* a lui Mircea Cărtărescu. În 2011 a apărut la Editura Atlas *Mijn Roemenië [România mea]* în cadrul colecţiei „Declaraţii literare de dragoste”. În 2009 a publicat *Verdacht. Mijn Securitatedossier*, care a apărut în 2013 în românește la Editura Trei cu titlul *Suspect. Dosarul meu de la Securitate* (traducere din limba neerlandeză de Alexa Stoicescu). A pu-

blicat un dicționar juridic și economic neerlandez-român și român-neerlandez (ediția a 2-a, 2012), este coautorul marelui dicționar neerlandez-român (apărut în iunie 2008, ediția a 2-a, 2014) și autorul marelui dicționar român-neerlandez (2010).

Corupție – o mărturisire

Aveam gripă – o gripă plăcută, nu una din aceea care te ţintuieşte la pat, ci o gripă de ceai cu miere, de lâncezit pe canapeaua apartamentului care ne fusese pus la dispoziţie, mie şi familiei mele, de către Universitatea din Bucureşti, unde predam în calitate de profesor invitat. În sufragerie era o canapea verde, pe care mă instalasem ca să mă bucur de gripa mea, când a sunat telefonul. La celălalt capăt al firului era o femeie care n-a vrut să-şi spună numele, dar care mi-a spus că era o veche cunoştinţă şi voia să treacă pe la mine. Gripa mea n-a reuşit s-o sperie, ba chiar a promis că-mi aduce un leac, având în vedere că, din spusele ei, se pricepea la aşa ceva. Alte amănunte a refuzat să-mi furnizeze la telefon şi cu asta vizita ei a devenit inevitabilă.

Şi-a făcut apariţia peste vreo oră. Înfăţişarea îi confirma accentul: o femeie între două vârste, care se simţea fără îndoială mai în largul ei la ţară decât în capitală. A adus cu ea un întreg batalion de punguţe de plastic, pe care a început să le despacheteze. Mai întâi au ieşit la iveală câteva căpăţâni de usturoi, pentru că gripa nu se găsea în cap, ci în stomac, iar stomacul putea fi curăţat cel mai bine cu usturoi. Aceluiaşi scop îi serveau şi săculeţele cu buruieni, din care trebuia preparat un ceai vindecător. Din fericire, din vorbele care-i curgeau ca dintr-o moară stricată, am putut deduce nu numai procesul de vindecare recomandat pentru gripa mea, dar şi scopul vizitei sale. Fiul ei, Doruţu, era unul dintre studenţii mei la neerlandeză şi căpătase la ultimul examen o firavă notă şase. Specializarea lui principală era engleza şi băiatul îşi tocea coatele la învăţătură în speranţa de a aduna note atât de bune încât să poată avea acces la una dintre rarele burse de studiu în Anglia. Nu cred că mama lui avea pilele politice necesare pentru a-l propulsa pe fiul ei în direcţia potrivită, însă avea, în orice caz, originile proletare autentice în avantajul său. Doar că, acum, toate eforturile sale riscau să-i fie periclitate de o notă proastă la neerlandeză, care nu era, până la urmă, decât o materie opţională. Puteam să-l ajut cumva? Ca să se asigure că această întrebare e bine înţeleasă, a scos din ultima pungă trei sticle cu tărie făcută în casă: un cognac şi două ţuici, care, de altfel, îmi puteau folosi şi în combaterea febrei.

Sistemul de învăţământ românesc dădea profesorilor posibilitatea de a mări ulterior nota unui student. Nu trebuia decât să trec pe la administraţie, să-i măresc şasele şi puteam conta pe recunoştinţa veşnică a mamei lui Doruţu şi, bineînţeles, eram invitaţi cu această ocazie să mergem în vizită la familia lor de la ţară. Acum, chiar aşa de uşor de îmbrobodit nu eram nici eu. I-am spus că eram gata să-i mai dau fiului ei o şansă de a obţine o notă mai bună, dar că aşteptam de la el să-şi câştige nota pe merit. A fost absolut de acord cu asta. De altfel, şi lui Doruţu îi părea rău că neerlandeza îi punea atâtea dificultăţi, mai ales că-l plăcea atât de mult pe simpaticul său profesor şi dorea să-şi dea silinţa de a-şi îmbunătăţi cunoştinţele de limbă neerlandeză. Şi apoi rămânea în totalitate la latitudinea mea dacă aveam să consider că el ar merita o notă mai mare... Am stabilit că eu aveam să-i fac rost de materialele necesare ca el să înveţe şi am să-l pun la treabă pe Doruţu.

Doruţu n-a devenit niciodată strălucit la neerlandeză, dar îşi făcea exerciţiile cu devotament şi nu lipsea niciodată la vreun seminar. Îl vedeai mereu în primele bănci, cu un zâmbet puţin tâmp şi conspirativ pe faţă. După ce şi-a dus la îndeplinire sarcina şi a venit momentul ca eu să-i măresc nota, mama lui a mai venit în vizită, de această dată neanunţată. Având în vedere că mă găseam într-o stare excelentă de sănătate, usturoiul şi buruienile nu-şi mai aveau rostul, dar umblase din nou la rezerva de trăscău.

Mai avea însă un atu în mânecă: dintr-una din sacoşe a scos un cartuş de Kent, pe care voia să mi-l înmâneze. Mi l-a întins zâmbind încurcată şi a fost cât se poate de uimită când i-am refuzat darul. „Am crezut că ăsta era cel mai important”, mi-a spus ea. I-am explicat că eu şi cu Doruţu am făcut amândoi tot ce ne-a stat în puteri ca neerlandeza lui să ajungă la un nivel mai avansat, că-i eram recunoscător pentru darurile din producţia proprie şi că aveam de gând să-i dau un nouă. Eşecul iminent al misiunii ei de a pune mâna pe un zece pentru fiul ei a fost un nou motiv de a mai declanşa încă o ofensivă maternă finală: băiatul s-a străduit atât de mult şi de fapt ar fi vrut să facă mult mai mult la neerlandeză, dar specializările principale i-au ocupat tot timpul, altceva ar fi fost dacă ar fi avut neerlandeza ca specializare principală, şi aşa mai departe. Şi un ultim suspin: „Domnul profesor, daţi-i un zece!”. Am promis că mă mai gândesc.

După câteva zile m-am dus la administraţia Facultăţii de Limbi Străine să-i şterg lui Doruţu şasele cel infam din catalog. Să-i dau un zece sau mai bine să fie un nouă curat? „Ce mă bucur pentru băiatul ăsta!”, a strigat secretara când i-am adus la cunoştinţă intenţia cu care venisem. „A avut atâtea de îndurat de când a făcut hepatită. Şi cu toate astea a reuşit să ia note aşa frumoase!” Conştiinţa mi-era împăcată, hotărârea mea era luată. Am luat catalogul şi am modificat şasele într-un zece binemeritat. Mi-am pecetluit fapta aplicând parafa mea.

Traducere din neerlandeză
*de **Anda Dragomir***

Doina Ioanid

(România)

Scriitor şi jurnalist. Născută la 24 decembrie 1968, în Bucureşti. A absolvit Facultatea de Litere a Universităţii Bucureşti şi cursurile de Master (Studii Culturale Franceze) la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine a aceleiaşi universităţi. A publicat poeme în volumul colectiv *Ferestre '98*, 1998 (împreună cu Ioana Vlaşin, Cecilia Ştefănescu, Marius Ianuş, Angelo Mitchievici, Iulian Băicuş şi Victor Nichifor). A debutat individual cu un volum de poeme în proză: *Duduca de marţipan*, 2000 (Premiul de debut „Prima Verba”). Au urmat alte volume de poezie: *E vremea să porţi cercei,* 2001, *Cartea burţilor şi a singurătăţii*, 2003, *Poeme de trecere*, 2005, Audio-book *Poeme de trecere,* 2009, *Ritmuri de îmblînzit aricioaica*, 2010, *Cusături*, 2014. Poemele sale au fost traduse în franceză, maghiară, turcă, slovenă, bulgară, croată, neerlandeză şi engleză. A tradus din limba franceză mai multe cărţi, printre care: Marguerite Duras, *Vara, la zece şi jumătate seara*, 2006, Dai Sijie, *Într-o noapte fără lună*, 2009. A participat la Festivalul Internaţional de poezie de la Istanbul (2009), la Festivalul Review of Small Literatures, Zagreb, 2010, la Poetry International Festival Rotterdam (2011), Poetry Parnassus (Londra, 2012), Felix Poetry (Anvers, 2013).

Poem-Anvers

O veioză care poate lua forme de ascunziş. Doi porumbei înghesuiţi lîngă un burlan. O podea albă pe care lunecă un fir de păr şi o armonică în apartamentul de dedesubt. Jaluzele cărămizii mijind un zîmbet de departe. Şi-apoi liniştile. Linişti de seară. Linişti ademenite. Le asculţi cum se mişcă, cum sună. Le vezi strălucind pe o unghie. Linişti de seară. O veioză. Un chip sub o veioză. Poldere străbătute de vînt. Liniştile zburînd ca nişte lişiţe pe deasupra mea. Îmi amintesc sărutul tău bine ajustat pe piciorul meu, cel mai fin ciorap, într-un aici, într-un altundeva.

Stau într-o palmă şi cerşesc o poveste de la altcineva. O după-amiază de vară indiană. O cafenea, mă îndrept spre o masă. Un bărbat se îndreaptă spre aceeaşi masă. E o masă mare, rotundă. S-o împărţim, spune el. Stînjeneală de-o clipă. Îl cheamă Lemi, fumează Marlboro. Stă aproape, a rămas fără zahăr. Poate doar un pretext pentru o cafea într-o vară indiană. El, o cafea, eu, o bere. A venit la Anvers cînd avea 17 ani, din exYugo. O întîmplare: l-a văzut un regizor într-o discotecă, căuta pe cineva cu accent şi mutră din Est, să joace un KGB-ist. A plecat spontan. Soarta. A mai jucat în ceva filme. E spontan. Spontan şi direct. Are nas de boxer şi seamănă cu Robert De Niro. Acum e într-un business cu ceva modă, artă. Găteşte bine paella. Dar e singur, divorţat. Soţia marocană. Doi copii. Te costă mult copiii în Belgia. Soarele pe tăblia mesei. Cîteva frunze foşnite. La plecare, un braţ pus pe umărul meu. Noi, cei din Est, trebuie să ne ţinem spatele. Mă plimb prin oraşul vechi, printre clădiri givrate. Fac fotografii, beau o bere. O iau iar la pas. Un ochi se deschide înapoi, un ochi cu un deget pe buze. Şi-apoi trec pe lîngă grădina beginajului, unde ceapa dă flori violet. Şi iarăşi stau într-o palmă şi cerşesc o poveste de la altcineva. Şi, de fapt, într-un fel, povestea mea. Povestea unei palme puse într-o altă palmă.

O imagine rotită pe-un tambur, o apariţie într-un turn. În jurul meu şapte paturi, pe ele, şapte femei în alb, cu turbane oranj. Realitatea zilei începe cu bătăile aripilor în fereastra de lîngă patul meu. Vitraliu sonor. O aripă de pasăre deschisă îmbrăcîndu-mă discret pe dinăuntru. Membranele mele de dimineaţă. Membrane protectoare.

Good morning pe o scară sinilie pătată de cafea. Omul cu sushi îmi zîmbeşte. Cuvinte adunate pe-o stradă în păpuriş. În faţa mea, o lebădă albă, cu aripile larg deschise. Tramvaiul întoarce pe şine tot felul de amintiri vecine. Şi-apoi gătesc o cină pentru altcineva decît cel din faţa mea. Cineva care încearcă să mă zărească peste capetele celorlalţi.

Te déplacer avec une chaise. Reculer avec une chaise. De combien de manières? Jusqu'à ce que mes yeux dépassent les autres et s'assoient à ta table. Jusqu'à ce que tes yeux secouent les griffes de ton épaule, au détour d'une rue. Juste un regard parlant.

Liniile dintr-o podea albă pe care le urmăresc seri întregi. Podele albe, liniate ca un caiet dictando. Dictando, dictando, foile liniate. Ţine liniile din palma ta. Un copac înconjurat de crizanteme şi-o bicicletă sprijinită de el. Nu ştiu să merg pe bicicletă. Atunci taxicleta sau bicicleta pe ape.

Sare şi piper. Să iei drumul piperului şi al sării. Poveştile lor te adună ca degetele de la o mînă. Şi iarăşi muzica aia, a unui tramvai care întoarce amintiri pe şine. Sare şi piper, drumul paşilor tăi pe podeaua albă.

Robert Adam

(ICR Bruxelles)

Politolog, jurnalist, traducător şi manager cultural. Născut pe 18 aprilie 1976 la Bucureşti. După studii de filologie şi ştiinţe politice făcute în Franţa (Ecole Normale Supérieure, Sciences Po, Sorbona), a fost cercetător la Centrul pentru Studierea Relaţiilor Internaţionale al Sciences Po Paris, apoi a lucrat pentru Institutul Cultural Român de la Paris, reţeaua EUNIC a institutelor culturale europene, iar în prezent este director al ICR Bruxelles. Sub conducerea sa, ICR Bruxelles a devenit o platformă pentru dinamizarea dialogului între actorii culturali din Republica Moldova şi cei din Uniunea Europeană.

Ce lipseşte Moldovei?

În ultimii douăzeci de ani, răspunsurile pe care le-am repertoriat la recurenta întrebare de mai sus ar umple o enciclopedie: de la o naţiune până la politici economice, de la consecvenţă până la busolă sau spaţiu informaţional. Însă opiniile mele sunt găzduite de un periodic literar şi circumscrise unui festival liric, le voi limita, prin urmare, aria de cuprindere la domeniul respectiv.

Lucrez de ani buni cu creatori şi manageri culturali, cu diplomaţi şi oficiali din Republica Moldova. ICR Bruxelles şi-a făcut o prioritate din încurajarea vocaţiei europene a acestui spaţiu mult încercat. A fost punte spre Europa pentru reprezentanţi ai sectorului cultural moldovenesc, uneori cu notabile rezultate. Adesea, interlocutorii mei compară România şi Moldova, în special ICR cu realitatea lor de acasă. Nu rareori cuantifică diferenţa. *Banii.* «Voi aveţi bani!»

Nicidecum. Resursele materiale constituie doar un aspect, nici măcar cel mai

important. Politicile instituționale fericite, resursele umane adecvate, strategiile pe termen lung și constituirea unor mecanisme paritare de aplicare a acestora, empatia față de partenerii externi (editori în genere) primează.

Nu s-au spart zăgazurile bugetare spre Institutul Cultural Român. Nu a plouat cu aur sau petrodolari la București. Dimpotrivă, aripile negre ale austerității s-au întins peste anii din urmă. Dar în ultimii nouă ani au apărut grație celor trei programe ICR de sprijinire a traducerilor din literatura română 460 de cărți, albume, numere speciale de revistă, antologii în 32 de țări și 26 de limbi. O apariție în fiecare săptămână, timp de nouă ani, de la Paris la Praga, de la Varșovia la New York. Unul dintre cele mai reușite programe naționale de traducere literară din Europa ultimului deceniu. Literatura română a fost pusă pe hartă cu un efort financiar echivalent celor cinci milioane de euro înghițite în 1996 de albumul «Eterna și fascinanta Românie».

Din 460 de titluri, 14, adică 3%, sunt ale unor scriitori originari din Basarabia, în număr de opt, traduși în șapte limbi: bulgară, italiană (4), germană (2), cehă, gruzină, polonă, rusă (1). Șapte aparțin unor autori, trei dintre care nu (mai) trăiesc în Republica Moldova.

Relativ modeste, cifrele reprezintă totuși cel mai productiv, fie și nesistematic, efort de expunere internațională a scriitorilor de la Chișinău. Mai ales dacă le corelăm cu prezențele altor scriitori basarabeni în sumarele unor numere speciale ale unor reviste dedicate literaturii române (îmi stau la îndemână două exemple neerlandofone).

Pentru ca primăvara poeților moldoveni să fie una europeană, pentru ca literatura din Basarabia să fie cunoscută dincolo de spațiul cultural de limbă română, scriitorii și actorii culturali dintre Prut și Nistru au nevoie să adopte standarde și modele de bune practici europene. Iar cele mai la îndemână sunt cele românești. Drumul european al literaturii din Basarabia trece prin mai buna integrare în literatura română, cu tot cu timbrul specific.

Experiența românească vine cu lecții utile. Pot fi promovați scriitorii contemporani, mai ales cei ce vorbesc limbi de circulație internațională (nu, rusa nu intră în această categorie de la vest de Prut mai departe), prea puțin clasicii. Editorii străini serioși nu agreează listele prestabilite la București, Chișinău ori Belgrad. Gustul lor deseori nu coincide cu cel de la București sau Chișinău, ci este dat de cunoașterea publicului local. Este așadar logic ca el să prevaleze. Numele cunoscute deschid porți și pentru conaționalii ce vin din urmă. Descăunarea sau uciderea în efigie a confratelui nu eliberează nicio strapontină, dimpotrivă. Influențele politice și arbitrarul pot fi conjurate prin jurii de specialiști independenți de finanțator. Un editor trebuie să investească într-o carte, altfel nu va fi motivat să o promoveze. Totuși, traducerea este costisitoare în Occident, deci o subvenție care să acopere strict acest post reprezintă un atu.

Traducerea și publicarea nu reprezintă un scop, ci doar începutul drumului unei cărți. Promovarea este cel puțin tot atât de importantă, iar uneori un editor de talie medie o poate face mai bine decât un gigant cu cataloage cât cartea de telefoane.

Invitarea la Chișinău a unor traducători literari de prim ordin, precum prietenii mei Jan Willem Bos, Laure Hinckel, Jan Mysjkin, constituie un pas în direcția bună. Dacă le vor călca pe urme programatori de festivaluri literare, editori, jurnaliști literari din alte țări, atunci ambiția unui parcurs european va putea avea acoperire. O discriminare pozitivă sau o cotă alocată autorilor din Republica Moldova în programele ICR ar merita analizată. Iar când necesitatea unor manageri culturali veritabili și valoarea adăugată a artei contemporane vor fi limpezi celor ce iau decizii la Chișinău, aș paria că puține vor mai lipsi Republicii Moldova din lunga listă de ingrediente europene aflate azi în stadiu incipient.

■

Adi Cristi

(România)

Poet, prozator, publicist. Născut pe 27 aprilie 1954. Autor a peste 54 de volume de poezie, proză, publicistică. Este directorul cotidianului 24:ORE și al Suplimentului de cultură *Simpozion*, directorul Casei de Cultură „Mihai Ursachi” a Municipiului Iași, prof. univ. asoc. Universitatea Apollonia din Iași, coorganizatorul Festivalului Internațional „Poezia la Iași”.

Portret descoperit sub mare

Eu sunt
sau încerc să fiu
Sunt atât cât
ceilalți îmi spun

Am ajuns dincolo de ochii
din care înflorește pădurea
și mai jos de talpa
sub care frunza respiră

Sunt peste mine urmă apăsată
și glas murmurat pe coama de deal
împingând apusul la vale
ca o roată de foc

Sunt ca și cum nu aș fi
iluzia din care se naște
speranța vorbei închisă în tăcere
cum mai sunt închise albinele
în corolele florilor carnivore
ucise și ele
de un nefiresc diabet

Eu sunt
fără de care
nu aș mai fi
în oglinda din fața mea
sau în lac
în ochii tăi adânciți
ca două fântâni
din care noaptea se-adapă
și ziua se-adapă
fiecare cu partea ei de sete nestăpânită

Eu sunt
și tu ești
chiar mai mult decât te țin minte
Ești cât sunt fără tine
sunt cât ești peste mine

La vale coboară lumina
rostogolitoare
și inima îmi coboară
rostogolitoare
și mâna îmi coboară
rostogolitoare
peste trupul tău ca o vale
cu cele două dealuri terminate-n gurgui
și pântecul adâncit ca o albie

Exiști cum se strecoară plaja sub mare
sau genele tale sub formă de aripi
ce-ți zboară ochii ca o pasăre speriată
de zgomotul depărtării
de strângerea degetelor în pumnul în care
ți-am adunat lacrimile
cum digul mai poate îmbrățișa valurile

sunt atât cât să fiu
poemul acesta scos la plimbare
pe deal, pe văi, pe coclauri
și care mă ridică-n picioare
și mă face să cred că sunt
atât cât ceilalți îmi spun
atât cât mă văd
chiar dacă restul din mine
poate ocupa
mai multe ținuturi,
mai multe oceane,
mai multe tăceri
sau icoane.

Sunt rugăciune,
sunt închinare
sunt partea din mine
în care străinul se ridică-n picioare

Eu sunt
ceea ce înseamnă
că exist mai puțin decât vreau
și mai mult decât sunt.

Inima smulsă de așteptare

Bate inima
ca un clopot tras
de vecernie

și zgomotul scutură florile de cireș
rămân copacii dezgoliți de speranțe
și fructele se zbat în muguri dementi

e atâta așteptare în jur...
Nimeni nu îndrăznește *să ridice piatra*
nici zborul nu se mai ascunde sub aripi

peste tot Înaltul e scos la mezat
cum scoase sunt inimile
din palmele noastre întinse spre larg

Să fie ecoul îndepărtat
ca o șoaptă întinsă pe sârma de rufe
cândva la uscat?

Bate inima
ca un semn al chemării
ca o spaimă fugită din strigăt
din tăcerea ce tocmai a fost despletită
scufundată în ape
lângă bolta cerească
cum și tâmpla mea sprijină
zvâcnetul sânului tău tumultuos.

Bate inima
ca un străin în poartă
pentru colțul de pâine
pentru cana cu apă

■

Lilya Gazizova

(Tatarstan)

Poetă. S-a născut în orașul Kazan. Este absolventă a Institutului de Medicină (Facultatea de Pediatrie) din orașul natal și a Institutului de Literatură „M. Gorki” din Moscova (seminarul poezie). Timp de șase ani a fost medic de copii. În prezent este șefa secției de literatură rusă și traduceri a Uniunii Scriitorilor din Tatarstan. Președintele Fondului de susținere a inițiativelor de creație „Kanafer”.

A editat câteva cărți de versuri, prima dintre ele, *Perla neagră*, apărând la începutul anilor ’90 cu o prefață semnată de A. I. Țvetaeva, sora marii poetese Marina Țvetaeva. Cunoscută și ca traducătoare a poeziei tătare în limba rusă. A alcătuit mai multe antologii ale poeților din Tatarstan. Organizatorul Festivalului Internațional de Poezie „N. Lobacevski” (Kazan), unicul în lume care poartă numele unui matematician, componenta lui de bază constituind-o conferința științifică „Influența geometriei neeuclidiene asupra conștiinței artistice”. Mai este organizatorul Festivalului Internațional „Velimir Hlebnikov. Ladomir” (Kazan – Elabuga) și al Festivalului „G. Derjavin” (Kazan – Laișevo). În 2014 la Editura Timpul din Iași i-a apărut cartea de versuri *Oameni de februarie* (traducere din rusă de Leo Butnaru).

Cheia

Denis Osokin zice
Că eu sunt cheia orașului Ka...
Atunci eu –
Ca poetă și cheie –
Aș închide pentru trei zile orașul.
Să dispară din el
Locuitorii și oaspeții.
Să se scufunde cu toții
Într-un somn dulce
Și nestingherit de nimeni.
M-aș plimba
Pe străzi
Și ulicioare vechi,
Atingând zgrunțuroasele pietre
Ale turnului Suyumbike,
Aș admira
Și asculta
Culori și sunete,
Amintindu-mi de arcușurile și poantele
Copilăriei mele triste...
Și aș sta mult timp
Lângă monumentul Stră-ului meu
Mullanur...
O liniște adâncă s-ar lăsa peste orașul
meu.
Suferințele mele s-ar spulbera
Și mi-aș înțelege mai bine orașul.
Și l-aș ierta
Copilărește...
Regește...

***

Ai dreptate,
Toate se intersectează
În capitala neeuclidiană.
Pe strada mea,
La numai două case, a trăit
Președintele globului pământesc.
(Tata îi zice lui Velimir, participant la
demonstrațiile studențești:
– Să mergem acasă, Vitenka, te vor
aresta!
– Dar cineva trebuie să fie responsabil
de...)
Și pe următoarea stradă –
Președintele Comisarilor Poporului.
(– Cu cine luptați, tinere?
Aveți doar în față un zid!
– E un zid, dar e șubred ...)

Trecând pe lângă case și timpuri vechi,
Merg la muncă
La conacul lui Okonișnikov,
Acolo locuiesc
Scriitorii înregistrați oficial
Ai patriei mele mici.
Și, punând deoparte
Manuscrise străine,
Încep să scriu poemul meu:

„Toate se intersectează
În capitala poeziei neeuclidiene...”

***

Pentru Elena Isaeva

Tu spui
Că nu vrei să scrii scenarii
Pentru seriale,
Că mai degrabă ai pleca departe
Într-un orășel
Și să scrii poezii.

Te văd
Mergând încet pe strada
Străjuită de case cu etaje puține.
Te bucură faptul
Că nu te grăbești nicăieri.
Te duci
La un concert susținut de orchestra mare,
Sosită aici în turneu.

Vor interpreta Brahms.
Știu că îți plac piesele
Unui alt compozitor,
Dar eu am dorit
Să asculți Brahms.
Te vei așeza
Pe un loc din rândurile din spate
Și vei închide ochii
Chiar de la primele acorduri
Te vei simți fericită...

...Pe drumul spre hotel
Vei dori pentru o clipă
Să rămâi în acest oraș,
Dar revenindu-ți
Te apuci de zor să-ți faci valiza.
În curând va sosi trenul tău
Pentru viața de întoarcere.
Și nu vei vrea
Să-l pierzi.

Tata și fouetté-ul

Nu este deloc greu să faci fouetté,
Dar cum să nu ieși
Din cercul imaginarului?!...
Îmi prind echilibrul în suburbiile
Kazanului,
Unde în centrul grădinii
A fost montată o estradă
Pentru a face zilnic
Cele treizeci și două de fouetté en
tournant.
Mama a desenat cu creta un cerc mic,
Iar tata – unul mare.
După al doisprezecelea cerc
Nu eu făceam fouetté,
Ci lumea mă învârtea pe mine
În jurul merilor și al tufelor de liliac,
De coacăză și zmeură.
Și n-am mai rămas
În cercul cel mic.
Mama își mijea ochii cu dispreț,
Iar tata mă admira.
După al optsprezecelea –
Părăseam și cercul mare.
Mama intra în casă,
Iar tata era încântat.

Și oamenii de la vilă
Se minunau de fouetté-urile mele
De stricteţea mamei,
Dar cel mai mult
De încântarea tatei...

Traducere din rusă
*de **Nicolae Spătaru***

■

Nicolae Panaite

(România)

Poet. Născut la 1 martie 1954 în localitatea Șcheia, județul Iași. Este absolvent al Școlii IMMR Nicolina – Iași, al Liceului „Emil Racoviță” din Iași și al Facultății de Științe Juridice - Universitatea Iași. În prezent este director al Editurii Alfa - Iași și redactor-șef al revistei „Cronica veche”. A publicat mai multe cărți de versuri, dintre care: *Norul de marmură* (1981), *Semnele și înfățișarea* (1989, 1995); *Glorie anonimă* (2007, Premiul Uniunii Scriitorilor din România, filiala Iași), *Purpură și iarnă* (2012) ș.a.

Fără vreun semn vestitor

După mult timp,
fără vreun semn vestitor,
a ieșit afară din teasc,
fiind însoțit de o doamnă
care nu se asemăna la chip cu celelalte,
deși ea este înaintea tuturor.

Purta parcă o rochie din humă
și fire de păianjen purpurii și albe.
Cu toate că nespus de des
își schimbă veșmintele,
nimeni nu i-a văzut vreodată goliciunea
trupului
ca o pustie a frigului
sau caldă ca o sabie
plină de sânge proaspăt.

Cei mai mulți au atins-o
doar cu respirația,
au simțit-o cu duhul și cu încheieturile
ființei;
gleznele-i transparente
împrăștie trandafiri sălbatici,
trag imperii de oameni, de safir, de
neguri și lacăte.

Ușor se furișează în suflet;
limba ei greu se mai învață,
mai mult se trăiește
și se plătește scump,
cel mai scump;
aproape întotdeauna te costă viața.

Are sfârșieri și nașteri
cât pentru lumea toată,
nicidecum nu poți să le numeri,
de te învrednicești la aceasta,
întotdeauna îți iese un număr fără soț.

Lanțurile-i ca un drog mă lovesc,
sună continuu pe dinăuntru,
mă încing cu o cumplită arșiță.
Pe fața mea apar semnele ca de jar
ale unei dureroase gramatici a sângelui.

Mantaua

Un amar de ani am lucrat
la o manta mare cât mine
numai bună de încăput sinele.

După ce am terminat-o,
nespus de greu am reușit
să-l îmbrac
și să scap de el.

Când credeam că am reușit,
am văzut pe podeaua trupului
un fel de pleavă a sfârșierii
care, vai!, a încolțit.

Vremurile au putrezit mantaua,
căzând la picioarele sinelui
ca un lut secetos.

Rămas gol și dezorientat,
sinele a făcut ce știa mai bine:
s-a întors, a dat buzna
și îmi tot bate în tâmplă
de parcă mi se năruie zorii.
Strigă:
de ce ai uitat de mine?
De ce te faci
că nu mă cunoști
și nu mă mai îngrijești
ca odinioară,
când în jurnalul tău
eram trecut primul?

Urzește-mi o altă manta
să pot trece prin viața de-acum
cu tine de gât
ca printr-un șir lung de prizonieri
în care primul
să fii pe de-a-ntregul chiar tu.

Aurel Ștefanachi

(România)

Născut pe 28 august 1951, Costuleni, județul Iași. Poet, prozator, eseist. Membru fondator al Casei Editoriale Moldova (1990) și al Editurilor TipoMoldova și Edict Production (1999).

Cărți publicate (selectiv): *Poeme,* Iași, 1980; *Credință și frig,* București, 1990; *Hierofanie,* Iași, 1991; *Amintirile verbului,* Editura Moldova, Iași, 1992; *Cameră cu magnolii*, Editura Moldova, Iași, 1995; *Poeme,* Editura TipoMoldova, Iași, 2004; *Oglindă plutind,* Editura TipoMoldova, Iași, 2005; *Lăcomia destinului* (antologie), Editura TipoMoldova, Iași, 2011; *Lampa lui Aladin* (eseuri), Editura Moldova, Iași, 1997; *Curcubeul din hol. Predispoziție amoroasă* (proză scurtă), Editura Timpul, Iași, 2004; *În România concretă* (publicistică), Editura Edict, Iași, 2006.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România. Premiul Asociației Scriitorilor din Iași (1995), Premiul revistei „Convorbiri literare” pentru poezie (2005), Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler (2004), Premiul de excelență al Uniunii Scriitorilor, filiala Iași (2006).

Studiu

... dar găurile din palmă? (prin aceste
găuri privind se poate determina măreția
și inexistența lui Dumnezeu...)
...dar găurile din tălpi? pe veci constrânse
la o supraviețuire pilduitoare...! ?
(mărindu-se
definesc cuvintele și gândurile
lui iuda iscariotul...)

... dar asemănările cu el însuși? rege sau
ieftin copist? (din oglinda ce nu încetează
să-mi curgă înfățișarea și moartea s-a
desprins o mască de rumeguș, un
epitalam,
o cvadrigă cu sânge pe roți. un actor
nebun,
o scândură în care se zbate steaua
magilor,
un verset, iluzoriul număr de aur; o caldă
desfrânare a nemuririi ...

printre toate acestea fața-mi ridică
drahmele vremii...)

... dar asemănările cu el însuși?
(rege sau ieftin copist) –
cine le-aduce în pânzele neantului ?

Poem analitic

să fiu aproape; necruțător de aproape –
să-mi scriu cât mai multe scrisori –
să întâmpin dimineața și moartea cu
citate socratice;
să frecventez gurile amurgului și
nebuniei!
(atunci când rostesc numele luminii –
printre fulgii întunericului
așa de adevărat/așa de simplu...
și capetele sorții se leagănă
înăuntru sau în afară –
până denumitul înger își despică
pieptul să lase mărturie propria-i inimă)

dacă se poate în cutremurul minții!
dacă se poate în vulgul realității!
dacă se poate – un șobolan ce-și
roade propriul trup;

(iar galbenul de ficat al frunzelor din
copacul imaginar rămâne suspendat –)

deasupra-mi va fi să se numească
flacăra zilelor mele?
din cenușă să mă apropii de sânii
tăi sau de moartea mea?

■

Corneliu Antoniu

(România)

Poet, prozator. Născut la Craiova, în 1940. Absolvește Școala Tehnică de Hidrologie și Meteorologie în Arad, studii neterminate de filozofie la Universitatea Dunărea de Jos. Diverse funcții și ocupații: șef stație meteo, maistru instructor, diriginte de șantier, salahor, director de cinematograf etc. În 1987 declară greva foamei pentru drepturile omului. Este arestat și eliberat condiționat fără drept de muncă. Este considerat con-

form dosarului CNSAS dușman al poporului. În 1990 părăsește România și cere azil politic în Belgia, unde rămâne până în 1996. Bogată activitate literară. Director fondator al revistei *Antares*, director al Festivalului Internațional de Literatură „Serile Revistei Antares” și director executiv al Fundației și al Editurii Antares. În 2004 primește Ordinul „Meritul Cultural” în rang de Cavaler. Este președintele filialei Sud-Est a Uniunii Scriitorilor din România, cu sediul în Galați. Cetățean de onoare al orașului Galați. Publică mai multe cărți de poezie: *Ascunsa ninsoare*, 1978; *Supunerile,* 1982; *Fluturele de diamant*, 1986; *Amintiri din Pădurile de Miconia*, 1991; *Fructe de mare @yahoo.rom*, 2010; *Strada portului*, 2011

Mecanisme de apărare (1)

În fața barului e un paznic
Din care curge un timp făinos
E ora la care încep să ascult
Concertul numărul 4 în si bemol major
(de Bellini)
Care trece pe partea dreaptă a trotuarului
Cântând la pian cu o singură mână
Iar cu cealaltă ducând la gură
Una câte una
Cărămizile cu corzi ale catedralei gotice
Ascult muzica lui Bellini și beau
Cafeaua de dimineață, fierbinte
În fața barului din care curge un timp
făinos
Iar prin cenușa neagră plină de cratere
împărățești
Se văd
Urmele stelelor căzute de curând.

Mecanisme de apărare (2)

Sunt din ce în ce mai vizitat
De un timp necunoscut
În care se întorc
Gândurile care m-au părăsit.
Înapoi în țarc, cu iarba în gură
Încep numărătoarea, mulsul
Tunsul și strângerea lânii
În căpițe bârsane
Cu furca pe piept.

Mecanisme de apărare (3) – exodul

Ultimele îmi vor muri mâinile
Cu geometriile lor săptămânale
Strune vaiere răsucite
De-a lungul stelei cu țâțe paterne
Și oh – maurul care va pleca în curând
Și interviul acordat înainte de potop
Celui care a fost omorât cu pietre
Despre toate se vorbește într-un cazinou
Dintre timpuri: *La Principate*
În care sufletul se mai zbate în valurile
care-l cuprind
Oh – și maurul în care pieile mele
Întinse, sărate, înghițind vântul în cutele
lor, hulpave nesătule
Și pământ nicăieri și peste tot pacea
universală
Iar eu plutind în urma ei
Oh – urma ei în care ceața și-a depus
ouăle
Ca o posibilă rezolvare, invizibilă speranță
A tot ce-mi lipsea.

E posibil să mă urmărească

E posibil să mă urmărească și eu
Evitând să accept ideea
Că sunt urmărit: la ce bună
Fața lui pe care se văd adăposturile
Tranșeele și punctele de observație...
La o răscruce poate
Sau la o sticlă de vin
Din care sar păstrăvi negri
Câte unul strigă: nu mă înghiți tată
Și cade cu capul zdrobit de buza paharului
Sau la barul unde Matilda a fost violată
În primele raze ale dimineții
Cu capul pe tejghea, părul cleios, gura
Peșteră de lilieci – Să-i spun:
Știu că mă urmărești dar beteșugul
Sau afacerea sau rostogolirea argintului
O, fratele meu stăpânul meu
dumnezeule!

■

Ion Deaconescu

(România)

Poet, romancier, traducător. Născut la 7 martie 1947 în comuna Tg. Logrești, județul Gorj. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din București și Facultatea de Drept a Universității din Craiova. Director al Editurii Europa (Craiova). Debutează editorial cu placheta *Aparat de fotografiat sufletul* (1981). Mai publică și alte volume, dintre care: *Vasul de brumă* (1984), *Eternitatea clipei* (1985), *Gramatica întâmplării* (1991), *Retorica oglinzii* (1995), *Grădina din pustiu* (1997, Premiul Uniunii Scriitorilor din România – filiala Craiova), *Veac de crivăț* (1999), *Nada* (2008), *Lacrima viitoare* (2013) ș.a. Cărțile sale au fost traduse în mai multe limbi.

Moș Crăciun

Când voi fi foarte bătrân
Cu părul alb de zăpadă
Și cu ochii mirați că timpul
A fost prea bun cu mine
Voi fi Moș Crăciun
Care nu știe să citească
Și să scrie
Deslușind doar tresărirea stelelor
Și a luminii din ochii orbilor
Voi fi Moș Crăciun
Ce nu-și vinde sania de lemn
Trasă de cai cu clopoței de argint
Ce se-aud mereu în somnul copiilor
Uitați de părinții ce au plecat
Să culeagă fructe și diamante de rouă
De pe pleoape străine
Dar unde este bradul de Crăciun
Și casa părintească deja înstrăinată
Și mama și tata și bunicii
Cu buzunarele pline de mere și nuci
Și-n palme cu gologani de aur,
Voi fi Moș Crăciun
Dar, dă, Doamne, zăpezile de altădată
Bucuriile și colindele ce treceau dincolo
De zidurile casei și ale inimii
Și spune-mi, Doamne,
De ce văd doar cu inima
Ochii devenindu-mi de prisos
Înțelegându-mă doar omul de zăpadă
Din suflet.

Grădina din inimă

Mă întreb
Dacă păsările au o țară a lor,
De unde vin și unde pleacă,
Când bruma li se așază
Pe aripile fragile precum o petală
De trandafir în toamna sfidătoare.
Nu cumva există un Dumnezeu
Al berzelor și al cocorilor,
Al rândunicilor care primăvara
Vin la aceleași cuiburi
Cum buzele îndrăgostiților
Nu vor greși niciodată sărutul.
Poate că aerul, stelele, apele, munții
Le sunt prieteni și atunci
Drumul lor prin cer e ocrotit de îngeri
Și de cântece doar de ele auzite
Păsările au o țară a lor,
Trebuie doar să o descoperi
Când privighetoarea cântă
În grădina din inimă.

Trezire

Oamenii dorm încă de la naștere,
Flori de măr și de cais le ocrotesc somnul
Cu parfumuri din toți copacii
De pe marginea inimii.
Oamenii dorm și păsări călătoare
Le poartă visele dincolo de zare
Și de înalții munți de zăpadă,
Lanurile de grâu le pregătesc
Pâine caldă la masa ce îi așteaptă
Să-i ospăteze când se trezesc
După atâta singurătate
Și nefericire.
Oamenii dorm, dorm,
Se trezesc atunci când mor.

■

Ilie Tudor Zegrea

(Cernăuți)

Născut la 3 iunie 1949 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca (Adâncata), regiunea Cernăuți. A absolvit Facultatea de Filologie (secția limba și literatura română) a Universității de Stat din Cernăuți. Redactor la ziarul regional *Zorile Bucovinei* (1969). Între 1977 – 2009 a lucrat în redacția emisiuni radiofonice în limba română a Companiei regionale de stat Cernăuți pentru TV și Radiodifuziune ca redactor și șef de redacție.

Cărți publicate (selectiv): *Timpul ierbilor* (Ed. Carpați, Ujgorod); *Navigator în septembrie* (Ed. Literatura artistică, Chișinău 1983); *Crinul îngândurat* (Ed. Carpați, Ujgorod, 1986); *Oglindă retrovizoare* (Ed. Hyperion, Chișinău, 1991); *Singurătatea Apocalipsei* (Ed. Eminescu, București, 1998, seria Poeți Români Contemporani); *La marginea nopții* (Ed. Misto, Cernăuți, 2004. Ediție bilingvă română-ucraineană. Traducere – Vitalii Kolodii); *Cultivatorii de iluzii* (Ed. TipoMoldova, Iași, 2013); *Deschideți fereastra că ninge* (Editura Lumina, Chișinău, 2014). E prezent cu versuri în diverse antologii apărute la Kiev, Chișinău și București.

Laureat al mai multor premii literare, printre care: Premiul *George Bacovia* al revistei *Ateneu* (Bacău, 1993); Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (1999); Premiul Societății Scriitorilor Bucovineni (Suceava, 2000), premiul literar *Dmitro Zahul* (Cernăuți, 2001) ș.a.

Sonete

II
Șoapta-n cuvânt – negare și-argument,
Ia chiar amprenta gândurilor tale
În zvon de vaporoase catedrale,
Pe când azurul ne-obosește, lent.

Aspră e noaptea și se-aud semnale
Cu surugiul cetii, disident,
Și nici nu știu cine-i din noi absent,
Și unde-i țărmu-n plâns de vegetale.
Ce frig e, mamă,-n carnea mea și-n oase,
Și ochiu-mi cade, frânt, indiferent,
În zbor păgân cu aripile roase.

De la-nceputul lumii-n noi prezent
Păcatul a-ncolțit și chiar miroase –
Graal veghind în jarul său latent.

IV
Căzut subit în stirpea mea latină,
Fragil, din visul său vizionar,
Cuvântu-a devenit văzduh și-altar
În toată starea noastră carpatină.

Prelungi, în el vocalele tresar
Și flori de crin în zori se înlumină,
Și Sfânta Vineri chiar ne e vecină,
Și rostul nostru chiar e planetar.

Ca Noe pe corabie,-n chindie,
Pornim dinspre pierdutul continent
Pe oceanul trist ca o leșie,

Având la bord supremul argument –
Duminica în chip de Poezie –
Veșmânt țesut din vis și pergament.

■

Și oare ce gândește crinul, privindu-ne?...

Iubito, iarăși a trecut Freud prin visele
mele
Ciupindu-le de sâni, încercând să
le seducă,
Iar mâinile noastre, încă tinere,
Își dau întâlnire pe sub stratul subțire
de zăpadă...
Poate de după colț va apărea și
primăvara,
Poate vor veni și luna aprilie, luna mai
Și liliacul va invada iarăși locuința ta.
Apoi vara își va cădelnița teii și salcâmii,
Și va aprinde crini într-o noapte de iunie.
Crini va aprinde, chiar cu mâna lui
Dumnezeu!...

Și oare ce vor gândi acele flori,
privindu-ne,
Că, iată, acum e iarnă și mâinile noastre
Întineresc pe sub stratul subțire de
zăpadă
Iar Freud s-a îmbătat cu visele mele?

■

Supliment publicat cu sprijinul Uniunii Scriitorilor din Moldova

Îngrijire: Nicolae SPĂTARU

Mireasa centaurului: Incursiune în proza fantastică (2)

Iar îngrozitorul *Necronomicon* şi cultul lui Cthulhu au gestat în mintea lui H.P. Lovecraft sub influenţa stării permanente de teroare şi nesiguranţă

de **Marcel Gherman**

în care a trăit scriitorul. Această stare, resimţită de milioane de oameni, a făcut ca ficţiunile lovecraftiene să atragă un număr imens de cititori, precum şi mulţi emuli, printre care aflăm atât nume cunoscute precum Stephen King şi Clive Barker, cât şi o sumedenie de autori din underground. Nuvela *Groaza de la Red Hook* a avut la bază un caz real din viaţa lui H.P. Lovecraft, când casa sa a fost jefuită, el fiind deposedat de întreaga sa avere.

Este cu adevărat surprinzător cum speculaţiile intelectuale ale unui alt autor de proză fantastică, Jorge Luis Borges, îşi păstrează actualitatea chiar şi peste un secol. Pare plauzibilă ipoteza ca Lovecraft şi Borges să se fi citit reciproc. O dovadă în acest sens ar fi un text al lui Lovecraft în care se menţionează un exemplar al *Necronomiconului* ce s-ar păstra în Biblioteca Centrală din Buenos Aires, iar schiţa lui Borges *There Are More Things* include o dedicaţie adresată autorului american. De altfel, se ştie că opera lui Borges s-a format atât pe baza tradiţiei literare spaniole, cât şi printr-o filiaţie engleză, de pe linia bunicii sale.

Astăzi paradoxul Bibliotecii Babiloniene, formulat de celebrul argentinian, provoacă dezbateri aprinse atât în cercurile ştiinţifice, cât şi în cele artistice, pentru că reprezintă o problemă ce afectează direct viaţa fiecărui individ. Într-un discurs public recent al scriitorului de SF Greg Bear, acest paradox este analizat în raport cu o serie de atribute ale secolului XXI, precum Internetul şi „chestia aceea magică numită Google”, cu descoperirile mecanicii cuantice, ce demonstrează posibilitatea coexistenţei simultane a multiplicităţii, şi teoria multiversului. În opinia lui Greg Bear, universul şi codul ADN pot fi percepute ca nişte „biblioteci babiloniene” ce ar însuma toate permutaţiile posibile dintr-un „alfabet al zeilor”.

Odată cu apariţia romanului *Un veac de singurătate,* Gabriel Garcia Marquez a făcut ca fenomenul literar latinoamerican să devină cunoscut pe întregul mapamond. Această operă-unicat, căreia Marquez i-a dedicat 22 de ani din viaţa sa, a revoluţionat teoria literară. După ce generaţii întregi de filologi fuseseră învăţaţi la facultate că proza trebuie să „arate” şi nu să „descrie”, Marquez a demonstrat că în arta scrisului aproape orice poate fi posibil, acesta fiind un roman complet descriptiv şi în acelaşi timp o capodoperă.

Talentul scriitorului columbian descinde din cel al vechilor povestitori populari, opera sa înfăţişând o istorie alegorică a continentului american, dar şi a întregii aventuri umane. Maestrul realismului magic îşi surprinde cititorii prin simboluri de o frumuseţe deosebită, precum cel al galeonului spaniol abandonat într-un lan de maci sau al minunăţiilor aduse în sătucul Macondo de ţiganul Melchiades, a cărui limbă maternă este sanscrita, sau al ciudatelor pasiuni alchimice ale capului familiei Buendia.

Aceeaşi atracţie pentru proza fantastică s-a manifestat şi într-o altă cultură din familia latină, cea italiană. Romanul lui Dino Buzzati *Deşertul tătarilor* este o parabolă a aşteptării fără sfârşit. Eroii săi îşi petrec întreaga viaţă bântuiţi de o fantasmă, într-un decor neverosimil, într-un spaţiu-timp alterat. Acelaşi procedeu al deconstrucţiei spaţiotemporale a fost aplicat şi în *Oraşele invizibile* ale lui Italo Calvino, în care autorul explorează prin intermediul lui Marco Polo teritorii neatinse ale minţii. La rândul său, cel mai celebru scriitor italian contemporan, Umbero Eco, a avut prilejul să-l cunoască personal pe Calvino, care i-a devenit un mentor literar. Şi după cum afirma Umberto Eco însuşi, ficţiunile fantastice ale lui Italo Calvino au exercitat o influenţă considerabilă asupra scrisului său, acelaşi entuziasm de navigator pe mările imaginarului fiind vizibil în romanul *Insula din ziua de ieri.*

Deşi a fost considerat drept unul dintre cei mai importanţi autori de science-fiction, Ray Bradbury mărturisea că de fapt a scris mai mult proză fantastică. Din cele 600 de povestiri şi 6 romane semnate de el, doar câteva texte ale sale manifestă caracteristicile SF-ului pur, printre care antiutopia *Fahrenheit 451* şi schiţa despre dinozauri şi călătorii în timp *A Sound of Thunder (Tunetul).*

Bradbury s-a format ca scriitor frecventând ani la rând bibliotecile şi astfel a devenit un foarte bun cunoscător al literaturii. A fost inclus în manualele şcolare americane şi pentru a le cultiva tinerilor plăcerea lecturii. Povestirea sa *Yila* din *Cronicile marţiene* descrie într-un limbaj estetizant, de un nivel rareori atins în proza de anticipaţie, viaţa cotidiană a unei civilizaţii marţiene, ce reprezintă o reflecţie în oglindă a realităţii de pe Terra. Aldous Huxley defineşte scrisul lui Ray Bradbury din *Cronicile marţiene* drept cel al unui poet.

Creaţia lui Jack Vance, un alt scriitor american care s-a manifestat în perioada postbelică, se situează la interferenţa dintre proza fantastică, fantasy şi science-fiction. Volumul său de debut *The Dying Earth (Pământul muribund),* elaborat în perioada în care autorul lupta în cel de-al Doilea Război Mondial şi editat abia în 1950, este alcătuit din şase nuvele a căror acţiune se desfăşoară peste zeci şi sute de mii de ani în viitor, când soarele este pe cale să se stingă, iar locuitorii planetei Pământ îşi duc ultimele zile înainte de distrugerea finală. Este o lume în care vrăjitorii se distrează furând unul de la altul secrete şi artefacte magice, pe ruinele unor civilizaţii tehnologic avansate.

Scrisă într-o engleză excelentă, cartea surprinde, de exemplu, prin descrierile cerului în culori fluorescente dintr-o dimensiune paralelă sau prin enumerarea plantelor ciudate din grădina vrăjitorului Mazirian. În nuvela *T'sais,* o cultură din viitor şi-a creat prin metode tehnologice propriul zeu, care a reuşit să supravieţuiască după dispariţia acelei civilizaţii şi poate să îndeplinească orice dorinţă a celor care-l vizitează. Povestirile *Ulan Dhor* şi *Guyal din Sfere* au introdus pentru prima dată subiecte postapocaliptice într-un cadru fantasy, iar în deznodământul spectaculos al cărţii aflăm chiar şi un motiv de science-fiction spaţial. Imaginaţia lui Jack Vance a anticipat cu mult trendurile literaturii fantasy şi SF, inspirând-o bunăoară pe Anne McCaffrey la realizarea seriei *Îmblânzitorii dragonilor din Pern* şi pe Ursula Le Guin în romanul *Lumea lui Rocannon*.

Elemente de ficţiune fantastică se regăsesc şi în creaţia lui Gene Wolfe, un autor american apreciat mai ales pentru saga sa *Cartea Soarelui Nou,* lansată în anii ’80. Este un fantasy postapocaliptic, despre un membru al unei tagme de torţionari, renegat pentru un act de nesupunere. În această serie se disting referinţe intertextualiste la biblioteca şi grădina borgesiană, la *Infernul*

Grafică de Roger Dean

lui Dante şi la piesa lui Shakespeare *Visul unei nopţi de vară,* subiectul amintind în acelaşi timp şi de romanul *Numele trandafirului* al lui Umberto Eco. Iar schiţa lui Gene Wolfe *Un labirint solar* reprezintă un exemplu tipic de proză fantastică scurtă, ce reia modelul *Grădinii potecilor ce se bifurcă* a lui Borges.

Scoţianul Iain Banks, unul dintre cei mai în vogă prozatori contemporani de limbă engleză, s-a declarat la rândul său drept un scriitor non-realist. Ficţiunile sale se situează la intersecţia dintre fantezie şi realitate. Volumul *Păşind pe sticlă,* apărut în anii ’80 ai secolului trecut, urmează modelul romanului modular, integrând trei linii narative paralele: un nivel realist, cu un tânăr ce a căzut victimă unei înscenări puse la cale de nişte inşi perfizi. O poveste plasată între realitate şi neverosimil, cu un personaj alienat, obsedat de teorii ale conspiraţiei şi colecţionar de cărţi SF, care este de fapt un *alter ego* camuflat al autorului. Şi în sfârşit, un palier narativ fantastic, probabil cel mai interesant. Această a treia poveste îi are ca protagonişti pe o doamnă şi un domn în vârstă ce locuiesc într-un castel construit din cărţi, cu duşumeaua şi tavanul din sticlă, prin care curg torente de apă fierbinte şi unde înoată peşti bioluminescenţi. Cei doi îşi petrec timpul cu tot felul de jocuri stranii, precum şahul unidimensional, goul infinit sau dominoul vid, şi încearcă să rezolve o enigmă Zen budistă ce le-ar reda libertatea. În mod cert, Iain Banks, plecat din viaţă în 2013, a fost unul dintre cei mai originali prozatori din ultimele decenii, dotat cu o forţă imaginativă ieşită din comun.

Şi cultura niponă oferă multe exemple de creaţii literare şi artistice care se înscriu în genul fantastic. Haruki Murakami, astăzi cel mai citit romancier din Ţara Soarelui Răsare, a participat la mişcarea studenţească *zenkyoto* de la finele anilor ’60 şi şi-a dezvoltat metoda scriitoricească pe baza amplei tradiţii literare japoneze, dar şi sub influenţa culturii europene, care este foarte bine cunoscută în cercurile artistice din această ţară. *În căutarea oii fantastice* are calităţile unui roman total, în care se regăsesc momente comice şi scene tragice, îmbinând superstiţiile animiste ale religiei Shinto cu periplul dantesc spre zona de umbră a naturii umane, înfăţişat în cartea lui Joseph Conrad *Inima întunericului.* În pofida diferenţelor care separă civilizaţia niponă de cea occidentală, cititorii europeni disting cu uşurinţă în cărţile lui Murakami aceleaşi teme general-umane, aceleaşi emoţii şi nelinişti pe care le resimte orice individ pe parcursul marelui pelerinaj al vieţii.

Proza fantastică a devenit un teren pe care fuziunea culturilor se manifestă în toată libertatea şi splendoarea. Iar experienţa americană oferă modele imbatabile în această direcţie. Nuvelistul Lucius Shepard îşi extrage la rândul său inspiraţia dintr-o experienţă vastă de călător în Asia şi America Latină, oferind un alt model de fuziune a culturilor. A abordat atât genul fantastic şi realismul magic, cât şi proza fantasy, un exemplu fiind *Dragonul Griaule*, şi chiar curentul cyberpunk, în nuvela *Skull City*. Culegerea *Sfârşitul pământului,* apărută în original în 1990 şi tradusă în limba română, începe cu povestirea omonimă, în care personajul-narator îşi descrie vacanţa petrecută într-o ţară latinoamericană. Lucrurile se complică atunci când eroul obţine piesele unui joc aztec cu puteri magice. Participanţii care sunt învinşi îşi pierd sufletul şi sunt supuşi la chinuri veşnice pe un tărâm infernal. În cea de a doua povestire din acelaşi volum, *Delta Sly Honey,* un radio DJ din timpul războiului din Vietnam obişnuieşte să comunice în eter cu lumea cealaltă şi la un moment dat este vizitat de nişte soldaţi-fantome, care-l invită să plece cu ei. Iar nuvela *În drum spre Glory* înfăţişează o escapadă cu trenul printr-un teritoriu blestemat. După ce supravieţuieşte traversării periculoase, eroul central nu vede altă cale decât să abandoneze civilizaţia şi să se întoarcă benevol în zona anomalică. Acolo el acceptă viaţa în sălbăticie, transformându-se într-un mutant.

Şi lista de autori ar putea continua. Dar prefer să închei aici, referindu-mă la unul dintre cei mai noi reprezentanţi ai prozei fantastice, Ted Chiang. Acesta a devenit cunoscut pe plan internaţional odată cu publicarea în 1990 a nuvelei sale *Turnul Babel*, care i-a adus unul dintre cele mai prestigioase trofee SF, Premiul Nebula. Povestirea, a cărei acţiune are loc într-un tărâm biblic, este de fapt o metaforă a evoluţiei speciei umane şi a expansiunii sale în spaţiu. După o lungă ascensiune până în vârful Turnului Babel, personajul sparge bolta cerească şi se pomeneşte, datorită unei bucle spaţiale, din nou la poalele acestei grandioase construcţii, săvârşind un cerc complet. O altă lucrare a lui Ted Chiang, care l-a făcut celebru, *Neguţătorul şi poarta alchimistului,* este o poveste cu călătorii în timp în Arabia celor *O mie şi una de nopţi.* Elaborând-o, autorul a analizat în amănunt posibilităţile construcţiei unei maşini a timpului funcţionale şi paradoxurile pe care le-ar implica utilizarea ei. Nuvela este alcătuită din câteva istorii cu eroi ce se despart şi se regăsesc prin labirintul existenţei, dobândind în final darul suprem al dragostei nemuritoare.

Există anumite opinii ale unor împătimiţi ai genului, conform cărora întreaga literatură a secolului XX a fost marcată de fantastic. Această dimensiune continuă să-i fascineze pe numeroşii săi cititori.

Mai rămâne să menţionez legătura care se manifestă între genul fantastic şi litera-

→

Un album și un ghid despre dialogul tradițiilor

de
Vladimir Bulat

Conceptul de artă este aplicabil în spaţiul dintre Prut şi Nistru încă-pând cu epoca modernă. Iar dimensiunea aceasta s-a cristalizat definitiv după anexarea Basarabiei la Imperiul Ţarist Rus (după 1812). Arta medievală a Moldovei răsăritene a avut o evoluţie comună cu restul Principatului Moldovei, iar după separarea celor două provincii, cea răsăriteană a urmat o traiectorie distinctă, marcată evident de statutul său de colonie.

Influenţele multiple, date fiind contribuţiile mai multor etnii conlocuitoare, au dat naştere unei *combustii creatoare* manifestate mai ales în arta ţărănească şi populară: arta ţesutului, ceramică, prelucrarea pietrei, prelucrarea lemnului, tăbăcirea pielii, împletitul coşurilor etc. Arta oraşelor era determinată de materia primă, iar arhitectura era cea care depindea cel mai mult de extragerea pietrei. Până către finalul secolului al XIX-lea obţinerea pietrei era în această zonă un proces foarte anevoios şi costisitor, astfel se poate explica prezenţa nenumeroasă şi slabă a edificiilor de piatră. Pe de o parte, distingem construcţiile religioase, fortificaţiile, casele de locuit urbane, iar pe de altă parte, se atestă vestigii ale culturii populare, cu tot ce include ea. Arhitectura ţărănească pare să se fi înscris pe o traiectorie de tip conservator, iar aspecte ale acesteia se mai pot vedea şi azi în satele mai izolate ale Moldovei. Ambele culturi au interferat, s-au influenţat reciproc, iar constituirea şi definirea artei aşa-zis culte s-a datorat în special multiplelor importuri şi dialoguri cu culturile limitrofe (îndeosebi cu cele estice). În epoca contemporană, când cultura înaltă este strâns legată de interesele economice şi politice, cea rurală conservă dimensiunea utilitară şi estetică din vechime.

Am simţit nevoia acestui preambul pentru a demara o succintă discuţie despre conceptul de patrimoniu cultural, aşa cum reiese acesta dintr-o serie de cărţi apărute în ultimele decenii, iar acestea vor constitui un soi de fundal pentru splendidul album **Patrimoniul cultural al Republicii Moldova**, semnat de Tudor Stavilă şi Constantin Ion Ciobanu[1], apărut în ediţie bilingvă, la finele anului trecut, la prestigioasa Editură ARC din Chişinău.

La prima vedere această carte pare o reeditare a uneia similare, apărute în 1999, care fusese semnată de cei doi autori, în colaborare cu Tamara Nesterov, şi avea în calitate de coeditor Editura Museum. Acum avem de-a face, în realitate, cu o cu totul altă carte, chiar dacă schema celei precedente transpare pe întregul parcurs al publicaţiei avute în discuţie.

Pentru a înţelege mai bine relevanţa acesteia este nevoie, cred, de un succint parcurs prin istoria unor astfel de cărţi care s-au editat în acest spaţiu cultural. Moştenirea culturală a acestor plaiuri a atras atenţia cercetătorilor sovietici, dar mai ales a lui David N. Goberman (1912-2003), care a fost un redutabil savant-etnograf, istoric de artă, pictor şi fotograf. Anume colecţiei de fotografii a acestuia îi datorăm arhiva noastră de imagini, care arătau cum erau multe dintre bisericile de lemn, troiţele, beciurile, casele, pietrele funerare ale evreilor, armenilor, moldovenilor, ruşilor, lipovenilor etc. Goberman a dedicat Moldovei sovietice o serie de cărţi în vremea cea mai cruntă a comunismului, când fiecare imagine inserată într-o carte era „decantată”, discutată, pusă sub semnul întrebării. Totuşi, în 1975, apare la filiala din Leningrad a Editurii sovietice Iskusstvo o mică publicaţie „Prin Moldova”, care a avut un tiraj impresionant: 50 de mii de exemplare. Cărţulia aceasta abundă de imagini ale mănăstirilor şi schiturilor Moldovei, aflate în paragină, dar şi ale unor bisericuţe din lemn (Hârbova, Sudarca, Rotunda, Petruşeni, Hiliuţi, Hincăuţi etc.). Imaginile în alb-negru ale acestora ne încântă şi acum ochii, ele devenind şi imagini-document, pentru că majoritatea bisericuţelor din lemn pe care acest autor le-a fotografiat în anii ’50-’70 pur şi simplu au dispărut. Tot acolo vedem o serie de case, troiţe, aşezări rupestre, covoare, porturi populare, elemente de pietrărie, care arată gustul, priceperea şi inventivitatea strămoşilor de pe aceste meleaguri. Tot în acel an, 1975, Goberman publică, de data asta la Editura Timpul de la Chişinău, broşura „Orheiul Vechi”, în limbile română, rusă şi engleză. Astfel, importantul şi impozantul sit arheologic şi arhitectural poate intra în conştiinţa publică internaţională, chiar dacă teritoriul socialist al fostei URSS nu era prea lesne de vizitat pentru cei din lumea liberă, capitalistă.

Am ţinut să aduc în prim-planul discuţiei de faţă contribuţia greu de egalat pentru istoriografia de artă, dar şi pentru studiul etnografiei, folclorului şi tradiţiilor populare, adusă de cărţile lui David N. Goberman, pentru că el, în opinia mea, asigură temelia şi bibliografia pentru orice tip de publicaţie referitoare la domeniile enumerate. Dar cartea cea mai importantă a lui David N. Goberman, în măsura în care mă pot pronunţa, se numeşte *Carved Memories (Heritage in Stone from the Russian Jewish Pale)*, publicată la prestigioasa Editură Rizzoli din New York, în anul 2000, care conţine un material fotografic inestimabil. Am avut ocazia să recenzez pe larg acest volum[2], dar aici voi reconfirma doar faptul că din materialul albumului reiese explicit dialogul tradiţiilor: cea iudaică s-a întâlnit în chip fertil cu cea creştină, locală, ortodoxă, iar acest lucru transpare cu atât mai grăitor în colecţia de pietre funerare din cimitirul evreiesc din Chişinău, pe care autorul a avut ocazia să-l cerceteze pe la finele anilor ’50, când ansamblul nu căzuse încă victimă distrugerilor, mutilărilor, dispariţiilor ireversibile...

Cartea apărută la Editura ARC la finele anului 2014 nu are neapărat nişte ambiţii de cercetare sau analiză academică, miza acesteia este de a evidenţia cele mai reprezentative monumente de arhitectură şi istorice care au supravieţuit tăvălugului comunist, dar şi intemperiilor şi nefericitelor

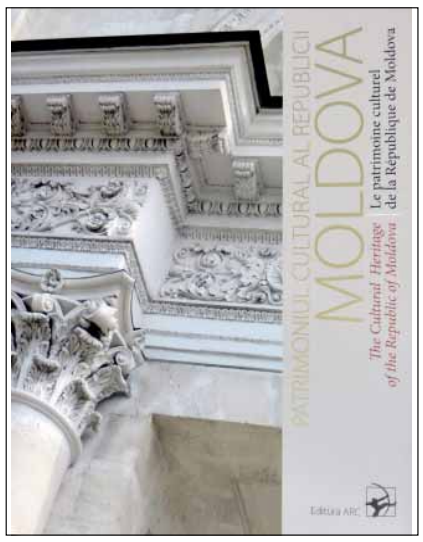

intervenţii aşa-zis de restaurare din ultimele două decenii. În Moldova nu s-au făcut în general restaurări, ci doar reparaţii, renovări, intervenţii de urgenţă, *peticiri*. Actul restaurării presupune existenţa unei şcoli, a unor metode, principii şi specificităţi de restaurare, care nu există la noi. Volumul propus de Tudor Stavilă şi Constantin Ion Ciobanu este, prin urmare, unul de reprezentare, pentru un public neavizat, novice, din afara spaţiului factologic prezentat.

În contrast cu acest volum pentru un public internaţional, făcut de specialişti locali, avem la îndemână acum şi un ghid propus de prestigioasa şi competenta Editură franceză Petit Futé (www.petitfute.com). Din câte am putut să mă documentez, acesta este primul ghid occidental, care se ocupă de o manieră desigur neacademică de spaţiul şi potenţialul turistic al Republicii Moldova – *„Moldavie”* (apărut în 2011)[3]. De coordonarea şi îngrijirea acestui volum s-a ocupat Mila Preli, despre care nu am reuşit să aflu ce pregătire profesională are, dar felul în care a prezentat ea, foarte general, Moldova o recomandă ca pe o persoană atentă, agilă şi dornică de a surprinde ţara noastră din unghiuri diferite, chiar dacă pe alocuri comite erori de neiertat. Las la o parte greşelile strecurate, pe ici-colo, în cuprinsul informaţiei despre capitala RM şi alte regiuni, cele cu privire la Unitatea Teritorial Administrativă Găgăuzia (UTAG) şi la Transnistria trebuie însă puse pe tapet aici. Chiar dacă nu toate. De pildă, la paginile 246-247, apare harta Moldovei de Sud, iar regiunea UTAG este marcată prin *Unite Autonome de Gargazie* (sic!), apoi peste câteva pagini capitolul se intitulează: *”Région autonome de Gagaouzie*”. În acelaşi timp, în articolul introductiv autorul „traduce” UTAG prin „*Territoire autonome d’unité national*” (pag. 260). Toate aceste formulări topografice sunt marcate de ambiguitate şi nu fac decât să crească gradul de confuzie şi debilitate informaţională. Despre Comrat se spune că afinitatea cu Rusia este aici de „netăgăduit”, aducând ca argument faptul că strada principală poartă numele lui Lenin, iar monumentul fostului lider sovietic are zilnic flori proaspete, şi că aici lumea toată vorbeşte rusește, deloc „moldovenește”... Comentariile, cred, sunt chiar de prisos. Autorul numeşte, mai încolo, Transnistria drept *Unite Autonome de Transnistrie* (sic!) şi recomandă să se viziteze cetatea medievală Tighina şi oraşul Tiraspol, pentru o „revizitare garantată a timpurilor sovietice”, precum şi statuia lui Lenin, aflată în faţa Casei Sovietelor, din capitala transnistreană (pag. 271 este alocată imaginii color a acestora). În chip insidios, cred, aceasta este şi „coperta” compartimentului despre Transnistria. Se spune că este un „stat în stat”, pe care autorul îl califică drept „ultimul bastion al comunismului din Europa, unde legea este făcută de nimeni altcineva decât de mafie” (pag. 273). Cred că orice occidental dornic de „senzaţii tari” va prefera să meargă în aceste teritorii, care abundă de mecanisme provocatoare de adrenalină, manipulare, mistificare, deşi i se propune să aibă o „prudenţă extremă”. Ghidul nu ratează să povestească şi despre problematicul scriitor Nicolai Lilin[4] (născut în 1980), cu origini transnistrene, al cărui roman „Educaţie siberiană”[5] a creat, se pare, „imaginea iconică” a Transnistiei în imaginarul occidental. Scris în italiană şi publicat la legendara Editură Einaudi, în 2009, romanul a fost editat în mai multe limbi; curiozitatea maximă este hrănită de o lume pe cât de închisă, pe atât de fabulatorie, care nutreşte copios, se pare, imaginaţia colectivă apuseană, şi *coparticiparea* iraţională la tot ce e abstruz şi ilegal.

Volumele despre care am vorbit ne încredinţează, cu prisosinţă, că Republica Moldova actuală începe să iasă treptat din „zona gri” în care se instalase şi a staţionat peste două decenii, imediat după căderea URSS. Orice gest, efort sau proiect editorial şi jurnalistic nu fac decât să confirme asta: vectorul devine altul. De fapt, orice informaţie devine un soi de impuls şi un *magnetism de seducţie*, astfel că Moldova reintră în rândul lumii şi al valorilor apusene.

Spunea cineva că arta fotografică marchează importanţa crescândă a unei naţiuni sau culturi, iar numărul fotografiilor acumulate arată cu adevărat ponderea acesteia. În acelaşi sens, putem afirma că augmentarea unei biblioteci sau baze de date (inclusiv a celei fotografice) despre o ţară îi sporeşte vizibilitatea, iar despre Moldova putem spune că începe şi ea să se înscrie în această tendinţă globală. Ceea ce o va particulariza în chip special de alte ţări va fi anume „dialogul tradiţiilor” şi „multiculturalismul”, cristalizat şi sedimentat aici de-a lungul veacurilor.

Aprilie 2015

1. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova/The Cultural Heritage of the Republic of Moldova / Le patrimoine culturel de la Republique de Moldova*. Editura ARC, 2014, 290 pag.

2. Vezi: *Memoria gravată în piatră*, în: Contrafort, nr. 2-3, 2006. Versiunea on-line se poate accesa aici: http://www.contrafort.md/old/2006/136-137/981.html

3. Un grupaj foto care ilustrează Moldova se poate vizualiza aici: http://www.petitfute.com/p139-moldavie/guide-touristique/

4. Am scris pe blogul personal despre acest roman, pe care l-am citit în limba franceză, un eseu intitulat *Nicolai Lilin şi educaţia siberiană*: http://bit.ly/1Qa4bU6 (6 martie 2013). Concluzia acelui articol era: „Personal, pledez ca această carte să nu fie tradusă... Ne vom mulţumi să-l vedem pe John Malkovich în rolul pahanului Kuzya. Prefer ca limba română să nu fie întinată de argoul Urki-lor, nici de faptele lor! Căci, limbajul nu e niciodată nevinovat”.

5. Apărut şi în limba română la Editura Univers, în anul 2013, în traducerea Cristinei Gheorghe. Nicolai Lilin este până în acest moment autorul a 4 romane, toate apărute la Editura Einaudi, care i-a asigurat celebritatea şi faima comercială. Vezi: http://www.einaudi.it/libri/autore/nicolai-lilin/0009243

▣

→

tura fantasy. De fapt, în limba engleză, ambele curente sunt definite prin acelaşi cuvânt: *fantasy*. Definiţia genului fantastic diferă de la o cultură la alta. De exemplu, în literatura franceză, la fel ca şi în cea română, proza fantastică este strict delimitată de curentul fantasy. Iar în literatura chineză, pentru genul fantastic există termenul *qihuan,* care include, printre altele, curentele horror, gotic şi realismul magic.

De la „monştri sacri” ai genului fantasy, precum William Morris, Edgar Rice Burroughs, Robert E. Howard, J.R.R. Tolkien sau Ursula Le Guin, până la fenomenul George R.R. Martin, cu al său *Cântec de gheaţă şi foc* şi cu faimoasa sa ecranizare de la HBO, universul literaturii *fantasy* ar merita şi el o abordare mai amplă.

Dar acesta ar fi deja subiectul unui alt eseu...

▣

Povestea de la balconul etajului 9

de
Nina Corcinschi

Poezia din volumul **Lumina de peste nopţile mele** (Chişinău, Pontos, 2012), de Doina Postolache, ca şi cea din **Poeme cu molii**, e una a transgresiunilor, a glisărilor de identitate din zona realităţii în cea a ficţiunii, într-o suită de surprinzătoare revelaţii vizionare. Poeta leagă mii de fire între lumea reală şi cea paralelă, a fanteziei, între ceea ce este şi ceea ce pare a fi, convinsă că totul se întâmplă pe un teren al nisipurilor mişcătoare. În universurile pe care le închipuie, o particularitate specifică este arhitectonica sensului, profilându-se în trepte din fluxul de imagini artistice, toate cu răsfrângere existenţială. Lumea poeziei este proiectată într-o „poveste" lirică, cu personaje aflate într-un continuu proces de semnificare şi aruncare a punţilor dintre lumi. Luciditatea, plinătatea de sens, coerenţa, conceptualizarea cotidianului ar face poezia peste seamă de sapienţială, dacă toate acestea n-ar fi irigate de o imagistică spectaculoasă. Dacă sensibilitatea acută a poetei n-ar revitaliza şi nuanţa sevele naturale ale poeziei.

În **Poeme cu molii**, eul liric dezvăluie fişele identitare ale fiinţei umane prin intermediul unui personaj insolit în poezia română: molia. În *Lumina de peste nopţile mele*, realitatea este reprezentată în sens existenţial de obiecte care fac parte din habitatul privitorului din balconul etajului 9: o cămaşă neagră pusă la uscat sau o draperie albă fluturând dintr-o fereastră, „în eternă sinucidere" sau în dorinţa „de a evada/ de acasă, pe fereastră/ neîmplinită Mireasă". Aceste personaje proiectează la scară mică matriţe ontologice: ritualuri umane, poveşti de iubire, sentimente de împlinire sau vid, demonstrând că „în fiecare bob/ de rouă,/ respiră un embrion de taină".

Cartea e secţionată în 8 părţi/zile sau 8 etaje (până la al 9-lea, în care se află privitorul) ilustrând o poetică a cotidianului aflat sub puterea miraculoasă a fantazării ca sete de ideal şi împlinire. Personajele-Obiecte se leapădă de insignifianţă doar când imaginaţia le pune în mişcare, când intră în acţiune, simultaneizând poetica văzului cu cea a viziunii. Cămaşa neagră se agită în bătaia vântului (sorţii) într-un gest al protestului, al disperării mute, care trece apoi într-unul de alertă (cu mâneca) a celuilalt din spatele geamului, de rugă şi cerere a iertării. Dintr-un alt balcon cămaşa este provocată la dialog de draperia-Mireasă. După iertarea din ziua de vineri, urmează cununia cămăşii negre cu draperia alba (unirea contrariilor) într-o eclipsă de lună, eclipsă de soare. Realitatea de cea mai banală speţă trece, în imaginaţia Doinei Postolache, în viziuni-concepte, se încarcă cu sens, transcende contingentul într-o metafizică a asocierilor: „Poate că Sufletul cămăşii/ vede Lumina/ dincolo de fereastra închisă/ cu perdele trase –/ Ca nişte Porţi de Dincolo, ferecate şi întunecoase". Sunt proiecţiile metaforice ale singurătăţii, tristeţii, în cununia lor cu efluviile speranţei, tandreţei, încrederii.

Poeta face (de cele mai multe ori) o poezie concentrată, „legată", un organism viu, căruia nu-i lipseşte niciun organ, şi care se arată fără concrescenţe străine. Percepţia vizuală este prioritară în poezia Doinei Postolache, având toate datele pentru a putea fi ilustrată pe benzi desenate, fără a pierde ceva din densitatea trăirii şi a ideii,
din inefabilul imaginaţiei, din efectul estetic propriu-zis. Imagistica versului se constituie într-o tehnică a poliecranului. Poeta afişează simultan relaţiile între sentimente, obiecte, fenomene. Nimic în poezia ei nu funcţionează în sine, fără a parveni din ceva, fără a anticipa următoarea mişcare, la altă altitudine, într-un alt registru.

Lumina de peste nopţile mele dezvăluie o lume interioară complexă a eului liric, în care mintea nu părăseşte nicio clipă comunicarea cu trupul, configurându-se ceea ce numea psihologul William James fenomenul „minţii corporale". Glezna care doare se situează sub semnul unei hipersensibilităţi a sacrului întrupat („drumul din oul din glezne –/ poate că este un Drum de Îngeri") care leagă entităţile lumii într-o intercomunicare cosmică: „La sarea adunată în picioare,/ doi îngeri fac, din gleznele mele,/ scoici/ Pun urechea şi ascultă,/ în tălpile mele,/ marea". Poeta raportează orice acord intim la marea simfonie a universului. Reflecţia porneşte de la sine pentru a se răsfrânge într-o stare existenţială. O stare a omenescului supus constant „cercărilor" dramatice. Pe cât de particulară ca viziune, pe atât de generoasă în semnificaţii general-umane, această poezie.

Întotdeauna şansa de ieşire din labirintul unei hipersensibilităţi exacerbate de durerea fizică e cuvântul, surprins în formulări neaşteptat de fireşti şi expresive (căruia poeta i-a dedicat cartea *Nostalgia neîntoarcerii*, Chişinău, Pontos, 2013): „Şi limba mea e galbenă./ Dar nu de febră –/ gura mea radiază lumină./ Din gură, ies cuvinte calde./ Pe cerul gurii mele,/ se topeşte, lipită,/ o vitamina „C"./ Vitamina radiază, pe cerul gurii mele,/ ca un Soare (...) Iar dacă mi-aş reţine respiraţia/ măcar un moment, în tăcere,/ gura mea s-ar umple de bucurie./ Porumbei şi vrăbiuţe/ ar veni să ciugulească/ din plombele mele/ ca din fărâmituri/ de pâine". Cuvântul este jubilaţia sacră, trăirea supremă cu care intimitatea fragilă a poetei „biruie lumea", spune Andrei Ţurcanu.

▣

O aniversare în absenţă - revista „Semn"

Am primit zilele trecute revista *Sintagmele* – publicaţie a Universităţii de Stat „Alecu Russo" din Bălţi (redactor-şef Ghenadie Nicu), numărul pe martie-aprilie-mai 2015, având în sumar un grupaj de texte dedicate revistei *Semn*, de la a cărei apariţie s-au împlinit 20 de ani. Aşteptam acest număr special cu sentimente amestecate. Nu doar pentru că aveam şi eu un text scris „la o aniversară", ci şi pentru că eram curios cum va arăta reîntâlnirea cu un grup de scriitori – „bălţenii" – care au devenit, vorba Luciei Ţurcanu, şi citez din textul ei, „*o formă de omologare... o instituţie care îţi asigură girul calităţii*" în Basarabia. Scriitorii de la *Semn* s-au individualizat de la bun început prin croiala lor de universitari, cu tot ceea ce înseamnă acest cuvânt: rigoare, seriozitate, competenţă, meticulozitate, spirit didactic şi scolastic, recuperând ceva din tradiţia şcolii româneşti interbelice, pe care au reuşit să grefeze „trenduri" şi exigenţe contemporane. Un efort cu atât mai demn de laudă, cu cât era/este asumat împotriva unui mediu mai degrabă ostil culturii române, cum ne apare până azi municipiul Bălţi, dominat de o administraţie comunistă. Datorită valorii lor de critici şi hermeneuţi, s-a apelat şi se apelează în continuare la scriitorii „grupului de la Bălţi" ori de câte ori s-au dorit nişte intervenţii de autoritate, consistente în cadrul unor simpozioane şi conferinţe organizate de Uniunea Scriitorilor din Moldova.

Am consemnat şi noi, *Contrafortul*, în octombrie 2014 două decenii de existenţă (revista bălţeană apărea cu doar cinci luni mai târziu, la 1 martie 1995). Am trăit, deci, aceste emoţii, deşi striate, umbrite de criza care a lovit în 2013 revista noastră şi alte publicaţii de cultură basarabene, ca urmare a „cutremurului" de la ICR, unde schimbarea administraţiei (un lucru altfel obişnuit într-o instituţie publică) aducea o răsturnare de viziune greu de înţeles în scara de valori şi priorităţi a politicilor culturale destinate românilor din afara Ţării. Pentru colegii noştri de la Bălţi (o parte dintre ei transferaţi la Chişinău în ultimii ani) şi, desigur, pentru noi, cei care i-am citit şi am colaborat cu excelenta lor revistă, aniversarea celor două decenii are un gust amar, întrucât *Semn* nu mai apare. O aniversare „în absenţă". Eugen Lungu vorbeşte, în textul său din *Sintagme,* de un „parastas" („*căci, în fond, cam asta facem acum, când ne amăgim că omagiem un sfert de veac de la apariţie*"). Dincolo de această constatare, făcută pe un ton de tristă şi ironică empatie, paginile consacrate revistei *Semn* au adunat opiniile mai multor scriitori şi, implicit, tot atâtea analize, evocări şi aprecieri la adresa revistei bălţene şi a redactorului-şef, poetul, criticul şi eseistul Nicolae Leahu, „arhitectul" *Semn*-ului.

Arcadie Suceveanu: „*Revista* Semn *nu este doar o revistă literară, o revistă „ca oricare". Ea este o replică – necesară, benefică, democratică şi... dialectică – dată anchilozării şi compromisului estetic, inerţiei şi becisniciei literare.*" Margareta Curtescu: „*Trăiam, la modul real, evenimente, fiecare număr nou era pentru noi o revelaţie, dar, fără îndoială, cel care cunoştea culisele acestui spectacol era redactorul-şef, Nicolae Leahu. Perseverent, îşi executa cu răbdare misiunea, grăbindu-ne, somându-ne să scriem, modelându-ne astfel, căci, cu orice material prezentat, ne completam propria poveste.*" Anatol Moraru: „*Fără colaborarea la* Semn*, nu m-aş fi încumetat să scriu vreodată cărţi*". Mircea V. Ciobanu: „Semn-*ul m-a învăţat atitudinea profesionistă faţă de arta scrisului*". Vasile Gârneţ: „*Revista* Semn *mi s-a părut, în orice caz aşa am perceput-o, „orgolios-literaturocentrică", un spaţiu al defulărilor artistice, ludice, ironice, sfidând un mediu străin, chiar ostil limbii şi culturii române.*" Teo Chiriac: „*Mi-e teamă că fără publicaţia sa de cultură, fără* Semn*-ul magic, oraşul Bălţi nu va rezista prea mult în faţa obscurantismului şi a politicianismului primitiv...*" Ala Sainenco: „*Scriam pentru* Semn *de parcă aveam un nou examen de curs.*" Vitalie Ciobanu: „*Revista* Semn *reprezintă o dovadă vie a postmodernităţii basarabene, statuând* descentrarea *şi multiplicitatea punctelor de vedere ca un principiu activ şi fertil într-o margine de ţară rarefiată, tributară unor „idoli ai forului" de uz limitat.*" Ana Rapcea: „*Atunci când a apărut,* [Semn] *a fost o adevărată revelaţie pentru noi, cititorii de la Chişinău, inclusiv pentru scriitori. Descopeream că există la Bălţi o echipă de intelectuali aleşi pe sprânceană, capabili să promoveze valorile literare şi să creeze, la rândul lor, valori.*" Maria Şleahtiţchi: „Semn-*ul apărea în 1995 dintr-un spirit de echipă şi ca răspuns la negarea pe care ne-o afişau unii dintre profesorii noştri. Era un fel de* La querelle des Anciens et des Modernes *(...) Noi, acum, suntem în mare măsură*

O apologie a singurătății

În ultimii ani, piaţa editorială e invadată de self-help. Cărţi care te învaţă cum să trăieşti, cum să ai o relaţie, cum să-ţi creşti copiii, cum să-ţi organizezi timpul, cum să vorbeşti în public, cum să scapi de anxietăţi. Majoritatea sunt destul de dubioase şi superficiale. Şi conformiste. Înţesate de platitudini despre gândire pozitivă,

de
Alex Cosmescu

autosugestie, spiritualitate new-age şi ultimele mode în psihologie. Dar sunt accesibile – şi răspund unei nevoi – , şi de asta se vând ca pâinea caldă.

Încet-încet, pe această piaţă îşi găsesc locul şi texte un pic mai diferite. Alain de Botton, care a reuşit un mix unic de filosofie şi self-help în *Consolările filosofiei*, pe care a publicat-o în 2000, patronează acum o serie pe care a numit-o *School of life* („Şcoala vieţii” – tot aşa se cheamă şi o instituţie pe care a fondat-o la Londra, unde se oferă tot felul de cursuri de „self-help alternativ”: biblioterapie, filosofie antică, arta conversaţiei ş.a.m.d.). În cărţile din această serie, scrise de obicei de jurnalişti, scriitori şi filosofi, se încearcă o abordare mult mai reflexivă – iar „sfaturile”, în cazul în care apar, nu sunt o simplă repetare a unor mantra ale vremii noastre.

Una dintre ultimele e **How To Be Alone** (**Cum să fii singur**, publicată în 2014), de Sara Maitland, o prozatoare britanică. Probabil, motivul din care anume ea a fost aleasă ca să scrie această carte – în stilul reflexiv şi personal, deci credibil, al textelor din seria *School of life* – e faptul că, de 20 de ani, trăieşte singură într-o regiune izolată din nordul Scoţiei. Din câte spune autoarea, singurătatea nu a fost iniţial o alegere; după un divorţ, s-a mutat singură ca să aibă cum să se plângă că fostul ei soţ i-a distrus viaţa socială. Dar, după câţiva ani de singurătate, şi-a dat seama că noul ei stil de viaţă a făcut-o mai fericită, i-a dat timp pentru ea însăşi şi pentru proiectele ei literare, i-a îmbogăţit viaţa interioară, i-a modificat atitudinea faţă de natură şi aşa mai departe. Aşa că e un om care ştie despre ce scrie.

Şi, până la urmă, exigenţa singurătăţii pentru un artist sau un filosof nu e deloc ceva nou. De la Thoreau la Kafka, de la Părinţii Pustiei la Rilke, singurătatea a fost privită ca o condiţie naturală pentru cineva care îşi explorează viaţa interioară. Ca un aliat sau ca un refugiu.

Cartea începe cu descrierea unui paradox al timpului nostru. Societatea occidentală e din ce în ce mai individualistă, pune preţ pe autonomie, pe „faptul de a sta pe picioarele tale”, dar faptul de a fi singur – chiar la nivelul elementar, a nu avea o relaţie intimă, de exemplu – e privit ca ceva straniu.

Singurătatea e considerată din ce în ce mai mult, în formularea sintetică a Sarei Maitland, ca ceva „trist, nebunesc şi rău”.

Trist pentru că societatea noastră e una a divertismentului, a relaţiilor facile, a „ieşitului împreună” ca mod favorit de a petrece timpul liber. A spune că preferi să stai în week-end singur acasă şi să citeşti o carte decât să ieşi cu prietenii la beţie pare aproape o insultă la adresa lor.

Nebunesc pentru că singurătatea e asociată depresiei (considerată „tulburare psihică”), iar persoana singuratică e văzută ca „sociopat”. Se crede că singurătatea accentuează tendinţele maniacale, în timp ce comunicarea, chiar banală şi superficială, te împlineşte.

Rău pentru că ar fi egoistă, neproductivă; omul singur e privit deseori ca cineva care se crede superior altora şi nu contribuie cu nimic la bunăstarea comunităţii – şi că e dator să-i facă pe alţii să se simtă bine, indiferent de unde îşi ia resursele pentru aşa ceva.

Dar atitudinea faţă de singurătate rămâne profund ambiguă: de exemplu, aventurierii şi călătorii solitari au parte de admiraţie, iar practicile spirituale budiste, care presupun singurătate şi tăcere, se bucură de tot mai mult interes.

După o încercare de a combate aceste prejudecăţi, autoarea trece la o scurtă istorie a evoluţiei atitudinilor faţă de singurătate în civilizaţia occidentală: utilitatea socială/serviciul public erau privite ca bine suprem în Roma antică, dar această atitudine a fost, treptat, înlocuită de cultul creştin al singurătăţii monastice; autorii iluminişti au încercat să implementeze, din nou, o morală a utilităţii publice – care a fost urmată de un nou cult al singurătăţii în romantism. Se pare că aceste atitudini contrarii faţă de singurătate se succed ciclic.

În orice caz, singurătatea, argumentează autoarea, nu e deloc ceva nenatural, egoist, şi nici chiar ieşit din comun; putem ajunge în situaţia de a rămâne singuri – sau putem să alegem singurătatea – , însă societatea noastră nu ne-a pregătit în niciun caz să fim singuri. Şi anume lipsa de familiaritate cu singurătatea e cea care ne sperie.

A doua parte a lucrării, cea „practică”, e axată tocmai pe confruntarea acestei frici şi pe descoperirea avantajelor pe care le poate aduce solitudinea. E un amestec de sfaturi de bun-simţ şi sugestii neaşteptate. Una dintre recomandări e să te deprinzi, încet-încet, cu singurătatea; să ieşi singur la o cafea sau la o bere în oraş, în loc să ieşi cu cineva; să mergi singur la cinema; să găseşti activităţi plăcute pe care să le poţi face singur – de genul alergatului sau plimbărilor lungi într-o zonă agreabilă. Un paragraf întreg e dedicat reveriei – referinţa autoarei e la Jung, dar, cu acelaşi succes, se putea vorbi şi despre Rousseau. Altul – învăţării pe de rost a textelor care îţi plac, eventual într-o limbă străină; ceea ce înveţi pe de rost, spune Sara Maitland, devine parte din tine, la care poţi reveni mereu – spre deosebire de simpla lectură, care e întâlnire şi dialog cu mintea altcuiva.

How To Be Alone se încheie cu o trecere în revistă a cinci domenii în care singurătatea te poate ajuta – într-un fel, „fructele” singurătăţii: o conştientizare mai acută de sine, o aprofundare a conexiunii cu natura, o relaţie specială cu transcendentul (sau ceea ce poate fi numit „viaţă spirituală”), aprofundarea creativităţii (pentru care câştigi, aşa, şi mai mult timp) şi un sentiment al libertăţii/autonomiei.

E reconfortant să citeşti o apologie a singurătăţii într-un timp în care, după cum remarcă autoarea însăşi, relaţiile – oricât de banale şi nesatisfăcătoare ar fi – sunt privite ca ceva indispensabil, iar solitudinea e patologizată.

Şi cred că mai mulţi cititori s-ar bucura de asemenea texte – reduse ca dimensiuni, meditative şi personale în acelaşi timp, plăcute la lectură şi accesibile, dar şi pline de referinţe la autori pe care îi cunoşti deja sau la unii care îţi devin simpatici şi pe care începi să-i cauţi după aceea. În plus, cel puţin ediţiile electronice sunt relativ accesibile ca preţ.

Şi, sincer, m-aş bucura dacă pe rafturile din librării, alături de lucrări de tipul *Cum să placi în 3 minute* (am văzut cartea cu ochii mei), ar apărea şi ceva intitulat *Cum să fii singur* – şi de zeci de ori mai bine scrisă.

Sara Maitland, ***How To Be Alone***, 2014

▣

→

opera paginilor pe care le-am scris şi publicat acolo.” Ghenadie Nicu: „*Grupul de la Bălţi n-a avut niciodată probleme cu proprietatea termenilor, n-a cultivat, în chip laş sau interesat, eufemismul, nu s-a sfiit să spună franc, deşi a ţinut de fiecare dată cu dinţii (...) să rămână în marginile eleganţei*.” Adrian Ciubotaru: „*Revista* Semn *a fost o scurtă primăvară intelectuală (nu degeaba s-a născut pe 1 martie!), un hiat efemer de libertate şi normalitate într-un spaţiu congelat ca un mamut în calota timpului (...) A fost publicaţia unor filologi profesionişti cu o viziune clară, coerentă şi, în general, solidară asupra literaturii şi culturii* .”

Ne putem întreba, alături de Eugen Lungu, dacă revista *Semn* va reînvia „*din cenuşa pizmei şi a vendetei prosteşti*”. Nedumeririle şi aprehensiunile noastre, legate de soarta revistei şi de eventuala ei relansare, se regăsesc într-un interviu al lui Nicolae Leahu, care răspunde mai multor întrebări – voit provocatoare, razante – ale lui Ghenadie Nicu. Redactorul-şef al *Semn*-ului ne surprinde de la bun început cu o atitudine resemnat-filozofică: „*... poate e timpul să recunoaştem că orice revistă are un sfârşit. Mai devreme sau mai târziu, orice drum ajunge undeva. Şi, faptul că* Semn-*ul nu mai apare, desigur că ar avea nişte cauze, şi interne, şi externe. Dar, în momentul în care ne aducem aminte că* Dacia literară *scotea doar trei numere, ne dăm seama că se poate rămâne în cultură cu numai trei numere*.” Apoi, lăsând la o parte melancolia, Nicolae Leahu pune degetul pe rană şi vorbeşte despre cauzele de fond care au condus la situaţia grea a revistelor basarabene. Mai întâi, accidentul nefericit de-acum doi ani de la ICR: „*În asemenea condiţii, a conta pe publicitate în revistele de cultură, a conta pe faptul că astăzi mai există un public capabil să-şi facă abonamente pe un an de zile ş.a.m.d. este mai degrabă naiv. Dar a striga în gura mare împotriva Guvernului României şi a Parlamentului României nu ne-a fost la îndemână nimănui*.” E vorba de loialitate, de bună-credinţă (aş completa eu ideea colegului nostru), dar şi de responsabilitate: acest gen de proteste ar fi luat o turnură politică, ar fi oferit prilejuri de exultare cercurilor antiromâneşti de la Chişinău. Şi enumerarea continuă: lipsa de interes a statului Republica Moldova pentru revistele de cultură, în toţi cei peste 20 de ani de existenţă a acestora; subţirimea publicului cultivat (continuitatea generaţiilor în Basarabia a fost frântă de valul de persecuţii sovietice), la care se adaugă actualul exod al sărăciei; mentalitatea mercantilă dominantă în anumite instituţii, care consideră vandabilitatea drept normă absolută în evaluarea unei tipărituri etc. Dar cea mai revoltătoare, observă Nicolae Leahu, este ipocrizia autorităţilor de la Chişinău, întrucât parte din fondurile oferite de statul român revistelor de cultură basarabene mergeau spre bugetul de stat al Moldovei, prin impozite, taxe şi comisioane bancare: „*Să poţi fi, pe de o parte, un stat românofob, iar, pe de altă parte, să te guduri pe lângă fel de fel de butoaie, când cu polonicul, când cu linguriţa de dohot*.”

Un diagnostic bine pus şi o amărăciune amplificată de sentimentul insularizării, dar şi de memoria atacurilor nedrepte la care a fost supusă revista *Semn* în „presa patriotică” din Basarabia. Pe de altă parte, trebuie să recunoaştem că în ultimii ani lucrurile s-au mai schimbat. La Ministerul Culturii de la Chişinău constatăm o mai mare deschidere faţă de cultura scrisă şi ne aşteptăm să se adopte şi la noi un sistem modern, occidental, de finanţare din partea statului a revistelor de cultură, fără tot felul de privilegii şi „dispense oficioase”. Singurul criteriu ar trebui să fie valoarea şi competenţa, dacă vrem să facem faţă într-o competiţie de tip european, dacă vrem să ieşim din provincialism, să scăpăm de primitivism şi agramatisme. Este de neimaginat să nu avem în Nord un *Semn* de marcă, un pilon cultural temeinic, fără de care peisajul nostru revuistic este grav dezechilibrat. Ştim că entuziasmul începuturilor e mai greu de menţinut (are dreptate Nicolae Leahu), anii trec, apar şi alte probleme, sunt cărţi de scris ce nu mai pot fi amânate, proiecte de viaţă care se cer împlinite, dar avem convingerea că o nouă etapă din existenţa revistei *Semn* este oricând posibilă şi, mai ales, necesară pentru sănătatea culturii române din Basarabia.

Vitalie CIOBANU

▣

Despre poezia-respiraţie cu Maria Pilchin

Vitalie Răileanu: În volumul *Plăcerile secolului al XX-lea*, Robert Hass spune că ritmul în poezie oferă o bază revoluţionară prin accesul său direct la inconştient... Când ai început sa scrii poezie? Ştiu că e banal ce te întreb, dar...

Maria Pilchin: Nu există pic de banalitate în această întrebare. Am scris din şcoala primară. Am scris în două limbi. Şi în rusă, chiar dacă astăzi nu e *trendy* să recunoaştem aceasta. În compunerile şcolare afirmam că voi deveni poet. De fapt începuturile poeziei sunt mult înaintea primelor texte. Este o sensibilitate pe care o trăieşti, probabil, încă din primii ani de viaţă. Este felul în care reverberezi cu lumea. Este o manieră de proiectare în macrocosm... Este ritmul în care respiri cu lumea...

- Unde începe un poem pentru tine? Faci notiţe? Te trezeşti în miez de noapte?

- Se întâmplă de toate. Am şi nopţi poetice. Poemul începe din bagatela cotidianului, e acel flash ideatic, o sclipire inedită a realităţii. Îmi place să descopăr poezia, poeticul în jur, îmi place când realitatea mă surprinde, este probabil şi un fel juisant al meu de a trăi viaţa şi oamenii. Uneori se întâmplă ca un poem să îmi pulseze în tâmple zile în şir. E un prilej de fericire, dacă vreţi. Poate e şi o invenţie a copilăriei mele, când am învăţat să îmi produc, să îmi induc mental Edenul pierdut sau încă negăsit. Am visat de multe ori cu ochii larg deschişi. Nu în sensul poetului romantic. Au fost în viaţa mea diferite istorii abrazive, care fie trebuia să mă deformeze, fie să mă umple de poezie. Mă bucur că nu s-a întâmplat prima. Să ştiţi că iubesc oamenii, şi cine mă cunoaşte mai bine, va confirma. Îmi plac oamenii ca idee, ca manifestare, ca esenţă. Mereu am căutat în ei armonia, de mică aveam mulţi prieteni, duceam din casă totul, îmi amintesc de un pom de cais destinat borcanelor cu magiun pentru iarnă, l-am cărat tot pentru prietenii mei, în poala mea. Or, cred că literatura este şi un exerciţiu de alteritate, dacă nu în primul rând aceasta este... Iată acolo şi încep poemele mele, în acea dragoste de oameni, dar nu este una selectivă, *florile răului*, cele *de mucigai* mă minunează şi ele, e povestea sublimului existenţial, dacă vreţi.

- Cum crezi că te-ai format ca scriitor?

- Eu sunt un „Martin Eden”. Deşi în Basarabia, în sens cultural, cam toţi aceasta şi suntem. Suntem lăstarii care au rămas după ce marii stejari au fost tăiaţi. Şi asta ne bucură, căci astfel constatăm că rădăcinile au fost bune. În casa noastră s-a citit, mereu a existat cultul cărţii. Am citit din copilărie. Am avut noroc de profesori buni la şcoală, la liceu, la facultate, dar, fără a supăra pe cineva, principalul meu dascăl a fost viaţa. O retorică a la Gorki, dar intersecţiile existenţiale au fost universităţile mele. Sunt absolventă a două facultăţi, dar nu ele m-au format până la urmă, ele au fost un cadru catalizator, un laborator. Nu cărţile, nu cercetările m-au iniţiat... Oamenii. Citesc oameni şi istorii umane. Dar recunosc, sunt fascinată şi de cărţile care reuşesc să aducă aproape umanul, acelea şi sunt adevăratele cărţi, restul e maculatură şi orgoliu de parvenitism literar. Oamenii... Dimineţile, uneori când am cursuri la prima oră, ca o cucoană cu mofturi şi pretenţii, iau un taxi şi vin la facultate cu el. Un fel de *glamour* snob, de fiţe umane, ca să nu zic lene venită din zona confortului personal. Pe care îl avem cu toţii – mie însă îmi place să fiu propriul meu inchizitor. Acasă s-ar putea să vin cu cel mai banal troleibuz, să observ oamenii, chiar să le răspund, dacă mă întreabă ceva... Or, oamenii sunt obiectul şi scopul suprem al artei, aşa cel puţin ar trebui să fie.

- Ţi-ai creat propriul sens, recognoscibil, al versului. Cum s-a întâmplat?

- Dumneavoastră mi-aţi selectat prin 2002 nişte poeme pentru o antologie de poezie studenţească. Observaţi că am evoluat sau, mai bine zis, m-am metamorfozat mereu. Un critic de la Chişinău, care a citit volumul *Poeme pentru Ivan Gogh*, îmi mărturisea într-o discuţie că l-a surprins acolo „o sinceritate frustă”. Recunosc, *mea culpa*, într-adevăr merg pe o poezie sinceră, neelaborată, nu văd în poemele mele o cale de a mă elabora. Pe coperta cărţii, poetul şi editorul Călin Vlasie menţiona că poezia mea „are puternice accente sociale şi de conştiinţă individuală” şi îi dau dreptate, dar la fel voi fi de acord şi cu afirmaţia criticului Răzvan Voncu de pe aceeaşi copertă că această carte a mea de poeme este un „gingaş volum de poezie”. Probabil că poezia este fieful feminităţii mele, nu mă simt mai femeie nicăieri decât în poezie. E o refulare poezia, o escapadă din lumea conceptelor tari şi dure pe care o trăim şi o producem. În rest, pot fi şi o femeie dură, calculată, rece, poate, căci aici transpare în mine şi absolventa unei facultăţi economice. Iată de aici se naşte poezia mea. Din contabilitatea rigidă a propriei existenţe şi dintr-un simţ acut al realităţii. Şi, din păcate, toată duritatea despre care vă vorbesc este aplicată mai mult sinelui... o formă a mea de a popula acest pământ pătrat-rotund...

- Ce îmi poţi spune despre poemul *Gogomăniile de la ora cinci*? Ce te-a provocat?

- E un poem din volumul meu de poezie, care a apărut anul acesta la *Paralela 45*. Este un poem despre Evul (Mass)Mediu pe care îl trăim, despre dezinformare, despre iubire în acest bruiaj sociopolitic, despre fricile şi fobiile politice care ne urmăresc în spaţiul nostru interriveran. Este un poem despre iubirea care se întâmplă în pofida tuturor datelor problemei, despre iubirea dintre o româncă şi un rus, într-o lume a antagonismelor de tot felul...

- Când vorbeşti despre stil, în sensul transparenţei, al eliberării de excesul de cuvinte sau de naturaleţe, la ce te gândeşti de fapt?

- Cred că stilul nu este constituit doar din figurile de stil şi de expresie. Acestea sunt nivelul elementar, stilul este mai mult de atât, este o acutizare a textualităţii, un erotism al textului, dacă vreţi, căci textul, în maniera lui Barthes, este corp. În primul rând corp. Corpul scriitorului, corpul cititorului şi corpul ideii. Stilul este femeia frumoasă nu pentru că este frumoasă, ci pentru că te învaţă ce este frumuseţea. Stilul poetic este şi miniaturalul, evitarea culorilor active, ţipătoare, evitarea machiajului excesiv, a barocului vestimentar al textualităţii, este eroticul subtil dintre două piese vestimentare şi deloc pornografica lipsă de haine textuale. Nu cred că un poem trebuie să şocheze, să scandalizeze nici prin formă şi nici prin conţinut (iar dacă o şi face, trebuie să găsească maniera inedită, dar, ah, atât de greu de găsit). Iată dozarea, proporţiile care evită toate acestea şi constituie stilul, în cazul meu. Da, şi (auto)ironia, ea poate salva multe, chiar şi în poezie.

- Anumiţi poeţi cer cunoaşterea a tot felul de mituri, legende, fapte istorice etc., dar orice fel de poezie ai scrie, se pare că aştepţi de la audienţă să aibă o anumită pregătire, o cantitate de cunoştinţe, despre viaţă şi despre atmosfera timpurilor în care scrii... Tu cum procedezi?

- Am scris o perioadă şi poezie intertextuală, livrescă. Mai păcătuiesc şi acum. Dar cu măsură. Am lăsat aceste exerciţii în grădina literară a fraţilor mai mari, cea a optzeciştilor. Mai ales că sunt universitară şi predau literatură universală, acolo am toată libertatea să sar din text în text în maniera cea mai comparată şi mai intertextuală. Am izgonit din poezia mea pe profesoara şi cercetătoarea Maria Pilchin. Dar poezia mea nu a devenit astfel mai simplistă, nu, complexitatea ei este însă alta. Una existenţială. Nu ştiu dacă poemele mele sunt accesibile pentru un cititor de cincisprezece ani. Erotismul liric şi de orice fel e departe de o estetică acneică sau hormonală a libidoului (aici râd de mine, vai ce cuvinte trădează selecţia mea lexicală). Nu vă supăraţi pe mine, domnule profesor, dar cuminţenia nu este virtutea mea, mai ales cea ideatică şi uneori cea de limbaj. O ştiţi. Am săvârşit cele mai mari păcate *in mente*, v-o spun ca unui duhovnic. Poezia a fost şi este purgatoriul. De aceea, în viaţa de toate zilele sunt o femeie decentă şi cu frică de Dumnezeu. (Râsul poate fi redat doar în textele dramatice? Interviul în forma lui scrisă nu lasă spaţiu pentru paralimbaj!)

- Ai încercat vreodată să construieşti teorii despre felul în care scrii poezia, precum Charles Olsen? Spaţii între rânduri, formă, ritm etc.?

- Mai sus am şi făcut-o... Dar orice teorie are un punct slab, un călcâi al lui Ahile, aşa încât, dacă loveşti acolo, totul cade ca un domino. Totuşi, fac o poezie a inconştientului, poezia mea este izbucnire. Deşi o pot face şi la rolă, la spălat vase, în epicentrul menajului cotidian. Poezia mea este ceea ce nu mai poate fi nespus. Dacă nu aş scrie, cred că aş înnebuni. Să ştiţi că Facultatea de Litere, prima mea facultate, mi-a indus un complex, îmi ziceam că nu devin Călinescu şi nici Stănescu sau alt mare poet care a existat vreodată. Dar am înţeles că, dacă nu scriu, înnebunesc. Astfel, pentru mine poezia este o formă de normalitate, de fericire, dacă e să dau cuvinte mai mari pe aici.

- Ce poet de azi îţi place?

- Mai mulţi. Dar am să menţionez în mod special aici pe unul singur. Bogdan Lipcanu. Un poet adevărat prin tot ce face şi scrie. Doar că noi încă nu ne-am prins. Cred că pe lângă Lipcanu sunt o veleitară. M-a ucis volumul lui „F*ck Tense”, apărut la „Casa de Pariuri Literare”. Aş fi fericită să îi supravieţuiesc şi să îi scriu biografia (aici dă glas cercetătorul din mine)... Un Pelevin românesc al poeziei acest Lipcanu de la Bistriţa sau de la Cluj sau de la Chişinău (aşa cum a venit într-un fel de exil basarabean acum, în căutarea unui spaţiu de unde i se trage un bunic)...

- Ce părere ai despre formulele experimentate de poezia actuală?

- Orice experiment îşi are rostul său. Am toată încrederea în ceea ce se întâmplă acum în poezie, aşa cum nu e nimic diferit de ce s-a întâmplat mereu. Găşti, grupări poetice (ce mafiot sună), literatură bună, literatură mai puţin bună, produse scrise care nu sunt literatură. Accedere literară. Sunt sigură însă că fiecare generaţie îşi va salva nucleul axiologic. Mi se pare că azi poezia scrisă în manieră clasică e mai experimentală decât orice, aşa cum e deja un experiment cu timpul şi poate chiar cu răbdarea receptorului, care a cam abandonat feuda lui *belle lettres*.

- Se pare că poezia actuală nu poate conţine sub nicio formă vreun sentiment real...

- Nu cred aşa. Doar că forma de a exprima acest sentiment este alta. Povestea lui Eco cu citatul prin care spui că iubeşti aşa cum a spus-o deja cineva. Poezia este simţire. Dar şi expresie a acesteia. Expresia se modifică. În unele epoci mai emfatică, mai retorică, în altele mai ironică, mai jucăuşă, mai mistică, dar sentimentul rămâne. Poezia este un exerciţiu de respiraţie, acel suflu în timpul fugii spre linia de sosire, în timpul actului erotic, în timpul unei naşteri, în prima clipă de viaţă, în timpul morţii, dar e respiraţie, acea simţire a lumii în care vii, eşti sau din care pleci...

Chişinău, *aprilie 2015*

▣

Inelele lui Sebald

„În august 1992, când zodia Câinelui se apropia de sfârșit, am pornit să bat cu piciorul comitatul Suffolk, din estul Angliei, în speranţa că aș putea scăpa de golul ce se lăţea în mine după ce terminam o lucrare mai mare. Această speranţă mi s-a și împlinit până la un anumit punct, căci rareori mi s-a întâmplat să mă simt mai în largul meu ca atunci când hoinăream ore și zile în șir prin

de

Răzvan Mihai Năstase

regiunile numai răzleţ populate împrăștiate de-a lungul ţărmului. Pe de altă parte, însă, mi se părea acum că vechea superstiţie că anumite boli ale cugetului și corpului se înfiripă în noi cu predilecţie sub semnul Stelei Câinelui va fi având poate un temei. În orice caz, în perioada următoare am fost preocupat atât de amintirea frumoasei efuziuni, cât și de cea a fiorului paralizant de care fusesem cuprins în faţa urmelor distrugerii care mergeau mult în trecut chiar și în acest ţinut îndepărtat.” (p. 7) Astfel debutează penultimul roman al regretatului prozator german W.G. Sebald, care a trecut la cele veșnice în 2001 în urma unui accident rutier.

Scriam cu câţiva ani în urmă în paginile *Contrafortului* despre o primă traducere în română a unui volum semnat de W.G. Sebald, *Austerlitz*, apărut la Curtea Veche Publishing, în colecţia Byblos. Vânzările volumului nu au fost deloc spectaculoase, cititorii fiind, foarte probabil, speriaţi de un soi de scriitură extrem de aparte, greoaie chiar, la prima vedere. Din fericire, editorii s-au încăpăţânat să mizeze pe valoarea romanelor autorului german, astfel încât la Editura Art au apărut în acest an atât **Inelele lui Saturn**, în traducerea lui Vasile V. Poenaru, cât și o a doua ediţie din *Austerlitz*.

Inelele lui Saturn apare în 1995, fiind al treilea și totodată penultimul roman pe care W.G. Sebald a apucat să-l publice. La o primă vedere, cartea pare un soi de melanj între reportaj, scriere autobiografică, memorii și eseu. O plimbare prin comitatul Suffolk, unul dintre cele mai estice ale Marii Britanii, îi prilejuiește naratorului un lung discurs, în care consemnarea realităţilor geografice, fizice sau demografice ale zonei se îmbină firesc cu paralele istorice, trimiteri literare sau panseuri despre artă. Ceea ce la început pare a fi o călătorie molcomă printr-un ungher răsăritean uitat al Marii Britanii devine, pas cu pas, un drum în trecut. Realităţile contemporane nu sunt altceva decât suma unor alegeri ale căror urme pot fi urmărite timp de sute de ani, în istoria unui Imperiu care a apus și s-a fărâmiţat încet, dar sigur. Așa cum inelele planetei Saturn sunt, cel mai probabil, rămășiţe ale unui satelit care a fost distrus cu multă vreme în urmă de atracţia gravitaţională a gigantului în jurului căruia orbita, tot așa există rămășiţe, bucăţi disparate de istorie, arhitectură, limbă sau obiceiuri, care atestă prăbușirea unui colos politic – Imperiul Britanic. Există însă și un al doilea palier de receptare, prozatorul german recurgând discret la o frumoasă metaforă mitologică. „Umbra nopţii e trasă pe Pământ aidoma unei trene, și întrucât după asfinţit totul purcede la odihnă, de la un cordon al Pământului la altul, continuă el, ai putea privi în permanenţă pe planeta locuită de noi numai trupuri culcate, cosite parcă cu coasa lui Saturn și culese apoi – un cimitir infinit de lung pentru o omenire cu năravul căderii.” (p. 83)

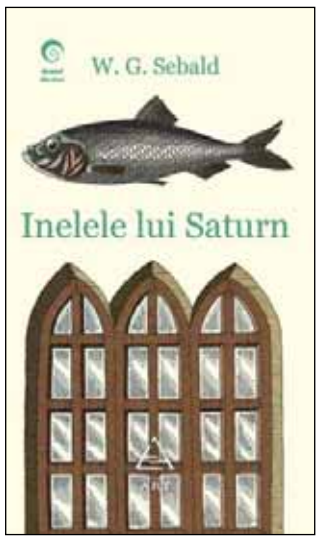

Ca și în celelalte romane ale sale, una dintre temele fundamentale ale lui Sebald este identitatea, sau mai exact felul în care identitatea este șlefuită de-a lungul timpului de felurite contexte cultural-istorice. Teza e simplă: fiecare om e unic prin bagajul personal de experienţe, amintiri, lecturi. Nimic din toate acestea nu e ceva nou, dar noutatea vine din combinare, din asociaţii neașteptate, din complementarităţi imposibil de ghicit. Nevoia permanentă de a scoate în evidenţă estomparea graniţelor identitare se vede și în obiceiul prozatorului de a nu marca grafic prin ghilimele sau altcumva schimbările de voci narative sau perspective. Cititorul trebuie așadar să facă un slalom abil printre fraze pentru a înţelege cu precizie cine vorbește. Mai mult, echivocul este trucul stilistic de care prozatorul german se folosește cel mai adesea. Felurite gânduri sau consideraţii pot să aparţină în egală măsură unor voci narative diferite, fapt care conduce indirect la o contopire a identităţilor și la o treptată diluare a particularului. Alteori simbolurile sunt mult mai evidente. Iată, de pildă, descrierea aeroportului din Amsterdam (un aeroport fiind în sine un *melting-pot*, un loc în care se pierd identităţile naţionale și se topesc într-una singură – cea de pasager): „A doua zi de dimineaţă clădirea aeroportului din Schiphol era cuprinsă de o atmosferă miraculos de estompată, încât puteai zice că te afli deja la o bucată de drum dincolo de lumea pământească. Încetinel, de parcă s-ar fi aflat sub influenţa unor anestezice ori de parcă s-ar fi mișcat într-un timp deformat, pasagerii umblau prin hale sau pluteau, stând liniștiţi pe benzile rulante, către diferitele lor destinaţii din înălţimi ori adâncimi.” (p. 94)

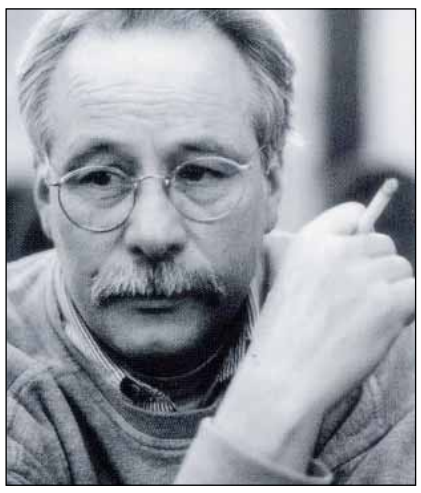

Cititorul care nu este familiarizat cu scrierile lui Sebald foarte probabil va avea și un alt soi de șoc – unul grafic. Textul este împănat din loc în loc cu fotografii, uneori mai mici, dar alteori acoperind o pagină întreagă sau chiar două alăturate. Fie că e vorba de reproducerea unor tablouri faimoase, de fotografii celebre ale unor personalităţi, sau de poze cu caracter personal nu neapărat reușite din punct de vedere al compoziţiei, toţi acești stimuli vizuali sunt puși în slujba unui singur scop: potenţarea textului. Sebald e conștient de capacitatea literaturii de a stârni imaginaţia, fiecare cititor închipuindu-și într-un mod foarte personal ceea ce citește, dar simte nevoia unor puncte de inflexiune, a marcării unor zone din text care trebuie să rămână pe retină într-un singur fel și nu altcumva. Artificiul conduce subtil la un soi de meta-reflecţie asupra cărţii însăși, astfel încât orice cititor onest ajunge să se întrebe dacă ceea ce are în faţa ochilor este sau nu literatură.

Inelele lui Saturn, deși este o carte ceva mai puţin austeră decât *Austerlitz*, e genul de scriere care-și triază cu atenţie cititorii. Pentru a duce lectura la bun sfârșit, e nevoie de un pact ficţional de alt soi, dar care, odată acceptat, aduce cu sine delicii enorme. Paralelele și trimiterile pe care autorul german le face sunt inspirate, seducătoare, iar maniera în care jonglează cu scriitori, citate, concepte sau opere de artă e de o naturaleţe dezarmantă. Dincolo de talentul de construcţie a frazelor vecin cu obsesia, W.G. Sebald este fără doar și poate un autor extrem de erudit.

W.G. Sebald, ***Inelele lui Saturn.*** Traducere din limba germană și note de Vasile V. Poenaru. Editura Art, București, 2015, 304 p. ▣

Winfried Georg Sebald, cunoscut ca *W.G. Sebald* sau *Max Sebald*. S-a născut în Wertach, Bavaria, în 18 mai 1944. Tatăl său a intrat în Reichswehr în 1929, a rămas în Wehrmacht sub naziști și a fost și prizonier de război până în 1947.

Sebald a studiat literatura germană la Universitatea din Fribourg, luându-și licenţa în 1965. A fost Lector la Universitatea din Manchester și lector la University of East-Anglia (UEA). În 1989 a devenit director fondator al Centrului Britanic pentru Literatură. A murit într-un accident de mașină în apropiere de Norwich, la 14 decembrie 2001. Raportul medicului legist, redactat șase luni mai târziu, constata că scriitorul suferise un anevrism și că murise din această cauză, înainte ca mașina sa să intre pe contrasens, ciocnindu-se de un camion.

Sebald este preocupat în scrisul său mai ales de tema memoriei (personale și colective), și de dezintegrarea civilizaţiilor, tradiţiilor sau obiectelor fizice). Îl obsedează de asemenea traumele celui de-al Doilea Război Mondial, Holocaustul și efectele sale asupra poporului german. Romanele sale sunt remarcabile pentru ciudatul amestec de *fapt* (sau de fapt aparent), *reculegere* și *ficţiune* – o stare de multe ori punctată de fotografii neclare, alb-negru, creând mai degrabă un contrapunct evocator al naraţiunii decât ilustrând-o în mod direct.

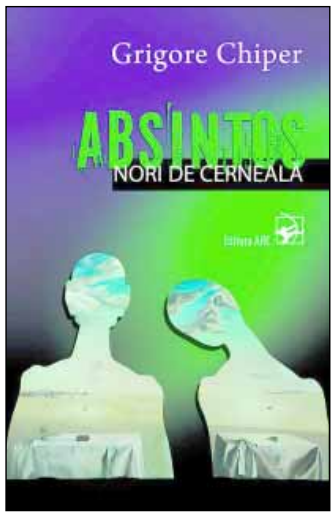

Grigore Chiper, ***Absintos. Nori de cerneală.*** Antologie de poeme în selecţia autorului. Editura ARC, 2015

„Poemul lui Grigore Chiper nu e tăvălugul kafkian pe care îl evocă adesea; acela zdrobește realul sub șenile, cestălalt dislocă pentru a reclădi, primul strivește pentru a neantiza, poetul deconstruiește pentru un nou început; nu în visarea romantică, ci în visul lucid, unde totul e fluid, supus năruirii și reformulării.” (*Ioan Holban*)

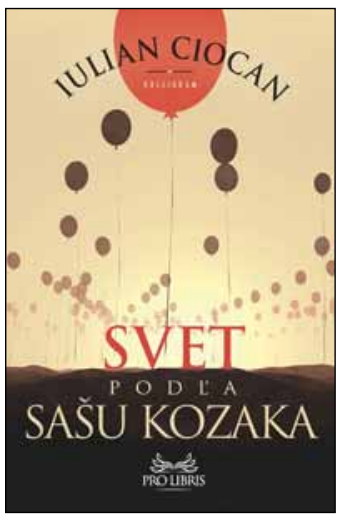

Iulian Ciocan editat în Slovacia

La prestigioasa Editură Kalligram din Bratislava a apărut recent romanul ***Svet podľa Sašu Kozaka*** (*Tărâmul lui Saşa Kozak*), al lui Iulian Ciocan – în acest moment poate cel mai tradus în străinătate prozator basarabean. Versiunea în limba slovacă este semnată de Hildegard Bunčáková. În adnotarea pe care i-o consacră editura este prezentată pe scurt trama romanului: schimbările demografice produse în perioada perestroikăi și în anii independenţei Republicii Moldova, criza identitară a acestui teritoriu anexat de URSS după război și supus unor crunte politici de rusificare. Sunt remarcate realismul și autenticitatea personajelor. Stilul jurnalistic, alert, pigmentat cu umor și ironie, transformă istoriile imaginate de autor într-o naraţiune antrenantă. Felicitări!

(Urmare din pag. 24)

- Și scrieţi o primă variantă completă a cărţii?

- Nu. Prima variantă o scriu repede, dar cu multe goluri, cu scene care lipsesc. A doua variantă e de obicei cea mai mare, detaliată, completă. Nu-i lipsește nimic, dar e uscată, rugoasă. La cea de-a treia variantă încerc să-mi recâștig în primul rând spontaneitatea și să nu pierd esenţialul din a doua variantă. Și nu e deloc ușor.

- Ce program al zilei aveţi când scrieţi?

- La prima variantă a cărţii scriu de obicei câte 5-7 pagini pe zi. La a treia variantă ritmul e mai încet, doar câte trei pagini pe zi.

- Scrieţi dimineaţa, după-amiază sau noaptea?

- Niciodată noaptea. Eu nu cred în scrisul de noapte, pentru că ţi se dă ușor și când recitesc a doua zi, dimineaţa, ceea ce am scris noaptea nu-mi mai place. Am nevoie de lumina zilei pentru a începe să scriu. Între ora nouă și zece iau dejunul, citesc și ascult muzică. După asta scriu și fac doar o pauză de cafea după amiază. Revin la scris și închei la șapte seara.

- Când simţiţi, când știţi că aţi terminat de scris o carte?

- Când lucrez la o carte mare ca volum, scrierea ei se întinde pe o perioadă lungă. Îmi ia patru sau cinci ani să scriu toate variantele acelei cărţi. Mă simt cu adevărat epuizat când termin munca la o carte.

- Brecht și-a rescris mereu lucrările. Chiar dacă le publica, nu le considera terminate.

- Nu cred că aș putea proceda la fel ca Brecht. Am putut să scriu *Toba de tinichea* sau *Jurnalul unui melc* doar în perioade speciale ale vieţii mele. Au venit aceste cărţi, pentru că așa am văzut și simţit lucrurile atunci. Dacă m-aș apuca să le rescriu, cred că le-aș strica.

▣

Vasile Gârneţ

Günter Grass - operă completă

Günter Grass, unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii şi, după cum afirmă mulţi, al doilea mare prozator german din secolul XX, după Thomas Mann, s-a stins din viaţă pe 13 aprilie 2015 la Gdansk (Danzing), oraşul său natal. Interesant este că biografii consemnează drept loc de naştere al scriitorului, pe 16 octombrie 1927, oraşul Danzing (Gdansk). Această alternanţă a parantezelor în jurul aceleiaşi localităţi exprimă „valsul" dramatic al istoriei şi al frontierelor pe harta Europei în secolul trecut.

Cartea care l-a consacrat drept un mare romancier este *Toba de tinichea* (*Die Blechtrommel*, 1959), ecranizată de Volker Schlöndorff în 1979, peliculă care a obţinut Palme d'Or la Cannes şi Oscarul pentru film străin. Personajul, copilul Oskar Matzerath, împlinind vârsta de trei ani, refuză să mai crească şi „acompaniază" instaurarea fascismului în Germania bătând asurzitor în toba sa de tinichea. Când cineva încearcă să-i ia jucăria, ţipătul înfiorător al copilului face ţăndări ferestrele. Doar la sfârşitul războiului, când toate rudele sale sunt ucise, micuţul Oscar se hotărăşte să crească din nou. O parabolă antirăzboinică şi antifascistă copleşitoare. Dacă n-ar mai fi scris nimic altceva, *Toba de tinichea* i-ar fi asigurat autorului un loc de seamă în Pantheonul literaturii.

Dar Günter Grass a fost un talent polivalent (prozator, poet, grafician, sculptor) şi un spirit neliniştit, angajat în problematica vremii sale: a pus şi *şi-a* pus adesea întrebări incomode. Om de stânga, adept al social-democraţiei din Germania federală (fiind un timp chiar speechwriter-ul lui Willy Brandt), Grass şi-a câştigat renumele de „moralist al naţiunii" şi de apărător al disidenţilor din Estul comunist. Acest angajament i-a adus o mare vizibilitate şi l-a apropiat de Premiul Nobel, câştigat în 1999. Un Nobel literar pe deplin meritat. Juriul Academiei Suedeze a considerat că romanul *Toba de tinichea* a revigorat, a făcut să renască literatura germană care lâncezea de decenii.

Culpa germană din secolul trecut şi problematica memoriei, cu golurile ei ascunse şi ruşinoase, au fost teme care i-au marcat creaţia literară şi activitatea publică. Grass a inventat în limba germană un al patrulea timp – *Vergegenkunft* –, un neologism care mixează timpurile „trecut", „prezent" şi „viitor". Judecata asupra trecutului depinde de prezent, prezentul e prea repede-curgător, iar viitorul are un contur efemer. Numai un al „patrulea timp" îţi permite să le aduni şi să lucrezi cu cele trei, spune Grass. O componentă importantă a celui de-al „patrulea timp" este imaginaţia. În toate cărţile lui, Grass a încercat să aplice această teorie.

***

În mod surprinzător, Günter Grass a fost împotriva reunificării germane. O Germanie puternică, reunită, fortificată, considera scriitorul, riscă să trezească morbul hegemoniei teutone, să reaprindă angoasele în Europa şi printre vecini, faţă de care Berlinul ar putea avea revendicări teritoriale. Opoziţia sa ascundea neîndoielnic şi motive psihanalizabile: dispărea „estul", cel pe care Grass în proteja, îl căina, îl ajuta, revărsându-şi generozitatea celui

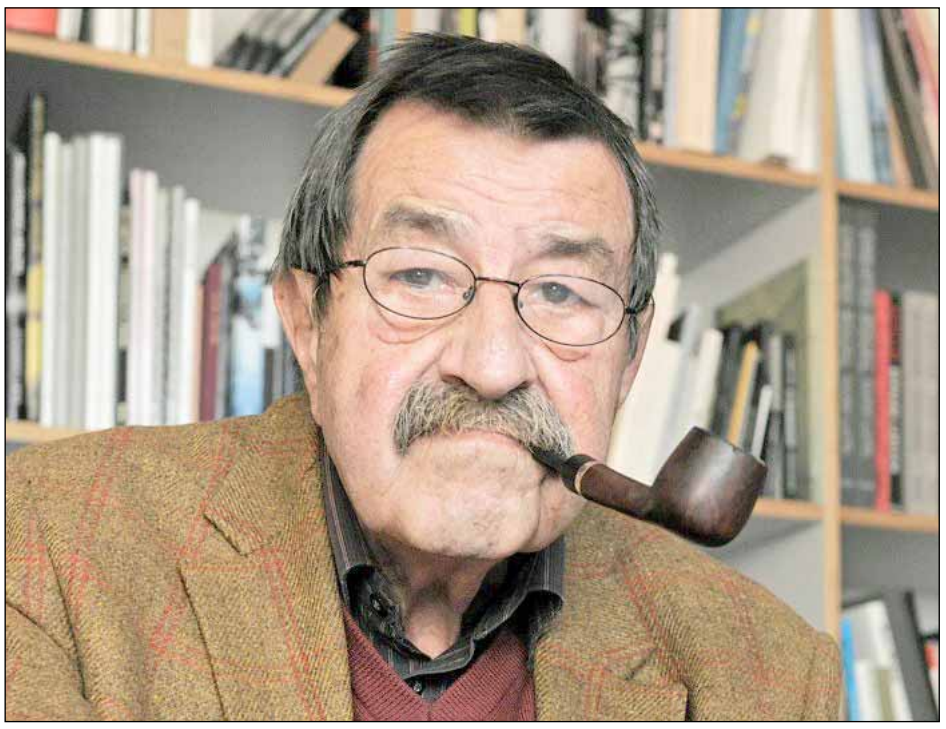

mai bine plasat. Unificarea era, la limită, admisibilă, scrie Grass în jurnalul său *Între Germania şi Germania*, dar să le aducă beneficii social-democraţilor. Numai că Oskar Lafontaine, preşedintele de atunci al SPD şi candidat la postul de cancelar, pierdea teren în faţa lui Helmut Kohl, cel care a şi cules marele premiu al reunificării.

***

Critic faţă de concetăţeni, Günter Grass nu a ezitat să-şi chestioneze şi propria biografie, să-i deschidă sertarele ascunse. În volumul de memorii *Decojind ceapa* scriitorul dezvăluie că la 17 ani s-a înrolat benevol în trupele Waffen SS. Mărturisirea sa a provocat un imens scandal: i s-a reproşat duplicitatea – tocmai el, „moralistul naţiunii"! –, faptul că s-a deconspirat după ce a câştigat Premiul Nobel (dacă o făcea înainte, nu-l mai lua)... Lech Wałęsa, fostul preşedinte al Poloniei, a cerut primăriei oraşului Gdansk să-i anuleze lui Grass titlul de „cetăţean de onoare". Misive mânioase au fost trimise şi la Academia Suedeză, pentru a i se retrage Premiul Nobel. Nici unii, nici alţii n-au avut câştig de cauză. În această bătălie a învins tonul de asumare lucidă şi dramatică a scriitorului: „Am mărturisit, pentru că nu am mai putut să îndur".

***

Devotamentul lui Grass pentru apărarea celor slabi, dorinţa sa de a vorbi în răspăr, de a neglija tabuurile, l-a făcut uneori să greşească flagrant, l-a pus în situaţii jenante. Este cazul poemului „Was gesagt werden muss" („Ceea ce trebuie spus"), publicat în 2012, în care scriitorul acuza Israelul (stat nuclear) că ar vrea să distrugă Iranul. O aberaţie şocantă, care a făcut-o să reacţioneze până şi pe empatica şi răbdătoarea cu el Herta Müller: „Günter Grass distorsionează realitatea. Iranul ameninţă Israelul cu anihilarea, nu invers. În opinia mea, Grass şi-a pierdut credibilitatea morală cu ani buni în urmă, din cauza legăturilor pe care le-a avut cu SS-ul nazist".

Mai degrabă manifest politic, poemul lui Grass nu avea nicio valoare estetică, trădându-i o lipsă de discernământ. După valul de critici care s-a abătut asupra lui (acuzaţii de antisemitism şi neloialitate faţă de propria ţară), tot ce a acceptat să modifice Grass în textul poemului, publicat şi în cartea de versuri „Muşte efemere", a fost înlocuirea „Israelului" prin „Guvernul Israelian". O încăpăţânare care relevă, au observat psihologii, o vină şi o ruşine metafizică...

Günter Grass s-a pronunţat – vehement, zgomotos – şi cu privire la tratamentul, prea exigent după părerea sa, la care Uniunea Europeană a supus Grecia în ultimii ani. „Nu se poate ca o ţară, minţile căreia au conceput Europa, să fie condamnată la sărăcie", a spus scriitorul. Reacţiile anti-Grass pe acest subiect au continuat mult timp, iar adversarii i-au reproşat că abordează teme în care nu are nicio competenţă. Au fost readuse în actualitate vorbele lui Marcel Reich-Ranicki despre activismul politic al lui Grass: „un politician amator care dăunează literaturii fără a îmbunătăţi politica".

***

L-am întâlnit o singură dată pe Günter Grass – la Congresul PEN Centrului Internaţional de la Berlin, în 2006. Privit ca o vedetă a reuniunii, Grass a ţinut un discurs antiamerican care i-a şocat pe mulţi. A fost întrerupt de câteva ori cu replici acide din sală, iar aplauzele de la final au fost diluate de vociferări indignate. A stat la masă mai mult cu delegaţia rusă, condusă de regretatul Alexandr Tkacenko. Când am dat şi eu mâna cu Günter Grass, într-un grup de prieteni, şi i-am spus de unde vin (Moldova, România), scriitorul mi-a zâmbit binevoitor şi a rostit: „Bessarabia". Am înţeles resorturile acelui zâmbet complice câţiva ani mai târziu, când am găsit în volumul său de memorii *Decojind ceapa* un personaj basarabean.

Cum scria Günter Grass

(fragmente dintr-un interviu pentru Paris Review*)*

- Cum ai devenit scriitor?

- Cred că mediul social în care am crescut m-a influenţat în acest sens. Am crescut într-o familie din clasa de mijloc, locuiam într-un apartament mic, de două camere. Eu şi soră-mea nu am avut camerele noastre proprii, uneori nici nu aveam un loc pentru noi. În camera de zi, între cele două ferestre, era un colţişor unde îmi păstram cărţile, acuarelele şi celelalte. Deseori a trebuit să-mi imaginez lucrurile de care aveam nevoie. M-am deprins foarte devreme să citesc într-o atmosferă zgomotoasă. Am început să scriu şi să desenez de la o vârstă fragedă.

- Ce v-a făcut să alegeţi în acea situaţie cititul şi desenul şi să nu preferaţi, să zicem, sportul sau altceva?

- Am fost un mare mincinos când eram copil. Din fericire pentru mine, mamei îi plăceau minciunile, pentru că îi promiteam lucruri minunate. La zece ani mama mi-a zis Peer Gynt. Am început să-mi scriu, să-mi notez minciunile destul de devreme şi continui s-o fac şi acum. La doisprezece ani am început un roman, am inventat personaje care vor intra şi în *Toba de tinichea*. Dar greşeala fundamentală pe care am făcut-o în acel prim roman e că toate personajele mureau la finalul primului capitol. Şi mi-am dat seama că nu mai pot continua povestea. A fost prima lecţie pentru mine ca scriitor: să fiu mai atent cu personajele.

- Ce s-a întâmplat după ce aţi ratat romanul?

- Întâia mea carte a fost una de versuri şi desene. Invariabil, primele schiţe ale poemului combină desene şi versuri. Uneori totul porneşte de la o imagine, alteori de la un cuvânt. La 25 de ani am putut să-mi permit o maşină de dactilografiat şi să lovesc clapele, să tapez cu două degete. Prima variantă a *Tobei de tinichea* am scris-o la maşină. Acum, când sunt mai în vârstă, am revenit la scrisul de mână, deşi mulţi dintre colegi folosesc computerele. Aşadar, prima variantă a unei cărţi astăzi o scriu de mână, cu nelipsitele desene de pe marginea foii, a doua şi a treia variantă o lucrez la maşina de scris. Termin o carte numai după ce scriu trei variante, de obicei patru, cu multe corecturi.

(Continuare în pag. 23)

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAŢIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100

la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale" S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22

Adresa: Bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt 81a, MD-2012, or. Chişinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

Moldpresa® Tu alegi, noi difuzăm!

*Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*